

Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey
Journal of VOSST

ISSN: 2687-3478

ISPARTA
UYGULAMALI BİLİMLER
ÜNİVERSİTESİ

Yıl: 5 Sayı: 13
Aralık 2023

TÜRKİYE MESLEKİ VE SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

(Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey – Journal of VOSST)

ISSN: 2687-3478

Aralık 2023, Yıl: 5, Sayı: 13

SAHİBİ

Prof.Dr. Yılmaz ÇATAL

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi adına

SORUMLU MÜDÜR

Prof.Dr. Ömer Kürşad TÜFEKÇİ (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)

EDİTÖRLER

Baş Editör: Prof.Dr. Ömer Kürşad TÜFEKÇİ (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)

Editör: Dr.Öğr.Üyesi İrfan SEKTİOĞLU (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)

EDİTÖR YARDIMCILARI

Dr.Öğr.Üyesi Meriç PEHLİVAN (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Nurcan YAĞMURLU (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)

DANIŞMA KURULU

Prof.Dr. Hidayet Hale KÜNÜÇEN, Başkent Üniversitesi

Prof.Dr. Hulusi DOĞAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Prof.Dr. Timuçin KODAMAN, Süleyman Demirel Üniversitesi

Doç.Dr. Murad Alpaslan KASALAK, Akdeniz Üniversitesi

Prof. Dr. Ömer Kürşad TÜFEKÇİ, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

HAKEM KURULU

- Prof.Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof.Dr. Hulusi DOĞAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof.Dr. Timuçin KODAMAN, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof.Dr. Kemaleddin TAŞ, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof.Dr. Murat Ali DULUPÇU, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof.Dr. Fatma YETİM, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof.Dr. Ümit AKCA, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof.Dr. Atila GÜL, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof.Dr. Sevim ATEŞ CAN, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Prof.Dr. Hüseyin GÜL, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof.Dr. Mehmet FİDAN, Selçuk Üniversitesi
Prof.Dr. Mustafa ÖZTÜRK, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof.Dr. Hakan DEMİRGİL, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof.Dr. Ali Karun NEMLİOĞLU, İstanbul Üniversitesi
Doç.Dr. Murad Alpaslan KASALAK, Akdeniz Üniversitesi
Doç.Dr. Hakan Mehmet KİRİŞ, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Ömer Kürşad TÜFEKÇİ, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Doç.Dr. Nezihe TÜFEKÇİ, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Müge DEMİR AYRAL, İstanbul Medipol Üniversitesi
Doç.Dr. Didar BÜYÜKER İŞLER, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Baran ARSLAN, Harran Üniversitesi
Doç.Dr. Elvettin AKMAN, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Çiğdem AKMAN, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Murşit IŞIK, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Ahmet Buğra HAMŞIOĞLU, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Doç.Dr. Mustafa GENÇ, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Turan KOCABIYIK, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Uğur KURTARAN, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Doç.Dr. Sevcan YILDIZ, Akdeniz Üniversitesi
Doç.Dr. Aykut SEZGİN, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Mustafa SOBA, Uşak Üniversitesi
Doç.Dr. Salih MEMİŞ, Giresun Üniversitesi
Doç.Dr. Hasan Hüseyin UZUNBACAK, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Hakan AKYURT, Giresun Üniversitesi
Doç.Dr. Hatice SARI GÖK, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Doç.Dr. Mehmet DİNÇ, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Doç.Dr. İhsan KÜRELİ, Gazi Üniversitesi

Doç.Dr. Mehmet YİĞİT, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Doç.Dr. Mehmet DİNÇ, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Doç.Dr. Erdal EKE, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Cihad ŞENTÜRK, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi
Doç.Dr. Mustafa NAL, Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Doç.Dr. Selen IŞIK MADEN, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Eylem BAYRAKÇI, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Meral BÜYÜKYAZICI, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Oğuz NEBİOĞLU, Akdeniz Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Perihan EREN BANA, Yeni Yüzyıl Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Esra VONA KURT, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Onur DEMİREL, Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Gürkan KALKAN, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Yunus GÜLCÜ, Fırat Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Adeviye ERDOĞAN, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Ali Barış KAPLAN, İbn Haldun Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Günseli GÜÇLÜTÜRK BARAN, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Gözde İKİZER, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Hatice ÖZCAN, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Şerife DURMAZ, Akdeniz Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Gökhan TURHAN, Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Ali TEHCİ, Ordu Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Ali Kemal NURDOĞAN, Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Abdülmelik ARAS, Iğdır Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Gonca MANAP DAVRAS, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Süha ÇELİKKAYA, Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Öznur AYDIN, Akdeniz Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Ülkü KÜÇÜKKURT, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Güler YANIK, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Mehmet Akif ALTUNAY, Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Nurcan YAĞMURLU, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Derya TOKSÖZ KILIÇ, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Hasan ŞENOL, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Adem YILMAZ, Kastamonu Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Özel SİLSÜPÜR, Trabzon Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Yener AKMAN, Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Okan BÜTÜNER, Düzce Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Tahsin IŞIK, Kırklareli Üniversitesi

Dr.Öğr.Üyesi Ümit ALPEREN, Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Seda EFE, Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Tuğrul HOCAOĞLU, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Bülent ÖZGÜL, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Meriç PEHLİVAN, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Mustafa ÖZYÜCEL Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Ferhat ÖZBAY, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi İrfan SEKTİOĞLU, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Remziye EKİCİ ÇİLKİN, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Burcu GÖK OLGUN, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Serpil KÖSE, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Malik ATIŞ, Adıyaman Üniversitesi
Öğr.Gör.Dr. Adnan SELMAN, Süleyman Demirel Üniversitesi
Öğr.Gör.Dr. Murat Yusuf UÇAN, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Öğr.Gör.Dr. Günseli GÜMÜŞEL, Atılım Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Oktay TATLICIOĞLU, Dicle Üniversitesi
Uzm. Hüseyin Uslu, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Dr. Özlem GÜDÜK ÖZAYDIN, Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Öğr.Gör. Erdoğan ATEŞ, Süleyman Demirel Üniversitesi
Öğr.Gör. Özlem AKARÇAY, Karatay Üniversitesi
Öğr.Gör. Çağlar ÇİÇEK, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Öğr.Gör. Abdülselami SARIGÜL, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Dr. Halis ÖZERK, Uzman Psikolog
Dr. Venhar KAPLAN, Milli Eğitim Bakanlığı

İndeksler / Indexes:

Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi aşağıdaki veri tabanları/bibliyografya/indeksler tarafından taranmaktadır:

Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey are indexed in the following databases/bibliographies/indices:

İletişim: Tel: 0246 4414334 E-posta: journalofvosst@gmail.com

TÜRKİYE MESLEKİ VE SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

(Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey – Journal of VOSST)

Aralık 2023, Yıl: 5, Sayı: 13

İÇİNDEKİLER

ÖZEL ÖĞRETİM KURUMLARINDA GÖREVLİ ÖĞRETMENLERDE ÖRGÜTSEL ADANMIŞLIK DÜZEYİNİN ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞINI YORDAYICI ETKİSİ

Mustafa ERBİR.....1-14

“İŞLETMEDE MESLEKİ EĞİTİM” PROGRAMINA KAYITLI ÖĞRENCİLERİN MESLEKİ DİL ÖĞRENİMLERİ

Nurullah ALKOL, Kemalettin DENİZ.....15-25

KUTSAL ALANLAR, COĞRAFI İŞARETLER, KÜLTÜR VE İNANÇ ROTALARININ İNANÇ TURİZMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Oğuz ÇAM, Muharrem AVCI..... 26-43

MESLEK YÜKSEKOKULLARINDAKİ UZAKTAN EĞİTİMİN ÖĞRENCİ VE ÖĞRETİM ELEMANLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hasan METE, Aytekin ERDEM, Gürcan UZAL, Erdal KILIÇ44-60

TÜRKİYE’DE ÖZEL SEKTÖR HUZUREVLERİ İÇİN BÖLGELERARASI EŞİTSİZLİK ANALİZİ

Murat ÇİFTÇİ61-77

TÜRKİYE’DE YAŞAYAN SURİYELİLERİN HUKUKİ STATÜSÜ

Abdüssamet KAHRAMAN, Adem Ali İREN78-86

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Atf için / for cited: Erbir, M. (2023). Özel Öğretim Kurumlarında Görevli Öğretmenlerde Örgütsel Adanmışlık Düzeyinin Örgütsel Vatandaşlık Davranışını Yordayıcı Etkisi. Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey, Yıl: 5, Sayı: 13, Aralık 2023, s.1-14.

**ÖZEL ÖĞRETİM KURUMLARINDA GÖREVLİ ÖĞRETMENLERDE ÖRGÜTSEL
ADANMIŞLIK DÜZEYİNİN ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞINI
YORDAYICI ETKİSİ**

Mustafa ERBİR*

ÖZ

Örgütsel vatandaşlık ve örgütsel adanmışlık kavramları birbirine yakın kavramlar olmakla birlikte örgüt yöneticileri ve çalışanları açısından büyük önem taşımaktadır. Bu araştırma özel öğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin örgütsel adanmışlık düzeylerinin örgütsel vatandaşlık davranışlarına etkisini belirleyebilmek amacıyla yapılmıştır. Araştırma örneklemini Kayseri il merkezinde özel öğretim kurumlarında görev yapan 324 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırma bir saha araştırması olduğundan nicel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Veri toplama tekniği olarak anket kullanılmıştır. Toplanan veriler uygun istatistiksel analiz yöntemleri ile analiz edilmiştir. Analiz yöntemi olarak korelasyon analizi ve regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda örgütsel adanmışlık düzeyi ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında anlamlı korelasyonlar bulunmuştur. Araştırmanın bir diğer sonucuna göre örgütsel adanmışlık düzeyi bir bütün olarak örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde pozitif yönde etkiye sahiptir. Ayrıca öğrenim işlerine adanmışlık ve öğretmenlik mesleğine adanmışlık alt boyutunun örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin bulunduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Adanmışlık, Örgütsel Vatandaşlık, Öğretmenlik Mesleği.

JEL Sınıflandırma Kodları: M10, M12.

**THE PREDICTIVE EFFECT OF ORGANIZATIONAL DEDICATION LEVEL ON
ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOR IN TEACHERS WORKING IN
PRIVATE EDUCATION INSTITUTIONS**

ABSTRACT

Although the concepts of organizational citizenship and organizational dedication are close to each other, they are of great importance for organizational managers and employees. This research was conducted to determine the effect of the organizational dedication levels of teachers working in the private sector on their organizational citizenship behaviors. The research sample consists of 324 teachers working in private education institutions in the city center of Kayseri. Since the research is a field study, quantitative research techniques were used. Survey Method was used as data collection method. The collected data were analyzed with appropriate statistical analysis methods. Correlation analysis and regression analysis were used as analysis methods. As a result of the

*ORCID: 0000-0002-6887-1561, Öğr. Gör. Dr., Kayseri Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, mus.erbir@gmail.com

research, significant correlations were found between the level of organizational dedication and organizational citizenship behavior. According to another result of the research, the level of organizational dedication has a positive effect on organizational citizenship behavior as a whole. In addition, it is seen that the sub-dimensions of dedication to learning and dedication to the teaching profession have a positive and significant effect on organizational citizenship behavior.

Keywords: Organizational Dedication, Organizational Citizenship, Teaching Profession.

JEL Classification Codes: M10, M12.

GİRİŞ

Öğretmenlik mesleği hemen hemen tüm toplumlarda kutsal bir meslek olarak bilinir. Öğretmenlerin toplumsal fayda yaratabileceği ve ülkenin gelişmişlik düzeyine katkı sağlayabileceği yadsınamaz bir gerçektir. Bu araştırma da toplumda saygın bir yer tutan öğretmenler üzerinde yapılmıştır. Türkiye’de zorunlu eğitim sayesinde toplumdaki her birey belirli bir dönem eğitim öğretim faaliyetlerine katılır ve bu faaliyetlerde en önemli rolü üstlenen kişi öğretmendir. Bir öğretmenin mesleğine ve çalıştığı kuruma olan adanmışlığı olumlu bir durumdur. Öğretmenin yaptığı işi sevmesi ve çalıştığı kuruma olan bağlılığı öğrencilere daha iyi bir eğitim vermesine sebep olan faktörlerden bazılarıdır. Öğretmen aslında bir öğretim aracıdır. Öğretmen öğretir, sınav yapar, disiplini sağlar (Çelikten vd., 2005). Öğretmenlik mesleği, eğitimle ilgili olan ve mesleki yeterliliğin gerektiği bir alandır (Şişman ve Acat, 2003). Kısaca öğretmenlik mesleğinin yetkinlik gerektiren bir meslek olduğu söylenebilir.

Bu araştırma kapsamında öğretmenlerin çalıştığı örgüte olan adanmışlık düzeyi ile örgüt içerisinde sergilediği vatandaşlık davranışı ele alınmıştır. Örgütsel adanmışlık kişinin çalıştığı kurumla olan ilişkisini niteler (Allen ve Meyer, 1991). Çalıştığı kurumla iyi bir ilişki içerisinde olan ve kuruma kendini aday bir öğretmenin verimli öğretim faaliyetleri gerçekleştirmesi beklenir. Öte yandan sergilenen örgütsel vatandaşlık davranışı, kişinin biçimsel görev tanımlarında olmayan bazı olumlu davranışları sergilemesi (Kurtulmuş, 2016) olarak ifade edilebilir. Her iki kavram da bir öğretmen ve öğretmenin çalıştığı kurum için pozitif kavramlardır.

Literatüre bakıldığında gerek öğretmenler gerek farklı meslekler üzerinde çok sayıda benzer çalışmaya rastlanmaktadır. Benzer araştırmaların sonuçlarına göre örgüte olan adanmışlık düzeyi kişinin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir (Kaplanseren ve Örucü, 2018; Fındıklı, 2015; Babcock-Roberson, ve Strickland, 2010). Bu araştırmayı diğer araştırmalardan ayıran özgünlüğü, araştırmanın yalnızca özel öğretim kurumlarında görev yapan öğretmenler üzerinde yapılmasıdır. Özel öğretim kurumları ile kamu öğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin farklı ekonomik haklar ve özlük haklarına sahip olduğu düşünülürse özel öğretim kurumlarında çalışan öğretmenler özelinde bir araştırma yapma sorunsalı oluşmuştur. Araştırmanın bu bakımdan literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın temel sorunsalı öğretmenlerin çalıştıkları özel öğretim kurumlarında hangi düzeyde örgütsel vatandaşlık davranışı sergilediklerinin belirlenmesi ve buna etki edebilecek faktörlerden olan örgütsel adanmışlık düzeyinin üstlendiği roldür. Literatüre bakıldığında örgütsel vatandaşlık davranışına etki eden kavramlar arasında “iş tatmini”, “performans”, “örgütsel bağlılık” (Özdevecioğlu, 2003) sayılabilir. Bu durumda pozitif bir kavram olan örgüte olan adanmışlık düzeyinin de örgütsel vatandaşlık davranışına pozitif etki edebileceği beklenebilir.

Bu çalışma sonucunda elde edilecek bulgular ışığında özel öğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin kurumsal fayda sağlayacak vatandaşlık davranışlarına pozitif etki edebilecek örgütsel adanmışlık kavramı daha net bir şekilde ortaya konacak ve kavramlar arasındaki teorik benzerlikler yanında uygulamada nasıl etkileşim halinde olabilecekleri ortaya konacaktır.

Araştırmanın kavramsal çerçeve bölümünde değişkenler teorik olarak ele alınmıştır. Daha sonra örgütsel adanmışlık ve örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilgili öğretmenlerden toplanan veriler etrafında gerekli varsayımlar sağlanmış, güvenilirlik analizi yapılmış ve araştırma bulgularına ulaşmak amacıyla istatistiksel analizler yapılmıştır. Araştırmanın sonuç bölümünde, elde edilen bulgular değerlendirilmiş ve mevcut literatürdeki sonuçlarla karşılaştırılmıştır.

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu araştırmanın konusu özel öğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin örgütsel adanmışlık düzeyleri ve örgütsel vatandaşlık davranışlarıdır. Bu bölümde kavramların teorik altyapısı alt başlıklar halinde ele alınmıştır.

1.1. Örgütsel Adanmışlık

Adanmışlık kavramı, kişinin kendisini işletme ve çalışma arkadaşlarıyla özdeşleştirmesi, kurumsal amaçların gerçekleşmesi amacıyla örgütsel bağın oluşturulması ve sürdürülebilir olması için gösterilen çabadır (Altunay, 2017: 39). Caymaz ve arkadaşlarına (2013) göre adanmışlık, pozitif duygulara sahip olarak işine odaklanmak, işe kendini verip işle ilgili gayret göstermek, üst düzey enerji ile işine bağlanmaktır. Meyer ve Herscovitch'e göre (2001) adanmışlık, davranışı yönlendirebilen ve kişiyi bir eyleme yönlendiren dengeleyici ve zorunlu bir güçtür.

Adanmışlık kavramının kuramsal alt yapısının üç ana başlıkta ele alındığı görülmektedir. Bunlar: "Tutumsal adanmışlık kuramı" kişinin diğer kişilere, nesnelere, olaylara ve etkinliklere olan yönelimlerini niteler (Ceylan, 1998). "Davranışsal adanmışlık kuramı" örgüt üyelerinin eski davranışlarına bağlı olarak sergilenen örgüte bağlılık durumudur (Mowday vd., 1982) ve "çoklu adanmışlık kuramıdır" (Gül, 2002). Çoklu adanmışlık kuramı kapsamında örgütsel adanmışlık örgüt bileşenleri iç ve dış etkenlerin toplamı olarak ortaya çıkmaktadır (Balay, 2014). Kavram olarak örgütsel adanmışlık (ÖA), çalışanın işyerine karşı hissettiği psikolojik bir bağlılık anlamına gelir (O'Reilly ve Chatman, 1986). Balcı (2003) ÖA kavramını, işletmelerin varlıklarını devam ettirme çabaları olarak tanımlar. Meyer ve Allen'e (1991) göre ÖA, kişinin işletme ile olan ilişkisini niteleyen, kişinin örgüt üyeliğini devam ettirip ettirmemesi konusundaki kararı ile ilgili etkilere sahip olan psikolojik bir durumdur. Mowday ve arkadaşlarına (1979) göre ÖA, çalışanın örgüt ile etkili bir ilişkiye sahip olarak, örgüt içerisinde pasif bir sadakatten ziyade örgütün başarısına katkıda bulunmak amacıyla kendisinden bir şeyler katmasıdır. Celep (1998) ise örgütsel adanmışlığı, kişinin içinde bulunduğu örgütsel amaçları, hedefleri benimsemesi ve gerçekleşmesini isteyerek gayret göstermesi olarak tanımlar.

Örgüte adanmışlık çalışanın işiyle ilgili olumlu duygulara sahip olması, yaptığı işe bir anlam yüklemesi ve iş ile ilgili olumlu beklentilere sahip olması olarak görülebilir (Attridge, 2009). Bir çalışanın işletmeye, iş arkadaşlarına, yaptığı işe veya yöneticilere karşı yüksek düzeyde duygusal bağ kurması durumu da (Christensen Hughes ve Rog, 2008) ÖA olarak adlandırılabilir. Koçel (2015) örgütsel adanmışlığın sebepleri arasında kişinin duygusal yapısı, işyerinin sağladığı olanaklar ve ödüller olduğunu ifade etmiştir. Tan'a (2016) göre örgütsel adanmışlığı etkileyen değişkenler arasında çalışanın yaşı, kişisel özellikleri, kıdem yılı, yöneticisinin liderlik özellikleri, örgütün yapısı, iş tasarımı, işyeri iklimi, iş güvenliği, özerklik, yüklenilen sorumluluk ve karar alma süreçlerine olan katılım gibi faktörler sayılabilir.

Örgüte adanmışlık, bir süre sonra örgüte ait kaynakları, işini gerçek anlamda yapabilmeye inanmışlığı ve özgüveni düzeyini de artırmaktadır (Llorens vd., 2007). Ayrıca örgüte olan adanmışlık düzeyi iş doyumunu (Aslan ve Demir, 2017) ve performans (Işık ve Kama, 2018) üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Buna karşın sanal kaytarma (Ulukapı vd., 2014) ve işten ayrılma niyetini (Karagonlar vd., 2015) azaltmaktadır.

Öğretmenler üzerinde yapılan araştırmalarda ÖA düzeyleri, kurumdaki diğer öğretmenlerin arasında bulunan etkileşime, öğretmen ile öğrencinin iletişimine ve yapılan işin niteliğine bağlı olmakla birlikte öğretmenlerin mesleklerini nasıl algıladıklarına da bağlıdır (Celep, 1998). Firestone ve Pennell'e (1993) göre adanmış öğretmenlerin çalıştıkları okulla, öğrencilere ya da kendi alanlarına has güçlü psikolojik bağları oluşabilir. Firestone ve Rosenblum'a (1988) göre ise öğrencilere olan adanmışlık, destekleyici bir iş ortamına katkıda bulunabilir. Ayrıca adanmışlığın okuldan ayrılma oranını düşürmesi beklenir. Buna karşın örgütsel adanmışlık akademik başarıyı olumlu yönde etkilememektedir. AbdRazak ve arkadaşları (2009) adanmış öğretmenlerin gayreti olmadan kaliteli bir eğitimden söz edilemeyeceğini ifade etmektedir.

Celep ve arkadaşları (2000) örgütsel adanmışlığı dört alt boyutta ele almıştır. Bu araştırmada da Celep ve arkadaşlarının sınıflandırması kullanılmıştır. Bunlar:

- 1- "Öğretim işlerine adanma" (mesleğe yönelik tutum),
- 2- "Öğretmenlik mesleğine adanma, öğretmenin kendisini zihinsel ve psikolojik olarak işine vermesi",
- 3- "Çalışma grubuna adanma, meslektaşlar arası birliktelik"
- 4- "Okula adanma, okulun amaç ve hedeflerinin benimsenmesi ve bu yönde çabalar gösterilmesi"

1.2. Örgütsel Vatandaşlık Davranışı

Örgütsel Vatandaşlık Davranışı (ÖVD) yönetim bilimi ve örgütsel davranış alanında araştıran başlıca konular arasındadır (Özdevecioğlu, 2003). Kavramın kuramsal temelleri Barnard (1938) ve Katz'ın (1964) çalışmalarına dayanmaktadır (Gürbüz vd. 2016). ÖVD kısaca çalışanın görev tanımında bulunmayan ve işletmede bulunan çalışanlar tarafından gönüllülük esasına dayanarak ve istekli bir şekilde sergilenen davranışlardır (Kurtulmuş, 2016). ÖVD, çalışanların örgütlerine yardımcı olmak amacıyla gönüllü olarak (iş sözleşmesi gereği değil) tercih ettikleri davranışlardır (Markoczy vd., 2009). ÖVD mutlak ihtiyaç duyulan bir iş değildir ve açık bir şekilde ifade edilmemiş ayrıca onaylanmamış ya da doğrudan ödüllendirilmemiştir (Becker ve O'Hair, 2007). Tüm bu tanımlar ÖVD davranışının zorunlu olmayan bir davranış şekli olduğunu göstermektedir.

ÖVD gönüllü olarak yapılan ve biçimsel olmayan davranışları ele aldığından alanda bazı araştırmacılar tarafından "iyi asker sendromu" olarak da tanımlanabilir (Williams ve Anderson, 1991). İyi bir asker olmak veya iyi bir vatandaş olmak ve doğru davranışa sahip olmak anlamına gelir (Organ, 1988). Moorman (1991) ÖVD'yi çalışanın örgütün çıkarlarını kişisel çıkarlardan önde tutması olarak tanımlamıştır. Williams ve Anderson, (1991) ise kavramı kişinin çalışma arkadaşlarına yardım etmesi ve saygıya çalışma arkadaşlarının da kendilerini geliştirmelerine fayda sağlaması olarak tanımlamaktadır.

Özdevecioğlu (2003) örgütsel vatandaşlık davranışının çalışanın iş tatmini, çalışma performansı, motivasyonu, çalıştığı kuruma olan bağlılığı ile doğrudan bir ilişki içinde olduğunu ifade etmektedir. Podsakoff ve arkadaşları (2000) ÖVD'nin iş tanımlarında zorunlu olmayan, yapılmaması durumunda ceza gerektirmeyen, biçimsel bir ödüllendirme mekanizmasına sahip olmayan ve örgütün verimliliğini arttıran bir kavram olduğunu ifade etmektedir. Çelik'e (2007) göre ÖVD örgütün işleyişi bakımından çok önemlidir. ÖVD'nin bir diğer özelliği de çalışanın inisiyatifine bağlı olan insancıl değerlerden oluşmasıdır. Lievens ve Anseel'e (2004) göre ise ÖVD'ye sahip olan kişi işletmenin sosyolojik ve psikolojik çevresine katkı sunar ayrıca işletmeye ait hedeflerin gerçekleştirilebilmesi amacıyla destek olan kişisel davranışlardır.

ÖVD'nin üç temel özelliği bulunmaktadır (Organ, 1988; Pond vd., 1997). Bunlar;

- 1- ÖVD'nin isteğe bağlı bir davranış olması
- 2- ÖVD'nin ödül ve yaptırım sisteminin dışında bulunması

3- ÖVD sonucunda örgütsel etkililiğin artması.

Alanda ÖVD ile ilgili çok sayıda alt boyutlaraya yönelik tanımlama mevcuttur. Bunlar içerisinde en çok kullanılanı Organ'ın (1997) tanımladığı alt boyutlardır (Basım ve Şeşen, 2006). Buna göre ÖVD'nin alt boyutları; "yardımlaşma, vicdanlılık, nezaket, centilmenlik ve sivil erdem" olarak ifade edilmiştir.

-Yardımlaşma: bir başka çalışana fayda sağlayan, doğrudan maddi kazanım beklentisiyle yerine getirilmeyen, özverili olmayı esas alan, istekli şekilde sergilenen davranıştır (Oliner, 2003)

-Vicdanlılık: Örgüt üyelerinin, üstlendikleri görevlerin daha da ötesine geçerek, işletmenin faaliyetlerine zorlayıcı güç olmadan içinden gelerek destek olmalarını ifade eder (Allison vd., 2001).

-Nezaket: Çalışanların işletmede gerçekleştirdiği iş paylaşımından dolayı iletişim içerisinde oldukları farklı çalışanlarla meydana getirdiği olumlu ilişkiyi belirtir (Poyraz ve Aksoy, 2012).

-Centilmenlik: Örgüt üyelerinin çalışma şartlarında anlaşmazlığa neden olabilecek istenmeyen tutumlardan uzak durmalarını ifade eder (Allison vd., 2001).

-Sivil Erdem: Örgüt üyelerinin çalıştığı örgüte ait iyi imaj oluşturmak veya mevcut imajı korumak amacıyla örgütün günlük ya da istisnai olan işleyişlerine gönüllü katılımını ifade eder (Bukhari, 2009).

2. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Bu araştırma bir saha araştırmasıdır. Araştırmada birincil verilerden yararlanılmıştır. Katılımcılarından anket tekniği ile veriler toplanmıştır. Araştırmaya katılan kişiler Kayseri ilinde özel öğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerdir. Katılımcılar basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle rastgele seçilmiştir. Araştırma anketleri online, telefonla veya yüz yüze yapılmıştır. Toplanan veriler uygun istatistik yöntemlerle analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında değişkenler arasındaki ilişkinin varlığı ve bağımsız değişkenin bağımlı değişkene etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında "ilişkisel tarama modeli" kullanılmıştır.

Veri analizine geçilmeden önce toplanan verilerin yapı geçerliliği sağlanmış, güvenilirlik analizleri yapılmış ve verilerin normal dağılım sergilediği belirlenmiştir. Analiz esnasında parametrik analiz yöntemleri kullanılmış, değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenebilmesi için "doğrusal korelasyon analizi", bağımsız değişkenin bağımlı değişkene olan yordayıcı etkisinin belirlenebilmesi için "basit doğrusal regresyon" ve "çoklu doğrusal regresyon analizleri" yapılmıştır. Veri toplamaya başlamadan önce "Kayseri Üniversitesi Etik Kurulundan" 10.04.2023 tarih ve 25/2023 numaralı kararıyla etik kurul onayı alınmıştır.

2.1. Araştırma Örnekleme

Araştırma örneklemini Kayseri ilinde farklı özel öğretim kurumlarında çalışan 324 öğretmen oluşturmaktadır. Bu çalışmanın özel öğretim kurumlarında yapılmasının sebebi, bu tür kurumlarda çalışan öğretmenlerin kamu kurumlarına göre genel olarak daha yüksek çalışma saatlerine ve daha düşük maaş ve özlük haklarına sahip olmalarıdır. Bu durum çalışmanın öğretmenler üzerinde genel bir çıkarım yapmak yerine sadece özel öğretim kurumları bünyesinde yapılması konusunda araştırmacıyı yönlendirmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin dağılımları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Öğrenim D.	Frekans	Yüzde
Kadın	189	58,3	Ön Lisans	14	4,3
Erkek	135	41,7	Lisans	272	83,9
Medeni D.	Frekans	Yüzde	Tezsiz Y.Lisans	15	4,7
Bekâr	202	62,3	Tezli Y. Lisans	23	7,1
Evlî	122	37,7	Doktora	0	0,0

Yaş	Frekans	Yüzde	Kıdem	Frekans	Yüzde
18-30	158	48,7	0-5 Yıl	140	43,2
31-40	116	35,8	6-10 Yıl	137	42,2
41-50	38	11,7	11-20 Yıl	35	10,8
51 ve üstü	12	3,8	21 ve üstü	12	3,8
Toplam	324	100	Toplam	324	100

Tablo 1’de verilen dağılıma göre katılımcıların %58,3’ü kadın, %41,7’si erkektir. Ayrıca bekâr olanların oranı %62,3 iken evli olanların oranı %37,7 olarak hesaplanmıştır. Araştırmaya farklı yaş gruplarından bireyler katılmış olup en yüksek katılım grubu %48,7 ile 18-30 yaş arasındaki gruptur. Bu grubu takip eden en yüksek ikinci katılım ise 31-40 yaş arasındaki gruptur. Özel öğretim kurumlarında çalışan bireylerin yaş ortalamasının düşük olduğu gerçeği dikkate alınır bu dağılımın beklenen bir dağılım olduğu söylenebilir. Yaş grupları arasında en düşük katılım 51 yaş ve üzerindeki grupta (%3,8) olmuştur.

Tablo 1’e göre katılımcıların çok büyük bir kısmı (%83,9) bir lisans programından mezun olmuştur. Lisansüstü eğitim derecesinde mezun olanların oranı ise toplamda %11,8 olarak görülmektedir. Mesleki kıdem yılına göre ise katılımcıların arasında en yüksek oran mesleğinin ilk 5 yılında olan gruptur (%43,2), b grubu takip eden mesleğinde 6-10 yıl arası bir kıdeme sahip olan katılımcıların oluşturduğu gruptur (%42,2). Bu dağılım katılımcıların %85,7’sinin mesleğinin ilk 10 yılında olduğunu göstermektedir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan anket 3 bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde katılımcılara yönelik “kişisel bilgi formu” bulunmaktadır. İkinci bölümde “örgütsel adanmışlık ölçeği” üçüncü bölümde ise “örgütsel vatandaşlık davranışı” ölçeği bulunmaktadır.

Örgütsel Adanmışlık Ölçeği: Öğretmenlerin ÖA düzeyini ölçmek için, Celep ve arkadaşları (2000) tarafından geliştirilen ve dört alt boyuttan oluşan “Örgütsel Adanmışlık Ölçeği” kullanılmış olup, ölçek 28 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte “okula adanma” alt boyutu 9 maddeden “öğretim işlerine adanma” alt boyutu 7 maddeden “öğretmenlik mesleğine adanma” alt boyutu ve “çalışma grubuna adanma” alt boyutu ise 6 maddeden oluşmaktadır.

Örgütsel Vatandaşlık Ölçeği: Katılımcıların ÖVD düzeyini ölçebilmek amacıyla kullanılan ölçeği Podsakoff ve MacKenzie (1997) geliştirmiştir. Ölçeğin Türkçe olarak geçerliliği Kalkan (2013) tarafından yapılmış, güvenilirlik düzeyi $\alpha=0,931$ olarak hesaplanmıştır. Ölçekte toplam 20 madde ve 5 alt boyut bulunmaktadır. Ölçek “yardımlaşma” alt boyutu 5 maddede, “vicdanlılık” alt boyutu 4 maddede, “nezaket” alt boyutu 4 maddede, “centilmenlik” alt boyutu 3 maddede ve “sivil erdemdir” alt boyutu 4 maddede olmak üzere toplam 20 maddeden oluşmaktadır.

2.3. Araştırma Hipotezlerinin Kurulması ve Araştırma Modeli

Araştırma konusu ile ilgili alanda son yıllarda yapılan araştırmalara bakıldığında örgütsel adanmışlık düzeyinin örgütsel vatandaşlık davranışını yordayıcı etkisinin bulunduğu aynı zamanda kavramlar arasında pozitif korelasyonlar olduğu söylenebilir (Gül ve Öngel, 2023; Ng vd., 2021; Farid vd. 2019). Gerek örgütsel vatandaşlık davranışı gerek örgütsel adanmışlık kavramı pozitif yönlü bir örgütsel davranış olarak görülmektedir. Pozitif örgütsel davranış kavramları arasında pozitif korelasyonlar olması beklenir (Kutani ve Yıldız, 2016). Özel öğretim kurumlarında çalışan öğretmenler örneğinde de benzer bir sonuca ulaşılabileceği öngörüldüğünden araştırma hipotezleri mevcut araştırma sonuçları dikkate alınarak kurulmuştur.

Araştırma hipotezleri şu şekilde kurulmuştur:

H1: Örgütsel adanmışlık düzeyi ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H1a: Örgütsel adanmışlık düzeyi alt boyutlarından “okula adanma” düzeyi ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H1b: Örgütsel adanmışlık düzeyi alt boyutlarından “öğretmenlik mesleğine adanma” düzeyi ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H1c: Örgütsel adanmışlık düzeyi alt boyutlarından “öğretim işlerine adanma” düzeyi ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H1d: Örgütsel adanmışlık düzeyi alt boyutlarından “çalışma grubuna adanma” düzeyi ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H2: Örgütsel adanmışlık düzeyinin örgütsel vatandaşlık davranışına pozitif ve anlamlı bir etkisi vardır

H2a: Örgütsel adanmışlık alt boyutlarından “okula adanma” düzeyinin örgütsel vatandaşlık davranışına pozitif ve anlamlı bir etkisi vardır.

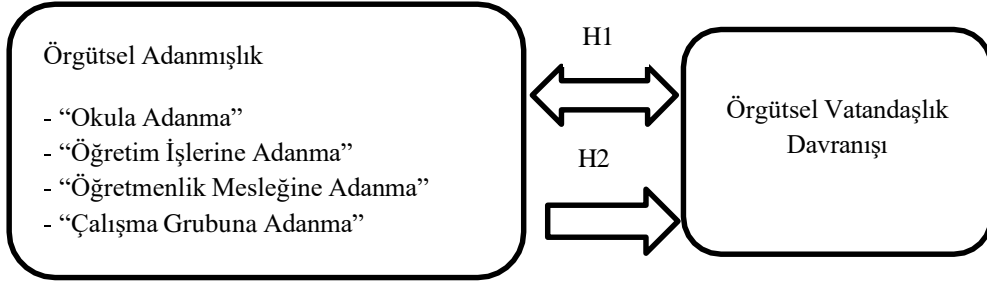
H2b: Örgütsel adanmışlık alt boyutlarından “öğrenim işlerine adanma” düzeyinin örgütsel vatandaşlık davranışına pozitif ve anlamlı bir etkisi vardır.

H2c: Örgütsel adanmışlık alt boyutlarından “öğretmenlik mesleğine adanma” düzeyinin örgütsel vatandaşlık davranışına pozitif ve anlamlı bir etkisi vardır.

H2d: Örgütsel adanmışlık alt boyutlarından “çalışma grubuna adanma” düzeyinin örgütsel vatandaşlık davranışına pozitif ve anlamlı bir etkisi vardır.

Araştırma hipotezlerinden yola çıkarak araştırma modeli kurulmuş ve Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

2.4. Normal dağılım Analizi

Araştırma kapsamında toplanan verilerin normal dağılım sergileyip sergilemediğinin belirlenebilmesi için “kolmogorov-Smirnov” testi yapılmıştır. Test sonucunda elde edilen sonuçlar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Normal Dağılım Analizi

Ölçekler	İstatistik	S.S.	p	Çarpıklık	Basıklık
Örgütsel Adanmışlık	0,063	0,331	0,000	-0,137 / 0,135	-0,991 / 0,270
-Okula Adanma	0,062	0,517	0,005	-0,038 / 0,135	-0,656 / 0,270
-Öğretim İşlerine Adanma	0,080	0,480	0,000	0,034 / 0,135	-0,006 / 0,270
-Öğretmenlik Mesleğine Adanma	0,085	0,498	0,000	-0,005 / 0,135	-0,710 / 0,270
-Çalışma Grubuna Adanma	0,168	0,437	0,000	-0,662 / 0,135	-0,344 / 0,270
Örgütsel Vatandaşlık	0,045	0,627	0,009	-0,158 / 0,135	-0,210 / 0,270

Tablo 2’de verilen analiz sonucuna göre ölçeklerin “basıklık” ve “çarpıklık” değerleri -1 ile +1 arasında bulunmaktadır. Bundan dolayı verilerin normal dağılım sergilediği söylenebilir (Tabachnick

ve Fidell, 2001). Araştırma verileri normal dağılım sergilediği için hipotezleri sınanması esnasında parametrik analiz yöntemleri kullanılmıştır.

2.5. Geçerlilik Analizi

Ölçeklerin yapı geçerliliğinin sağlanması için AMOS programı aracılığıyla “birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi” (DFA) yapılmıştır. DFA sonuçları Tablo 3’de verilmektedir.

Tablo 3. DFA Analizi Sonuçları

Ölçek Adı	X ² /DF	GFI	CFI	RMSEA
Örgütsel Adanmışlık	2,754	0,905	0,912	0,74
Örgütsel Vatandaşlık	2,694	0,912	0,920	0,72
Kabul Edilir Uyum	≤5	≥0,900	≥0,900	≤0,80

Tablo 3’e göre araştırma ölçeklerinin uyum değerleri kabul edilebilir uyum içerisindedir (Çapık, 2014: 199). Dolayısıyla ölçeklerin yapı geçerliliği sağlanmıştır.

2.6. Güvenilirlik Analizi

Araştırmada kullanılan ölçekler daha önceki çalışmalarda geçerliliği ve güvenilirliği sağlanan ölçeklerdir. Ancak bu araştırma kapsamında toplanan veriler üzerinde de güvenilirlik analizi yapılmış ve analiz sonuçları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Ölçek Adı	Güvenilirlik Katsayısı (α)
Örgütsel Adanmışlık	0,808
- Okula Adanma	0,757
- Öğretim İşlerine Adanma	0,602
- Öğretmenlik Mesleğine Adanma	0,708
- Çalışma Grubuna Adanma	0,710
Örgütsel Vatandaşlık Davranışı	0,904

Tablo 4’de ölçeklerin güvenilirlik katsayısı α değerinin yeterli olduğu ($p>0,6$) görülmektedir. Dolayısıyla araştırma verilerinin güvenilirliğinin sağlandığı söylenebilir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırmaya hipotezlerinin sınanabilmesi için veriler analiz edilmiş ve analiz yöntemi olarak parametrik testler kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkinin varlığına yönelik “doğrusal korelasyon analizi”, bağımsız değişkenin bağımlı değişkene etkisinin tespiti için ise “basit doğrusal regresyon” ve “çoklu doğrusal regresyon analizi” yapılmıştır. Analizler sonucu elde edilen bulgular tablolar halinde verilmiştir.

İlk olarak araştırma değişkenleri arasındaki ilişkinin varlığına yönelik “doğrusal korelasyon analizi” yapılmış ve sonuçları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 5. Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	1	2	2.1	2.2	2.3
1. Örgütsel Vatandaşlık	1				
2. Örgütsel Adanmışlık	0,350**	1			
2.1 Okula Adanma	0,301**	0,735**	1		
2.2 Öğretim İşlerine A.	0,074	0,408**	0,203**	1	
2.3 Mesleğe Adanma	0,221**	0,649**	0,334**	0,100*	1
2.4 Gruba Adanma	0,114**	0,578**	0,284**	0,093**	0,354**

***Korelasyonlar 0,01 düzeyinde anlamlıdır”

**Korelasyonlar 0,05 düzeyinde anlamlıdır”

Tablo 4'e göre ÖVD ile ÖA arasında 0,350 derecesinde pozitif ve 0,01 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. ÖVD ile ÖA'nın bazı alt boyutları arasında da anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. ÖVD ile "okula adanma" alt boyutu arasında 0,301 derecesinde, ÖVD ile "öğretmenlik mesleğine adanma" alt boyutu arasında 0,221 derecesinde ve ÖVD ile "gruba adanma" alt boyutu arasında 0,01 düzeyinde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Sadece ÖVD ile ÖA alt boyutlarından "öğretim işlerine adanma" arasında anlamlı bir korelasyon bulunmamıştır. ÖA ile ÖA alt boyutlarının tamamı arasında beklenildiği gibi anlamlı ilişkilerin bulunduğu görülmektedir. Bu bulgular ışığında araştırma hipotezlerinden *H1*, *H1a*, *H1c* ve *H1d* Kabul edilirken *H1b* reddedilmiştir. Çünkü izah edildiği gibi ÖVD ile ÖA alt boyutlarından sadece üç tanesi arasında anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

Korelasyon analizi ile değişkenler arasında anlamlı ilişkilerin olup olmadığı test edilmiştir. Regresyon analizi ile de bağımlı değişkenin bağımsız değişken üzerinde bir yordayıcı etkisinin olup olmadığı test edilmiştir.

Regresyon analizi öncesi gerekli regresyon varsayımları test edilmiş, araştırma verilerinin normal dağılım sergilediği, ayrıca doğrusallık, çoklu bağlantı sorunu ($VIF < 5$) ve otokorelasyon ($1,5 < d < 2,5$) varsayımlarının sağlandığı görülmüştür. Analiz sonuçları Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 6. Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Katsayılar Tablosu						
Kavramlar	B	St. Hata	Beta	t	p	VIF
Sabit Terim	1,181	0,263		4,486	0,000	
Bağımsız Değişken						
Örgütsel Adanmışlık	0,611	0,066	0,350	9,322	0,000	1,000
Model Özeti: $R=0,350$; $R^2=0,122$; $Adj.R^2=0,121$; $F=86,902$; $p=0,000$						
Bağımlı Değişken= "ÖVD" / * $p < 0,05$						

Analiz sonucuna göre kurulan regresyon modeli bir bütün olarak anlamlıdır ($p=0,000$; $p < 0,05$). Yapılan analiz sonucunda ÖA'nın ÖVD üzerinde bir bütün olarak pozitif yönde bir etkiye sahip olduğu görülmektedir ($p=0,000$; $p < 0,05$). Yani bir kişinin ÖA düzeyinde meydana gelen bir artış ÖVD'yi de artıracak bir etkiye sahiptir. Tablo 5'de verilen analiz sonucuna göre ÖVD'de meydana gelebilecek 1 birimlik bir artışın %12,2'si ($R^2=0,122$) ÖA'da meydana gelen artış ile açıklanabilmektedir. Bu sonuçlara göre *H2* hipotezi doğrulanmıştır.

Araştırmada ÖA'nın bir bütün olarak ÖVD'ye etkisini tespit edebilmenin yanında ÖA'ya ait her bir boyutun ÖVD üzerindeki etkisi de tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 7. Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Katsayılar Tablosu						
Kavramlar	B	St. Hata	Beta	t	p	VIF
Sabit Terim	1,792	0,297		6,035	0,000	
Bağımsız Değişkenler						
Okula Adanma	0,302	0,049	0,256	6,146	0,000	1,259
Öğretim İşlerine Adanma	0,010	0,041	0,010	0,246	0,805	1,123
Mesleğe Adanma	0,167	0,051	0,137	3,270	0,001	1,240
Gruba Adanma	-0,012	0,058	-0,008	-0,202	0,840	1,197
Model Özeti: $R=0,327$; $R^2=0,107$; $Adj.R^2=0,101$; $F=18,608$; $p=0,000$						
Bağımlı Değişken= "ÖVD" / * $p < 0,05$						

Tablo 6'ya göre kurulan regresyon modeli bir bütün olarak anlamlıdır ($p=0,000; p<0,05$). Yapılan analiz sonucunda ÖA alt boyutlarından “okula adanma” ($p=0,000; p<0,05$) ve “öğretmenlik mesleğine adanma” ($p=0,001; p<0,05$) düzeylerinin ÖVD üzerinde pozitif yönde ve anlamlı bir etkiye sahip oldukları görülmektedir. Yani bir kişinin “okula adanma” ve “öğretmenlik mesleğine adanma” düzeylerinde meydana gelebilecek bir artış kişinin ÖVD düzeyini de artırmaktadır. Tablo 6'da verilen analiz sonucuna göre ÖVD'de meydana gelebilecek 1 birimlik bir artışın %10,1'i ($Adj.R^2=0,122$) modele dahil edilen değişkenler ile açıklanabilmektedir. Bu sonuçlara göre *H2a* ve *H2c* hipotezleri doğrulanmıştır.

Tablo 6'da yer alan bir diğer sonuca göre ÖA alt boyutlarından “öğretim işlerine adanma” ($p=0,805; p>0,05$) ve “çalışma grubuna adanma” ($p=0,840; p>0,05$) düzeylerinin ÖVD üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Yani bir kişinin “öğretim işlerine adanma” ve “çalışma grubuna adanma” düzeylerinde meydana gelebilecek bir artış kişinin ÖVD düzeyini etkilememektedir. Bu sonuçlara göre *H2b* ve *H2d* hipotezleri reddedilmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırma Kayseri ilinde faaliyet gösteren özel öğretim kurumlarında görevli öğretmenler üzerinde yapılmıştır. Araştırma kapsamında öğretmenlerin çalıştıkları örgüte olan adanmışlık düzeyleri ve örgütsel vatandaşlık davranışları ele alınmıştır. Araştırma hipotezlerinin sınanabilmesi için örgütsel adanmışlık düzeyi ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında anlamlı korelasyonlar olup olmadığı ve örgütsel adanmışlık düzeyinin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde bir etkisinin olup olmadığı sorularına cevap aranmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre özel öğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin ÖA düzeyleri ile ÖVD arasında bir bütün olarak anlamlı ve pozitif korelasyon bulunmaktadır. Literatürde bulunan benzer çalışmaların sonuçları da araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir (Kaplanseren ve Örucü, 2018; Tan, 2016; Fındıklı, 2015; Babcock-Roberson, ve Strickland, 2010). Bu sonuç araştırmanın “H1” hipotezini desteklemektedir. Araştırmada ele alınan değişkenlerin mevcut literatürle uyumlu olması beklenen bir durumdur. Çünkü kuramsal olarak ÖA ve ÖVD davranışı örgütsel davranış disiplini içerisinde pozitif örgütsel davranış olarak görülmektedir.

Araştırma kapsamında ayrıca ÖA alt boyutları ile ÖVD arasındaki ilişkilerin düzeyine de tek tek bakılmıştır. Sonuç olarak ÖVD ile “çalışma grubuna adanma”, “okula adanma” ve “çalışma grubuna adanma” alt boyutları arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Buna karşın ÖVD ile “öğretim işlerine adanmışlık” düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu sonuçlarla kurulan “H1a, H1c ve H1d” hipotezleri desteklenmiş ancak “H1b” hipotezi desteklenmemiştir.

Araştırmada elde edilen bir diğer sonuca göre ÖA algısının bir bütün olarak ÖVD üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır. Bir başka ifadeyle ÖA düzeyinde meydana gelen bir artış ÖVD'nin artmasına neden olmaktadır. Daha önce yapılan benzer bilimsel araştırmaların sonuçları da bu araştırmada elde edilen sonucu destekler niteliktedir (Ng vd., 2021; Matta vd., 2014; Babcock-Roberson, ve Strickland, 2010). Bu sonuç araştırmanın “H2” hipotezini desteklemektedir. ÖVD'nin biçimsel görev tanımlarının ötesinde örgütsel faaliyetlere gönüllük esasına dayalı olarak katılmaya yönelik bir kavram olduğu, ÖA'nın da örgüt ile çalışan arasında kurulan pozitif bir bağ olduğu düşünülürse ÖA'da meydana gelebilecek bir artışın ÖVD'yi artırması beklenen bir durumdur.

Araştırma kapsamında ayrıca çoklu regresyon analizi yöntemi ile AÖ alt boyutlarının her birinin ÖVD üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ÖA alt boyutlarından “okula adanma” düzeyinin ÖVD üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Yani çalıştığı okula adanma düzeyinde meydana gelen bir artış öğretmenin daha yüksek bir düzeyde ÖVD sergilemesine neden olmaktadır. Bu sonuç ile araştırmanın “H2a” hipotezi desteklenmiştir.

Bir başka araştırma sonucuna göre ÖA alt boyutlarından “öğretmenlik mesleğine adanma” düzeyinin ÖVD üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Yani öğretmenlik mesleğine adanma düzeyinde meydana gelen bir artış öğretmenin daha yüksek bir düzeyde ÖVD sergilemesine neden olmaktadır. Bu sonuç ile araştırmanın “H2c” hipotezi desteklenmiştir.

Araştırmada elde edilen diğer sonuca göre, ÖA alt boyutlarından “öğretim işlerine adanma” ve “çalışma grubuna adanma” düzeylerinin ÖVD üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Yani öğretmenin öğretim işlerine adanma düzeyinde veya çalışma grubuna adanma düzeyinde meydana gelen bir artış öğretmenin daha yüksek bir düzeyde ÖVD sergilemesine neden olmamaktadır. Bu sonuçlar ile araştırmanın “H2b ve H2c” hipotezleri desteklenmemiştir. Yapılan literatür taramasında ÖA alt boyutlarının her birinin ÖVD üzerindeki etkisini ayrı ayrı ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu yüzden elde edilen sonuçları mevcut literatürle karşılaştırılamamıştır.

Araştırmanın bağımlı değişkeni olan ÖVD eğitim öğretim faaliyetleri özelinde önemli bir davranıştır. Özellikle özel öğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin başarısı biçimsel görev tanımlarının ötesinde yaptıkları faaliyetlere daha çok bağlıdır. Bu kapsamda sergilenen ÖVD öğretmenin başarısında önemli bir faktördür. Bu araştırmada da ÖVD’yi artırabilecek bir kavram olan ÖA kavramının ÖVD ile ilişkisi ele alınmıştır. Sonuç olarak öğretmenin ÖA düzeyi ile ÖVD arasında bir pozitif ilişki bulunmuştur. Ayrıca ÖA’nın ÖVD üzerinde yordayıcı bir etkisi bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle bir öğretmenin ÖVD düzeyini artırmanın yollarından biri de ÖA düzeyini artırmaya yönelik faaliyetler yapmaktır.

Eğitim sektörü tüm insanlık için önem derecesi yüksek bir sektördür. Bu yüzden eğitim kurumlarında çalışan bireylerin topluma ve diğer bireylere fayda sağlayabilmesi ve daha yüksek bir ÖVD sergileyebilmesi için yüksek bir ÖA düzeyine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yüzden eğitim kurumlarında yöneticilerin öğretmenlerin ÖA düzeyini yükseltmek adına çeşitli faktörlere dikkat etmesi tavsiye edilir. Örneğin özlük haklarında yapılacak pozitif düzenlemenin, çalışma saatlerinde esnekliğin ve daha iyi bir ücretin öğretmenlerin ÖA düzeyini artırabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırma sadece Kayseri ilinde faaliyet gösteren özel öğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerle sınırlı kalmıştır. Daha sonra yapılacak olan benzer çalışmaların farklı coğrafi bölgelerde veya farklı ülkelerde daha geniş örneklem grupları üzerinde yapılması mevcut literatüre katkı sağlayacaktır. Ayrıca bu araştırmada ÖA ile ÖVD davranışı ele alınmıştır. Daha sonra yapılacak olan araştırmalarda araştırmacılara ÖVD’na etki edebilecek farklı değişkenlerin modele dahil edilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- AbdRazak, N., Darmawan, I. G. N. ve Keeves, J. P. (2009). Teacher Commitment. In International Handbook of Research on Teachers and Teaching. Springer, Boston, MA.
- Allison, B. J., Voss, R. S. ve Sean, D. (2001). Student Classroom and Career Success: The Role of Organizational Citizenship Behavior”, Journal of Education for Business, 76(5), 282-288.
- Altunay, E. (2017). “İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Örgütsel Güven ve Adanmışlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Millî Eğitim, 213, 37-66.
- Arslan, E. T. ve Demir, H. (2017). “İşe Angaje Olma ve İş Tatmini Arasındaki İlişki: Hekim ve Hemşireler Üzerine Nicel Bir Araştırma”. Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24(2), 371-389.
- Attridge, M. (2009), “Measuring and Managing Employee Work Engagement: A Review of The Research and Business Literature”, Journal of Workplace Behavioral Health, 24 (4), 383-398.
- Babcock-Roberson, M. E., & Strickland, O. J. (2010). “The Relationship Between Charismatic Leadership, Work Engagement, and Organizational Citizenship Behaviors”. The Journal of Psychology, 144(3), 313-326.
- Balay, R. (2014). Yönetici ve öğretmenlerde örgütsel bağlılık. Nobel Yayın Dağıtım.
- Balcı, A. (2003). Örgütsel Sosyalleşme Kuram Strateji ve Taktikler (2. baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Barnard, C. I. (1938), The Functions of The Executive, Harvard University Press, Cambridge.

- Basım, H. N., ve Şeşen, H. (2006). "Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ölçeği Uyarlama ve Karşılaştırma Çalışması". Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61(4), 83-101.
- Becker, J. A. H. ve O'Hair, H. D. (2007), "Machiavellians' Motives in Organizational Citizenship Behavior", Journal of Applied Communication Research, 35(3), 246-267.
- Bostancı, H., ve Ekiyor, A. (2015). "Çalışanların İşe Adanmasının Örgüt İçi Girişimciliğe Etkisinin İncelenmesi". Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi, 1(1), 37-51.
- Bukhari, Z. (2009). "Key antecedents of Organizational Citizenship Behavior (OCB) in The Banking Sector of Pakistan", International Journal of Business and Management 3(12), 106-115.
- Caymaz, E., Erenel, F. ve Gürer, B. (2013). "Liderlik Karizması, Adanmışlık ve Gruba Aidiyetin Gönüllü Çalışma Performansına Etkileri: Akut Arama Kurtarma Derneği Örneği". International Journal of Human Sciences, 10(1), 129-147.
- Celep, C. (1998). "Eğitim Örgütlerinde Öğretmenlerin Örgütsel Adanmışlığı", Eğitim ve Bilim Dergisi, 22(108), 56-62.
- Celep, C. (2000). Eğitimde Örgütsel Adanma ve Öğretmenler, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Celep, C., Bülbül, T. ve Tunç, B., 2000. "Aday Öğretmenlerin Örgütsel Adanma Durumları", Trakya Üniversitesi Dergisi, Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 79- 86.
- Ceylan, A. (1998). "Örgütsel Davranışın Bireysel Boyutu". Gebze: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Yayınları.
- Christensen Hughes, J. ve Rog, E. (2008) "Talent Management: A Strategy for Improving Employee Recruitment, Retention and Engagement Within Hospitality Organizations", International Journal of Contemporary Hospitality Management, 20(7), 743-757.
- Çapık C. (2014), Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmalarında Doğrulayıcı Faktör Analizinin Kullanımı, Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 17(3), 196-205.
- Çelik, M. (2007). Örgüt Kültürü ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Bir Uygulama, Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Çelikten, M., Şanal, M. ve Yeni, Y. (2005). "Öğretmenlik Mesleği ve Özellikleri". Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19, 207-237.
- Fındıklı, M. M. A. (2015). "Exploring The Consequences of Work Engagement: Relations Among OCB-I, LMX and Team Work Performance". Ege Academic Review, 15(2), 229-238.
- Firestone, W. A. ve Pennell, J. R. (1993). "Teacher Commitment, Working Conditions, and Differential Incentive Policies". Review of Educational Research, 63(4), 489-525.
- Firestone, W. A. ve Rosenblum, S. (1988). "Building Commitment in Urban High Schools". Educational Evaluation and Policy Analysis, 10(4), 285-299.
- Gül, H. (2002). Örgütsel Bağlılık Yaklaşımlarının Mukayesesi ve Değerlendirmesi. Ege Akademik Bakış Dergisi, 2(1), 37-55.
- Gül, N. ve Öngel, G. (2023). "İşe Adanmışlık ve Örgütsel Özdeşleşmenin Örgütsel Vatandaşlık Davranışına Etkisi". Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24(1), 451-470.
- Gürbüz, S. Ayhan, Ö. ve Sert, M. (2016), "Örgütsel Adalet ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı İlişkisi: Türkiye'de Yapılan Araştırmalar Üzerinden Bir Meta Analizi", Türk Psikoloji Dergisi, 31(77), 61-75.
- Işık, M. ve Kama, A. (2018). "Algılanan Örgütsel Desteğin İşgören Performansına Etkisinde İşe Adanmışlığın Aracı Etkisi". Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(3), 395-403.
- Kalkan, A. (2013). Algılanan Örgüt Kültürünün Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi: Kuramsal ve Görgül Bir Araştırma, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kaplanseren, S., ve Örucü, E. (2018). "İşe Tutkunluğun Örgütsel Vatandaşlığa Etkisi: Otel Çalışanları Üzerine Bir Araştırma". Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(1), 1-19.
- Karagonlar, G., Öztürk, E. B., ve Özmen, Ö. N. (2015). "Çalışanın Örgütle Sosyal Mücadele Algısı ve İşten Ayrılma Niyeti: İşe Cezbolmanın ve Öz Yeterliliğin Rolü". METU Studies in Development, 42(3), 411-433.
- Katz, D. (1964), "The Motivational Basis of Organizational Behavior", Behavioral Science, 9(2), 131-133.
- Koçel, T. (2015). İşletme Yöneticiliği, Beta Yayıncılık, 16. Baskı. İstanbul.
- Kurtulmuş, M. (2016). "The Effect of Diversity Management on Teachers' Organizational Commitment and Organizational Citizenship Behavior". Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, 6(3), 277-302.
- Kutanis, R. Ö. ve Yıldız, E. (2016). "Pozitif Psikoloji ile Pozitif Örgütsel Davranış İlişkisi ve Pozitif Örgütsel Davranış Boyutları Üzerine Bir Değerleme". Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 5(11), 135-154.

- Lievens, F., ve Anseel, F. (2004). "Confirmatory Factor Analysis and Invariance of an Organizational Citizenship Behavior Measure Across Samples in a Dutch-Speaking Context". *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 77, 299-306
- Llorens, S., Schaufeli, W., Bakker, A. ve Salanova, M. (2007), "Does a Positive Gain Spiral of Resources, Efficacy Beliefs and Engagement Exist?", *Computers In Human Behavior*, 23, 825-841.
- Markóczy, L., Vora, D. ve Xin, K. (2009), "Forbearance in Organizational Citizenship Behaviour", *The International Journal of Human Resource Management*, 20(2), 321-347.
- Matta, F., Scott, A. B., Koopman, J. ve Conlon, D. E. (2014). "Does Seeing "Eye To Eye" Affect Work Engagement and Organizational Citizenship Behavior? A Role Theory Perspective on LMX Agreement" *Academy of Management Journal*. 58(6), 1686-1708.
- Meyer, J. P. ve Allen, N. J. (1991). "A Three-Component Conceptualization of Organizational Commitment". *Human Resource Management Review*, 1(1), 61-89.
- Meyer, J. P. ve Herscovitch, L. (2001). *Commitment in The Workplace: Toward a General Model*. *Human Resource Management Review*, 11(3), 299-326.
- Moorman, R. H. (1991). "Relationship Between Organizational Justice and Organizational Citizenship Behaviors: Do Fairness Perceptions Influence Employee Citizenship?" *Journal of Applied Psychology*, 76(6), 845-855.
- Mowday, R. T., Steers, R. M. ve Porter, L. W. (1979). "The Measurement of Organizational Commitment", *Journal of Vocational Behavior*, 14(2), 224-247.
- Mowday, R. T., Lyman, W. P. ve Richard, M. S. (1982). "Employee- Organization Linkages: The Psychology of Commitment". *Academic Press: New York*
- Ng, L. P., Choong, Y. O., Kuar, L. S., Tan, C. E., ve Teoh, S. Y. (2021). *Job Satisfaction and Organizational Citizenship Behaviour Among Sthealth Professionals: The Mediating Role of Work Engagement*. *International Journal of Healthcare Management*, 14(3), 797-804.
- Oliner, S. P. (2003). "Do On to Others: Extra ordinary acts of ordinary people". *BoulderCo: Westview Press*.
- O'Reilly, C. A. ve Chatman, J. (1986). "Organizational Commitment and Psychological Attachment: The Effects of Compliance, Identification, and Internalization on Prosocial Behavior". *Journal of Applied Psychology*, 71(3), 492-499
- Organ, D. (1997). "Organizational Citizenship Behavior: It's Construct Clean-Up Time". *Human Performance Journal*, 10(2), 85-97.
- Organ, W. D. (1988). *Organizational Citizenship Behavior: The Good Soldier Syndrome*. Canada: Lexington Books.
- Özdevecioğlu, M. (2003). *Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ile Üniversite Öğrencilerinin Bazı Demografik Özellikleri ve Akademik Başarıları Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma*. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20, 117-135.
- Özdevecioğlu, M. (2003). *Algılanan Örgütsel Adaletin Bireylerarası Saldırgan Davranışlar Üzerindeki Etkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma*. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21, 77- 96.
- Podsakoff, P. M., Mackenzie, S. B., Paine, J. B., ve Bachrach, D. G. (2000). "Organizational Citizenship Behaviors: A Critical Review of Theoretical and Empirical Literature and Suggestions for Future Research". *Journal of Management*, 26(3), 513-563.
- Podsakoff, P. M., ve MacKenzie, S. M. (1997). "Impact Of Organizational Citizenship Behavior On Organizational Performance: A Review And Suggestion For Future Research", *Human Performance*, 10(2), 133-151
- Pond, S., Nacoste, R., Mohr, M., ve Rodriguez, C. (1997). "The Measurement of Organizational Citizenship Behavior: Are We Assuming Too Much?". *Journal of Applied Social Psychology*, 27(17), 1527-1544.
- Poyraz, K. ve Aksoy Ş. E. (2012). "Mobbing ile Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi ve Kütahya İl Merkezi Özel Banka İşletmelerinde Bir Uygulama", *Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(1), 183-202.
- Şişman, M. ve Acat, M. B. (2003). "Öğretmenlik Uygulaması Çalışmalarının Öğretmenlik Mesleğinin Algılanmasındaki Etkisi". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 235-250.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L.S. (2001). *Using Multivariate Statistics (Fourth Edition)*, Boston: Allyn and Bacon.
- Tan, Ç. (2016). "İlköğretim Okul Yöneticilerinin Takım Liderlik Davranışlarının Öğretmenlerin İş Doyumu, Örgütsel Adanmışlık ve Örgütsel Vatandaşlık Düzeylerine Etkisi", *Ekev Akademi Dergisi*, 20(68), 65-80.

- Ulukapı, H., Çelik, A., ve Yılmaz, A. (2014). Algılanan İşe Adanmışlığın Sanal Kaytarma Davranışı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Selçuk Üniversitesi Örneği, Örgütsel Davranış Kongresi Bildiriler Kitabı, Melikşah Üniversitesi, 7-8.
- Williams, L. J., ve Anderson, S. E. (1991). "Job Satisfaction And Organizational Commitment as Predictors of Organizational Citizenship and In-Role Behaviors". Journal of Management, 17(3), 601–617.

Atf için / for cited: Alkol, N., Deniz, K. (2023). "İşletmede Mesleki Eğitim" Programına Kayıtlı Öğrencilerin Mesleki Dil Öğrenimleri. Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey, Yıl: 5, Sayı: 13, Aralık 2023, s.15-25.

"İŞLETMEDE MESLEKİ EĞİTİM" PROGRAMINA KAYITLI ÖĞRENCİLERİN MESLEKİ DİL ÖĞRENİMLERİ

Nurullah ALKOL*

Kemalettin DENİZ**

ÖZ

Mesleki eğitim, toplumun ihtiyaç duyduğu nitelikli insan kaynağını yetiştirmeyi amaçlar. Bu amaç kapsamında Türkiye'de birçok kurum bünyesinde farklı programlar yürütülmektedir. Mesleki eğitim merkezlerinde yürütülen "işletmede mesleki eğitim" bu programlardan biri olup öğrencilere mesleki bilgi ve becerileri, ağırlıklı olarak, işletmede kazandırmayı hedefler. Programın pratik eğitimi ön planda tutan yapısı, öğrencilerin sadece mesleki gelişimlerini değil, mesleki dil öğrenimlerini etkilemektedir. Mesleki dil öğreniminde okulun ve teorik eğitimin rolünün azaldığı bu programda öğrencilere iş ortamını merkeze alan yöntem ve süreçler sunulmaktadır. Bu çalışmanın amacı, mesleki eğitim merkezlerinde yürütülen "işletmede mesleki eğitim" programına kayıtlı öğrencilerin mesleki dil öğrenim durumlarını ve süreçlerini ortaya koymaktır. Çalışma nitel araştırma olarak planlanmış, veriler doküman incelemesiyle toplanmış ve betimsel analiz yapılmıştır. Araştırmada, ders kitapları, ders çizelgeleri, öğretim programları, Millî Eğitim Bakanlığı yayın ve istatistiki verilerinden hareketle mesleki eğitim merkezlerinde yürütülen "işletmede mesleki eğitim" programına kayıtlı öğrencilerin mesleki dil öğrenme durum ve süreçlerini ortaya konulmuştur. Ortaya konulan yöntem ve süreçlerin eksik ve geliştirilmesi gereken yönleri araştırmanın son bölümünde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mesleki Dil, Mesleki Dil Öğrenimi, İşletmede Mesleki Eğitim.

JEL Sınıflandırma Kodları: A20, A29

VOCATIONAL LANGUAGE LEARNING OF STUDENTS REGISTERED TO THE "VOCATIONAL EDUCATION IN BUSINESS" PROGRAM

ABSTRACT

Vocational education aims to train qualified human resources needed by society. With in the scope of this purpose, different programs are carried out in many institutions in Turkey. "Vocational education in enterprises", which is carried out in vocational education centers, is one of these programs and aims to provide students with vocational knowledge and skills, mainly in enterprises. The structure of the program, which prioritize spractical training, affects not only students' Professional development but also their vocational language learning. In this program, where the role of school and theoretical education in vocational language learning is reduced, students are offered methods and processes that center on the work environment. The aim of this study is to reveal the vocational language learning status and processes of students enrolled in the "vocational education in enterprise" program carried out in vocational education centers. The study was planned as a qualitative research, data were collected through document analysis and descriptive analysis. In the study, the vocational language learning status and processes of students enrolled in the "vocational education in enterprise" program carried out in vocational education centers were revealed based on text books, course schedules, curricula, Ministry of

*ORCID:0000-0002-1182-3411, Dr., nurullah_alkol@hotmail.com

**ORCID:0000-0001-7531-490X, Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, kemalettindeniz@hotmail.com.

National Education publications and statistical data. The deficiencies and developmental aspects of the methods and processes are discussed in the last part of the study.

Keywords: Vocational Language, Vocational Language Learning, Vocational Education.

JEL Classification Codes: A20, A29

GİRİŞ

Meslek, ortak bilgi ve becerilere sahip insanların oluşturduğu sosyal bir gruptur. Sosyal gruplarda gruba üye olan her birey diğer grup üyeleriyle etkileşim hâlinde olur. Söz konusu etkileşimin sürdürülmesinde grup içi iletişim ağının etkin ve verimli yapılması son derece önemlidir (Ağın, 2022). Meslek mensupları, kendi aralarındaki bu iletişim ağını mesleki dil aracılığıyla yapılandırır. Mesleki bilgi ve düşüncelerin doğru bir şekilde aktarılmasını sağlayan mesleki dil, literatürde şu şekilde tanımlanmaktadır: “Bireylerin kendi meslekleriyle ilgili bir konuda kullanmış oldukları ve gündelik dilden söz dizimi ve dil bilgisel açıdan farklı olmayıp kendine özgü söz varlığı, üslubu, dil dışı göstergeleri ve iletişim kültürü bulunan dil” (Alkol ve Deniz, 2022, s. 4). Tanımda da görüleceği üzere mesleki dil, tek boyutlu bir kavram değildir. Söz varlığı, kurum kültürü, üslup, dil dışı gösterge ve yazım kuralları gibi kendine ait temel öğelerden oluşmakta olup bireylerin mesleki dil yeterlilikleri bu öğeleri ne düzeyde etkin ve doğru kullandıkları ile ilişkilidir. Söz konusu dil öğelerinin etkin ve doğru kullanımı ise mesleki dil öğrenimi ile mümkündür.

Mesleki dil öğrenimi, mesleki yaşama dâhil olan/olacak her bireyin ihtiyaç duyduğu bir süreçtir. Mesleki dil öğrenme ihtiyacına yönelik çalışma ve yöntemler ise mesleki iletişim ortamlarının çeşitliği, bu ortamlara dâhil olan kişilerin bireysel özellikleri ve mesleki eğitim kurumlarının yapısal farklılıkları sebebiyle oldukça değişkenlik göstermektedir. Bu değişkenliğin belirgin örneklerinden biri mesleki eğitim merkezlerinde yürütülen “işletmede mesleki eğitim” programında görülmektedir.

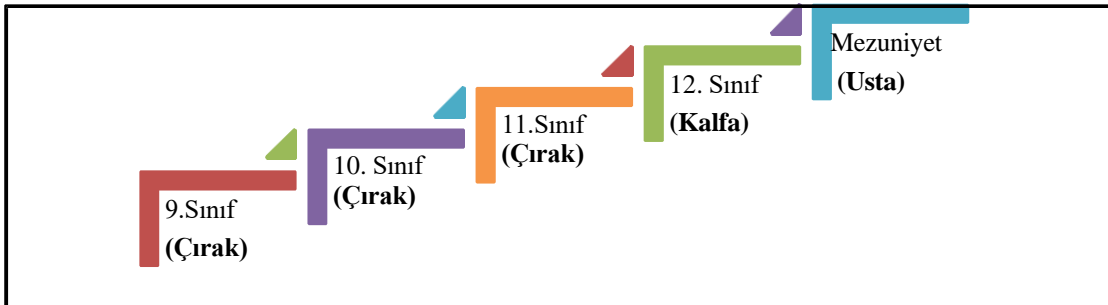
“İşletmede mesleki eğitim” mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumları öğrencilerinin beceri eğitimlerini işletmede, teorik eğitimlerini ise mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarında veya işletme veya kurumlarca tesis edilen eğitim birimlerinde yaptıkları eğitim uygulamalarıdır (Resmî Gazete, 1986). İşletmede mesleki eğitim oldukça köklü bir uygulama olup bu alandaki ilk düzenlemenin 1938 yılında yürürlüğe giren 3457 sayılı Sınâî Müesseselerde ve Maden Ocaklarında Meslekî Kurslar Açılmasına Dair Kanun’la başladığı görülmektedir. İlgili kanunda “bürolarında çalışan memurlar hariç olmak üzere bir senede işçi ve görevli sayısı yüzden fazla olan maden ocakları ve ayrıca Sanayi Teşvik Kanunu’nda yer alan sanayi müesseselerinde; çırak, kalfa ve ustaların mesleki bilgilerini arttırmak üzere kurslar açılacağı belirtilmiştir (Resmî Gazete, 1938). Bu düzenleme ile birlikte işletmeler, çalışma ortamı olmanın ötesine geçerek birer eğitim kurumu niteliği de kazanmıştır. Ancak işletmelerde açılan bu kurslar yeterince verimli olamamıştır (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1963). Kursların verimliliğini arttırmak ve işletmede mesleki eğitimin kalitesini yükseltmek için Birinci 5 yıllık Kalkınma Planında çeşitli uygulamaların hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Kararlaştırılan bu uygulamalardan biri de mesleki eğitim merkezlerinin kurulmasıdır. Kalkınma Planına göre, açılacak olan mesleki eğitim merkezlerinin temel görevi montör ve ustabaşı yetiştirmek olacaktır (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1963). 1968 tarihinde yürürlüğe konulan Akşam Sanat Okulu ve Meslekî Eğitim Merkezi Yönetmeliği’nde ise mesleki eğitim merkezlerinin görevleri daha geniş tutulmuştur. Buna göre; usta başlarına formasyon eğitimi vermek, mesleki kurs ve seminerlerde yetişen kişilerin iş yerlerindeki başarılarını takip etmek, iş yerlerinde çalışan kişiler için gelişim kursları düzenlemek, piyasası analizleri yaparak iş dünyasının ihtiyaç duyacağı mesleklere yönelik ön eğitimler vermek bu görevlerden bazılarıdır (Resmî Gazete, 1968). İşletmede mesleki eğitim programını kesintisiz bir şekilde devam ettiren mesleki eğitim merkezlerinin statüsü ise zamanla değişmiştir.

Faaliyete ilk başladığı dönemlerde “yaygın eğitim kurumu” statüsünde hizmet veren mesleki eğitim merkezleri, 2016 yılından sonra “ortaöğretim” kurumuna dönüşmüştür. Bu kapsamda Millî Eğitim Temel Kanunu’nda ortaöğretimin tanımına mesleki eğitim merkezleri ibaresi eklenmiş ve ortaöğretimin tanımı şu şekilde değiştirilmiştir: “İlköğretime dayalı dört yıllık zorunlu örgün veya yaygın öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumları ile *mesleki eğitim merkezlerinin* tümünü kapsar” (Resmî Gazete, 2016). Bu gelişmeye bağlı olarak 2017 tarihli Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği’nde mesleki eğitim merkezleri ile ilgili düzenleme yapılmış ve merkezler; kalfalık ve ustalık eğitimi ile mesleki ve teknik kurs programlarının uygulandığı eğitim kurumu (Resmî Gazete, 2017) şeklinde tanımlanmıştır.

Mesleki eğitim merkezleri temel eğitimi tamamladıktan sonra akademik bir lise eğitimine (fen lisesi, Anadolu lisesi vb.) devam etmek yerine, becerileri doğrultusunda mesleki eğitim almak isteyen öğrencilerin devam ettiği ortaöğretim kurumlarıdır (Millî Eğitim Bakanlığı 2023a). Merkezlerin, mesleki eğitim veren bir diğer ortaöğretim kurumu olan mesleki ve teknik Anadolu liselerinden en önemli farkları ise şudur: Mesleki eğitim merkezi öğrencileri henüz 9. sınıfa kayıt olurken alan ve dal seçimi yaparken mesleki ve teknik Anadolu liselerinde ise alan ve dal seçimi daha geç dönemde başlamaktadır. Öte yandan mesleki eğitim merkezi öğrencileri işbaşı pratik mesleki eğitimini okulda değil, sahada işletmede koordinatör öğretmenlerin ve usta öğreticilerin gözetiminde almaktadırlar (Hayata Destek Derneği, 2023). Mesleki eğitim merkezleri, diğer ortaöğretim kurumlarının aksine öğrencilerini iş ve çalışma yaşamına hazırlar. Çünkü bu merkezlerden mezun olan öğrenciler doğrudan yükseköğretime geçiş hakkına sahip değildir. Bu hakkı, ancak açık öğretim lisesinde ya da mesleki eğitim merkezlerinde fark derslerini alarak kazanabilmektedirler (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023b).

İş ve çalışma yaşamını önceleyen mesleki eğitim merkezlerindeki kayıtlı öğrenci sayısı 2022 yılı 1 milyon 33 bine ulaşmıştır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023c). 34 alan ve 184 dalda mesleki eğitimin verildiği merkezlere kayıtlı öğrenciler, haftanın bir günü okulda teorik eğitim almakta, haftanın dört günü de işletmelerde pratik eğitim almaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023b). Mesleki eğitim merkezlerine kayıt yaptırabilmek için öncelikle kayıt olunacak meslek dalı ile ilgili bir iş yeriyle sözleşme imzalamış olma şartı arandığından (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023b) öğrencilerin işletmelerde çalışıp pratik eğitim alması bir tercih değil, zorunluluktur. Diğer ortaöğretim kurumları gibi dört yılı süreyle eğitim veren mesleki eğitim merkezlerine kayıt olan öğrenciler 9, 10 ve 11. sınıflarda çırak unvanını taşımaktadır. Öğrenciler 11. sınıfın sonunda girecekleri beceri sınavında başarılı olmaları durumunda kalfa unvanını kazanmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023ç). 12. sınıfın sonunda beceri sınavına yine tabi tutulan öğrenciler, başarılı olmaları durumuna bu sefer usta sıfatını kazanarak mesleki eğitim merkezinden mezun olmaya hak kazanmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023ç).

Şekil 1. Mesleki Eğitim Merkezi Eğitim Süreci (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023ç)

Yukarıda görüldüğü üzere mesleki eğitim merkezlerinde yürütülen “işletmede mesleki eğitim” programı, bireyleri çıraklıktan usta öğretici düzeyine taşıyan bir süreci kapsamaktadır. Bu sürecin etkin ve verimli olarak nitelendirilebilmesi için bireylere sadece mesleğin teorik ve pratik bilgileri değil, dil ve iletişim becerileri de kazandırılmalıdır. Çünkü bireyler bilgi ve becerileri mesleki iletişim

yoluyla anlayacak, aktaracak ve geliştirebileceklerdir. Bu dil ve iletişim yeterliliklerine sahip olunmadan başarılı bir çalışma yaşamı sürdürmek güçtür.

1. YÖNTEM

1.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, “işletmede mesleki eğitim” programına kayıtlı öğrencilerin mesleki dil öğrenim durum ve yöntemlerini ortaya koymayı amaçlayan nitel bir araştırmadır. Nitel araştırma, “Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma.” olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2000, s. 19). Nitel araştırma olarak planlanan bu çalışmanın modeli, durum çalışmasıdır. Durum çalışmaları, gerçekte ortamda neler olduğuna bakma, sistematik bir biçimde verileri toplama, analiz etme ve sonuçları ortaya koyma yoludur (Davey, 1991, s. 1). Dil öğretimi alanında yaygın olarak kullanılan durum çalışmaları, bir kişi, olay veya kurumu derinlemesine ve boylamasına inceler (Paker, 2021). Durum çalışmalarının temel amacı, bir durum hakkında detaylı betimlemeler yapmak ve o durumu var olduğu şekliyle anlamaktır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2020, s. 272). Bu çalışma “işletmede mesleki eğitim” programına kayıtlı öğrencilerin mesleki dil öğrenim durum ve yöntemlerini var olduğu şekliyle inceleyip ortaya koymayı amaçladığından araştırma durum çalışması modeline uygundur.

1.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın amacına yönelik veri toplayabilmek için Millî Eğitim Bakanlığının mesleki eğitim kılavuzlarından ve öğrenci verilerinden, mesleki eğitim merkezlerinin ders kitapları, ders izlenceleri ve öğretim programlarından veri toplanmıştır.

1.3. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanmasında doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olay veya olgular hakkında bilgi içeren materyalleri elde edip belirli bir sistem içerisinde inceleme işlemidir (Karasar, 2008; Yıldırım ve Şimşek, 2013).

1.4. Verilerin Analizi

Verilerin çalışmaya yansıtılmasında betimsel analiz kullanılmıştır. Toplanan veriler üç aşamada analiz edilmiştir: 1. Mesleki dil öğretim çalışmalarının yapılıp yapılmadığı. 2. Mevcut çalışmaların türü (ders, kitap, bireysel öğrenme materyali vd.). 3. Mevcut çalışmaların olumlu ve gelişime açık yönleri.

2. BULGULAR

Araştırma elde edilen bulgular mesleki eğitim merkezlerinin yapısına uygun olarak a. Teorik eğitim sürecinde mesleki dil öğrenimi b. Pratik eğitim sürecinde mesleki dil öğrenimi olmak üzere iki ana başlıkta incelenmiştir.

2.1. Teorik Eğitim Sürecinde Mesleki Dil Öğrenimi

Mesleki eğitim merkezlerinde öğrenciler alan/dallarıyla ilgili haftanın bir günü teorik eğitim almaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023b). Alınan bu eğitimin ders izlenceleri ve öğretim programları incelendiğinde planlı mesleki dil öğrenimine yönelik çok sınırlı sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir. Planlı mesleki dil öğrenimi, kişilerin, mesleki dil öğelerini ve becerilerini belirli bir plan çerçevesinde ve “dil öğretimi kapsamında” öğrenmesidir. Hukuk Dili ve Terminolojisi, Tıbbi Terminoloji, Doktorlar İçin Türkçe, Havacılık İngilizcesi, Mesleki İngilizce gibi çalışmalar bu

öğrenme biçimine birer örnektir (Alkol, 2023 s. 37). Bu kapsamda mesleki eğitim merkezlerindeki 34 alan ve 184 dala ait ders izlenceleri ve öğretim programları incelendiğinde planlı mesleki dil derslerinin verildiği alan/dallar şu şekildedir:

Tablo 1. Planlı Mesleki Dil Derslerinin Verildiği Alan/Dallar (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023d)

Alan Adı	Dal Adı	Dersin Adı	Sınıf Düzeyleri ve Haftalık Mesleki Dil Ders Saatleri			
			9	10	11	12
Büro Yönetimi	Yönetici Sekreterliği	Mesleki Yabancı Dil	-	-	-	2
Konaklama ve Seyahat Hizmetleri	Ön Büro	Mesleki Yabancı Dil	-	-	1	-
	Kat Hizmetleri	Mesleki Yabancı Dil	-	-	1	-
	Operasyon	Mesleki Yabancı Dil	-	-	1	-
	Rezervasyon	Mesleki Yabancı Dil	-	-	1	-
Yiyecek ve İçecek Hizmetleri	Aşçılık	Mesleki Yabancı Dil	-	2	2	2

Tablo 1'e göre sadece 3 alan ve 6 dalda planlı mesleki dil öğretim dersleri verilmekte olup bu derslerin tamamı da yabancı dile yöneliktir. Sınırlı sayıda öğrenciye verilen meslek yabancı dil dersi için ders kitabı ve bireysel öğrenme materyalleri hazırlanmamıştır. Dersler, öğretmenlerin hazırladığı notlar aracılığıyla işlenmektedir. Bu durum, mesleki yabancı dil dersinin verimliliği için olumsuz bir durumdur. Mesleki yabancı dil dersine yönelik öğretim programları incelendiğinde ise kazanımların; okuma, yazma, dinleme, sözlü anlatım, karşılıklı konuşma becerileri şeklinde ayrı ayrı listelenmediği bunun yerine Kazanım 1, Kazanım 2 vb. şeklinde maddelendirme yöntemine gidildiği görülmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023d). Ortalama 5-6 maddeden oluşan bu kazanımlar ağırlıklı olarak anlatma becerisine yöneliktir. Bu yönüyle öğretim programlarının, ders öğretmenleri için yeterince net ve yol gösterici olduğunu söylemek güçtür.

Tablo 1 incelendiğinde mesleki eğitim merkezlerinde hiçbir alan ve dalda ana dile yönelik planlı mesleki dil derslerinin verilmediği görülmektedir. Her ne kadar bazı derslerin öğretim programlarında ana dile yönelik bazı kazanımlar yer alsada bunlar müstakil mesleki dil öğretim faaliyeti olarak değerlendirilemez. Örneğin; Ayakkabı üretiminde kullanılan terminolojiyi açıklar. Saraciye üretiminde kullanılan terminolojiyi açıklar ifadeleri mesleki dil öğretimine atf yapan kazanımlar olsa da bunlar, Ayakkabı ve Saraciye Mesleğine Giriş dersinin parçasıdır (Millî Eğitim Bakanlığı 2023e). Bunun yanı sıra, öğrencilerin terminoloji bilgilerinin gelişimini hedeflemesi açısından söz konusu kazanımlara yer verilmesi olumlu bir durum olarak nitelendirilebilir. Ancak mesleki dilin tek ögesi terminoloji değildir. Bu sebeple kazanımların öğrencilerin mesleki dil gelişimleri açısından yeterli olduğunu söylemek güçtür.

Mesleki eğitim merkezlerinde ana dile yönelik planlı mesleki dil öğretim çalışmalarının yapılmamasının yanı sıra öğrencilerin mesleki iletişim becerilerini olumsuz etkileyen bir diğer önemli etken ise alan/branşlara yönelik ders kitaplarının hazırlanmamış olmasıdır. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından mesleki eğitim merkezlerinde okutulmak üzere sadece Türk dili ve edebiyatı (9, 10, 11 ve 12. sınıf) Matematik (9 ve 10. sınıf) Tarih (9. sınıf) dersleri için kitaplar hazırlanmıştır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023f). Ancak eğitimi verilen 34 alan ve 184 dala ait hiçbir ders için (Elektrik-elektronik esasları, Motif çizim teknikleri, Otomasyona giriş, Temel bilgisayar ağları, çimento deneyleri vd.) mesleki kitaplar hazırlanmamıştır. Mesleki derslere ait kitapların asıl amacı öğrencilere alan/dallarıyla ilgili teorik bilgileri aktarmak olsa da bu materyaller aynı zamanda çok işlevsel bir yarı planlı mesleki dil

öğretim aracıdır. Yarı planlı mesleki dil öğrenimi: Kişilerin, mesleki dil öğelerini ve becerilerini belirli bir plan çerçevesinde ve “alan eğitimi kapsamında” öğrenmesidir. Bu öğrenme biçiminde asıl amaç mesleki bilgi ve becerileri kazanmaktır. Ancak bu bilgi ve becerileri kazanırken sistematik ve planlı bir şekilde mesleki dil öğeleri de öğrenilir (Alkol, 2023 s.37) . Örneğin;

Çelikten yapılan, metal, ahşap ve plastik malzemeleri talaş kaldırarak şekillendirmede kullanılan üzerinde keskin dişleri bulunan el aletlerine ege denir. Ege ile malzemeler üzerinden enine veya boyuna hareketlerle talaş kaldırma işlemine de eğeleme denir. Eğeler, kesme işlemi sırasında meydana gelen hataları ve testere izlerini gidermek, çapak almak veya pah kırmak gibi işlemlerde kullanılır. Alaşımli takım çeliğinden dövülerek elde edilen eğeler dişleri oluşturulduktan sonra sertleştirilir. Kullanmadan önce ise el yapısına uygun bir sap takılır. Ege sapının doğru ve sağlam takılması iş güvenliği açısından oldukça önemlidir (Tilki ve Bozkurt, 2020, s.21).

...

Lojistik köy, ulusal ve uluslararası tüm lojistik ve ona bağlı faaliyetlerin, çeşitli işletmeler tarafından uygulanabildiği tanımlanmış alanlardır (Görsel 1.19). Lojistik köyleri genellikle büyük ve önemli üretim merkezlerine (sanayi bölgelerine, iş merkezlerine vb.) şehirlere, demiryolu, karayolu hatlarına ve mümkünse limanlara yakın; ancak şehir trafiğini doğrudan etkilemeyecek noktalarda kurulmaktadır. Lojistik köylerdeki hizmetler; uzun mesafe taşımacılık, dağıtım, malların sınıflandırma ve gruplandırılması (konsolidasyon), depolama, ayırıştırma

(dekonsolidasyon) ve bütün bu işlemlerin yapılabilmesi için gerekli diğer bağlı işlemler (bankacılık, sigortacılık vb.) olarak sıralanabilir (Aktan, Par, Dilber ve Sacar, 2020, s.43).

Yukarıda iki mesleki ders kitabından alınan bölümler, yarı planlı mesleki dil öğreniminin belirgin örnekleridir. Öğrenciye önce ege, eğeleme, lojistik köy terimlerinin tanımı öğretilmekte daha sonra da terimlerle ilgili alan bilgileri aktarılmaktadır. Terim ve kavramların yarı planlı öğretimi, yukarıdaki örnekte olduğu gibi, metin aracılığıyla yapıldığı gibi görseller aracılığıyla da yapılabilir. Örneğin; aşağıdaki görsellerde göz ve yüz için kullanılan koruyucu donanımlar ve bu donanımların isimleri görseller aracılığıyla yoluyla öğretilmektedir.

(İlbey, Çelik ve Yapıcı, 2020, s. 13)

Mesleki ders kitaplarında terim ve kavramların yanı sıra; dil dışı gösterge, kurum kültürü, üslup, mesleki yazım kuralları gibi diğer mesleki dil öğeleri de yarı planlı şekilde çok sık bir şekilde aktarılmaktadır. Örneğin,

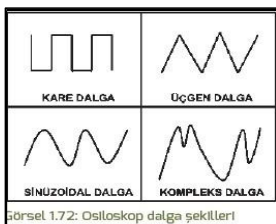
a. Dil dışı gösterge

Cizgi

İşaret (Sembol)

Renk

Ses

Görsel 1.72: Osiloskop dalga şekilleri

Tehlike Sınıfı	İşaret	Sembol
Toksik •Çok toksik •Toksik	(T) (T)	
Aşındırıcı	C	

Renkler	Atık türü
MAVİ	Kâğıt
SARI	Plastik
YEŞİL	Cam
GRİ	Metal
KAHVERENGİ	Organik
SİYAH	Geri dönüşmeyen
MOR	Ekmek
BEYAZ	Yemek artıkları

	Sarı İkaz 3 dakika Saldırı ihtimali var
	Kırmızı İkaz 3 dakika Saldırı tehlikesi var
	Siyah İkaz 3 dakika NBRN tehlikesi var

Şekil 4.1: İkaz ve alarm işaretleri

(Ağın, Yıldırım, Karabulut ve İleri 2020, s.16) (Ülkü, Doğan ve Karakuş, 2020, s.106) (Çalışkan ve diğerleri, 2020, s.96) (Altıntaş, Açık ve Kurt, 2020, s.113)

b. Kurum kültürü

Resmî yerdeki karşılaşmalarda protokol kuralları gereği astlık ile üstlük durumuna göre selam verilir. Ast olan kişinin üst olan kişiye selam vermesi gerekir. Sosyal ortamlarda “Merhaba.” bir selamlaşma ifadesi olarak kullanılırken resmî ortamlarda bu ifade kullanılmaz. Tanıtma ve tanıştırma, ayakta ve ilk karşılaşma sırasında yapılır. Tanıtımda rütbe ve akademik unvan önce, makam ve meslek unvanı sonra kullanılır (Örneğin Prof. Dr. Ahmet Güren, Eğitim Fakültesi Dekanı). Yaş, unvan, makam ve statü bakımından üst yönetici ile birisi tanıştırmadan önce yöneticiden izin alınmalıdır. Bir kurumda makama girildiğinde el sıkılma sırasında öncelikle makam sahibinin el uzatması beklenmelidir. El, makam sahibi uzatmadan uzatılmamalıdır. Kalabalık bir ortamda el sıkılmaya üst olan kişiden başlanır. Telefon çaldığında ise yapılacak ilk iş, örneğin “Genel Müdür Necati Ün, buyurun efendim.” diyerek kişinin kendisini karşı tarafa tanıtmasıdır. İş hayatında telefonu açar açmaz kesinlikle “alo”, “efendim”, “evet” gibi kelimeler kullanılmamalıdır. Telefonla birisi arandığında karşı taraf kendini tanıtmamışsa “Kimsiniz?” şeklinde değil “Kiminle görüşüyorum efendim?” ya da “Elif Hanım’la mı görüşüyorsunuz?” gibi daha nazik ifadeler kullanılmalıdır. Telefonla arayan kişi, kendisini tanıtmamışsa ve başkası ile görüşmek istiyorsa “Kim aradı diyeyim?” şeklinde yumuşak ifadeler kullanılmalıdır (Kale, Özdemir, Çalışkan ve Şit, 2020, s.97-104).

c. Üslup

Sağlık personeli öfkeli ve saldırgan davranışı olan hastaya karşı yargılayıcı, nasihat edici, engelleyici bir üslupla yaklaşmamalıdır. Hastanın verdiği tepkinin, kendini ifade etme şekli olduğunu bilmeli ve empati kurarak ona destek olmalıdır. “Ne yaptığını sanıyorsun?” cümlesinin yerine “Sizi anlıyorum.” Gibi cümleler kurulmalı ve iletişime hastanın katılımı sağlanmalıdır (Yürekli Kıratlı, Özdemir Özmen, Alihocagil Emeç ve Tonka, 2020, s.77-78).

d. Yazım Kuralı

Basın bülteni hazırlarken şu biçimsel özelliklere uyulmalıdır: Bültenin üzerine basın bülteni yazısı, koyu renkte ve büyük punto ile yazılmalıdır. Basın bültenlerinde, kuruluş logosu ve kâğıdın alt kısmında gazetecinin ulaşabileceği adres, belgegeçer numarası gibi ayrıntılı bilginin yer aldığı antetli kâğıtlar kullanılmalıdır. Kurumsal kimliği yansıtan renk ve dizayn, bülteni diğerlerinden ayırıcı özellikte olmalıdır. Yazımda standart yazı karakteri kullanılmalı, büyük harf karakteri sayfa sayısını artıracığı için tercih edilmemelidir. Bültenlerde alt başlık kullanılmamalı, sadece teknik bültenlerde konuyu açıklamak için ara başlıklardan yararlanılmalıdır. Bir bülten için en uygun paragraf uzunluğu iki satırdır. Paragraf uzunluğu dört satırı geçmemelidir. Paragraflar, içeriden başlamak yerine alt alta sıralanmalıdır. Büyük harf, bölge veya özel isimlerin ilk harfi olarak kullanılmalıdır. İşletme ya da ürünün yazımında tamamen büyük harf kullanılmamalıdır. Kişilerin iş statülerini ifade eden sıfatlar küçük harfle yazılmalıdır. Kısaltmalarda ise “vs.” ve “vb.” gibi kısaltmalar dışında, kısaltmalarda araya nokta konulmaması gerekir (Yıldırım, Unutmaz ve Koç, 2020, s.129-130).

Yukarıda Millî Eğitim Bakanlığının mesleki ve teknik Anadolu liseleri için hazırlamış olduğu ders kitaplarında yer alan yarı planlı mesleki dil öğretim örnekleri yer almaktadır. Yarı planlı mesleki dil öğrenimi oldukça yaygın bir yöntem olup hemen hemen bütün mesleki ders kitaplarında örneklerine

rastlanılabılır. Ayrıca bazı mesleki ders kitaplarının giriş veya sonlarına küçük terminoloji sözlükleri eklendiği görülmektedir. Mesleki ders kitapları bu şekilde planlı mesleki dil öğrenimine de aracılık edebilmektedir. Ancak mesleki eğitim merkezlerinde alan/branş ders kitaplarının hazırlanmamış olması (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023f) öğrencilerin bu yöntemler aracılığıyla mesleki iletişim becerisi kazanmasına engel olmaktadır.

2.2. Pratik Eğitim Sürecinde Mesleki Dil Öğrenimi

İşletmelerde mesleki eğitimin en belirgin ve ayırt edici özelliği pratik eğitim odaklı bir program olmasıdır. Bu programa kayıtlı öğrenciler haftanın dört günü işletmelerde usta öğretici rehberliğinde mesleki bilgi ve beceri kazanmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023b). Öğrencilere pratik eğitim sürecinde mesleki bilgi ve becerilerin yanı sıra mesleki iletişim becerisi kazandırma görevi de usta öğretmenlere verilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı yayımlanmış olduğu Usta Öğretici El Kitabı'nın Çıraklık Eğitimi bölümü büyük oranda bu konuya yer vermiştir. El kitabında “işletmede eğitime başlayacak olan öğrenciye a. İş yeri arkadaşlarıyla ilişkiler b. Müşterilerle ilişkiler c. Kısa sürede kullanacağı mesleki terim ve kavramlar hakkında ilk hafta açıklama yapılması gerektiği” belirtilmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023g). Buna göre işletmelerde ilk hafta, mesleki dilin kurum kültürü ve söz varlığı unsurlarına yönelik usta öğretici tarafından planlı mesleki dil öğreniminin yapılması gerekmektedir. Ancak işletmede dört yıl boyunca birçok farklı mesleki eylem ve olaya dâhil olacak öğrenciler, daha kapsamlı ve daha uzun süreli mesleki dil eğitimine ihtiyaç duyar. Bu ihtiyaç, öğrencilere söz konusu eğitimi vermesi beklenen usta öğretmenlerle ilgili şu problem durumunu ortaya çıkmaktadır: Usta öğretmenler, mesleki dil eğitimciliği konusundaki ne düzeyde yeterlidir?

Usta öğretmenlik, usta unvanına sahip kişilerin mesleki eğitim merkezlerinde alacakları 40 saatlik iş pedagojisi kursunu başarı ile bitirmeleri durumunda alabildikleri bir yeterliliklerdir. İş pedagojisi kursunun içeriği ise a. Mesleki eğitim b. Meslek etiği ve ahilik c. İş sağlığı ve güvenliği ç. İletişim d. Eğitim psikolojisi e. Mesleki öğretim yöntem ve teknikleri f. Öğretim programları uygulamaları g. Kalite ve verimlilik h. Ölçme ve değerlendirme yöntemleri olmak üzere dokuz başlıktan oluşmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2020). Bu başlıkların içerikleri incelendiğinde mesleki dil ve mesleki dil eğitimciliği konularına hiç yer verilmediği görülmektedir. Kursun “meslek etiği ve ahilik” ile “iletişim” başlıkları kişilerarası ilişkiler ve kişilerarası iletişim konularına yer verse de bu başlıkların içerikleri mesleki dille ilgili değildir. Mesleki etiği başlığı altında usta öğretici adaylarının sahip olması beklenen millî ve evrensel değerler (hizmette ve vermede ayırım yapmamak, maiyetindekileri korumak ve gözetmek, işinde ve hayatında doğru, güvenilir olmak vd.) ile bu değerlere uymanın gerekliliği öğretilmektedir. İletişim başlığı altında ise iletişim öğeleri (kaynak, alıcı, kanal, mesaj, kod, filtre, dönüt), etkili iletişim yöntemleri ve beden dili ile ilgili akademik bilgiler öğretilmektedir.

Yukarıda görüldüğü üzere öğrencilere mesleki dil yeterliliği kazandırması beklenen usta öğretmenlere mesleki dil eğitimciliği ile ilgili bir eğitim verilmemektedir. Ayrıca işletmede mesleki eğitim programı kapsamında Millî Eğitim Bakanlığı ve meslek birlikleri tarafından öğrencilerin ve usta öğretmenlerin mesleki dil gelişimlerine yönelik hazırlanan bir çalışma da (kılavuz, rehber, sözlük, kitapçık vb.) tespit edilememiştir. Bu durumda öğrenciler, işletmede karşılaştıkları veya ihtiyaç duydukları mesleki dil öğelerini araştırarak/sorarak öğrenmek durumunda kalmaktadır. Böylelikle öğrenciler, tıpkı diğer mesleki bilgi ve beceriler gibi mesleki dil öğelerini de usta-çırak ilişkisi çerçevesinde tecrübe yoluyla öğrenmektedir. Söz konusu bu informal öğrenme süreci öğrencilere belirli düzeyde mesleki dil becerisi kazandırsa da kazanılan bu becerinin yeterliliği ölçülmemektedir.

Mesleki eğitim merkezlerinde ölçme ve değerlendirme, öğrencilerin 11 ve 12. sınıfın sonunda girdikleri uygulamalı kalfalık ve ustalık sınavları ile gerçekleştirilmektedir. Bu sınavlarda öğrencilerden meslekleriyle ilgili bazı iş ve işlemleri alan öğretmeni gözetiminde yapmaları istenmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı, her alan için ayrı ayrı olmak üzere, öğrencilerin uygulamaları sınavlarda gerçekleştirmeleri beklenen iş ve işlemler için yeterlilikler listesi hazırlamıştır. Yeterlilikler listesi ön hazırlık, uygulama ve uygulama sonrası olmak üzere üç ana başlık altında düzenlenmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023h). Ön hazırlık aşaması; iş sağlığı güvenlik önlemlerinin alınması, çalışma alanının düzenlenmesi ve gerekli alet/edevatın hazırlanması ve kontrol edilmesi işlemlerini

çermektedir. Uygulama aşamasında, alanla ilgili kontrol listesinde yer alan iş ve işlemler gerçekleştirilmektedir. Uygulama sonrası süreç ise yapılan iş ve işlemi kontrol etme, alet ve edevatın toparlanması, çalışma alanının düzenlenmesi ve atıkları uygun depolanması yeterliliklerini içermektedir. Görüldüğü üzere pratik eğitim sürecinin ölçme-değerlendirme kriterleri arasında mesleki dil ve iletişim yeterliliği yer almamaktadır.

Mesleki dil ve iletişim yeterliliği kriterlerinin belirlenmemesi ve ölçülmemesi, öğrencilerin mesleki dil ve iletişim becerilerinin tamamen psikolojik ve çevresel etmenlere göre şekillenmesine neden olmaktadır. Yani öğrencilerin mesleki dil ve iletişim yeterliliklerine planlı ve kapsamlı bir öğretim süreci değil, öğrencilerin mesleklerine ait dil öğelerini öğrenme istekleri, usta öğreticilerinin bu öğeleri aktarmadaki duyarlılığı ve yeterliliği, işletmedeki eylem ve olaylar, işletmenin iş hacmi, kapasitesi, yoğunluğu, hizmet çeşitliliği ve standartları şekil verir. Örneğin, sadece binek otomobil tamirinin yapıldığı bir işletme ile hem binek otomobil hem de minibüs, otobüs, traktör tamirinin yapıldığı bir işletmede karşılaşılacak veya ihtiyaç duyulacak terim ve kavramlar aynı olmayacaktır. Bunun yanı sıra mesleki iletişimi güçlü olan bir usta öğreticinin yanında çalışan öğrenci ile mesleki iletişimi zayıf bir usta öğreticinin yanında çalışan öğrencinin mesleki dil yeterlilikleri de aynı olmayacaktır. Özetle mesleki eğitim merkezlerinin pratik eğitim süreci, öğrencileri ortak bir mesleki dil yeterliliği zemininde buluşturamamaktadır.

SONUÇ

Sahip olduğu yüksek öğrenci sayısı ve eğitimi verdiği alanlar göz önünde bulundurulduğunda mesleki eğitim merkezlerinde yürütülen işletmede mesleki eğitim programının Türkiye'nin kalifiye eleman ihtiyacının karşılanmasında önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ancak söz konusu programın yapısı; materyal durumu, öğretim programı ve ölçme değerlendirme kriterleri, öğrencilerin çalışma yaşamları için büyük bir gereklilik olan mesleki dil becerisinin planlı ve kapsamlı bir şekilde kazandırılmasına engel olmaktadır. Mesleki dil öğrenimi, kendi ilke ve gerekliliklerine göre değil, işletmede mesleki eğitim programının yapısı ve koşullarına göre şekillenmektedir. Programın pratik eğitim odaklı olması sebebiyle teorik eğitim sürecinde mesleki dil öğrenimi için yeterli çalışmalar yapılmamaktadır. Pratik eğitim sürecinde de bu sürecin en belirgin özelliği olan usta-çırak ilişkisi, mesleki dil öğrenimine yansımakta ve öğrenciler mesleki iletişim becerisini belli bir program dâhilinde olamadan tecrübe yoluyla kazanmaktadır. Ancak kazanılan bu becerinin doğruluğunun ve yeterliliğinin tespitine yönelik herhangi bir çalışma yapılmamaktadır. Bunun yanı sıra yapılan literatür taramasında[†] işletmede mesleki eğitim programına kayıtlı öğrencilerin mesleki dil öğrenimlerini inceleyen sadece bir akademik çalışmanın yapıldığı tespit edilmiştir. Alkol ve Deniz (2022) "Ortaöğretim Kurumlarında Mesleki Dil Öğretim Çalışmaları" isimli araştırmalarında bütün ortaöğretim kurumlarında ana dile ve yabancı dile yönelik mesleki dil öğretim çalışmalarını incelemiştir. Ancak araştırmada işletmede mesleki eğitim programına kayıtlı öğrencilerin mesleki dil öğrenimleri sadece "teorik eğitim" çerçevesinde incelenmiştir. Öğrencilerin mesleki eğitimlerinin ana unsuru olan pratik eğitim sürecine ise değinilmediği görülmüştür. Bu nedenle araştırma, işletmede mesleki eğitim programına kayıtlı öğrencilerin mesleki dil öğrenim yöntem ve süreçlerini ortaya koymada kısmen eksik kalmaktadır.

İşletmede mesleki eğitim programına kayıtlı öğrencilerin mesleki dil öğrenimlerinin daha etkin ve daha sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak için şu çalışmaların yapılması önerilmektedir.

a. Teorik eğitim sürecinde planlı mesleki dil dersleri verilmeli ve bu dersler için ders kitabı ve bireysel öğrenme materyalleri hazırlanmalıdır.

[†] Literatür taraması, TRDizin, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) Ulusal Tez Merkezi, DergiPark Akademik, Yükseköğretim Akademik Arama, EBSCOhost, ERIC veri tabanlarında gerçekleştirilmiştir. Taramada "mesleki dil" "mesleki dil öğretimi" "mesleki eğitim" "ortaöğretim" "işletmede mesleki eğitim" "mesleki eğitim merkezi" "vocational language" "vocational language teaching" "language for specific purpose" "vocational education" "highschool" "vocational training in business" "vocational training center" anahtar sözcükleri kullanılmıştır.

b. Alan derslerine yönelik kitaplar ve bireysel öğrenme materyalleri hazırlanmalıdır. Bu araçlar öğrencilerin alan bilgilerini geliştireceği gibi yarı planlı mesleki dil öğrenimine de katkı sağlayacaktır.

c. İş pedagojisi kursunun içeriği güncellenerek kurs müfredatına mesleki dil konusu eklenmelidir. Böylelikle mesleki dil yeterliliği ve eğiticiliği gelişmiş usta öğreticilerin yetişmesi sağlanacaktır.

ç. Meslek birlikleri ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından mesleki dile yönelik broşür, kitapçık, sözlük, kılavuz gibi bireysel öğretim materyalleri hazırlanmalıdır.

d. Ustalık ve kalfalık sınavlarının içeriği güncellenerek mesleki iletişim yeterliliği işletmede mesleki eğitim programının başarı kriterleri arasında yer almalıdır.

KAYNAKÇA

- Ağın, B., Yıldırım, Ç.S., Karabulut, M.G. ve İleri, R. (2020). Biyo Ölçme Atölyesi, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Ağın, K. (2022). "Grupların Genel Oluşumları, Yapıları ve Özellikleri Açısından Grup İçi İletişim Süreçlerinin İncelenmesi", Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 10(1), 494-518.
- Aktan, B., Par, B., Dilber, C. ve Sacar, Ö. (2020). Temel Ulaştırma, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Alkol, N. (2023). Mesleki Dil Öğretiminde Kapsam ve İçerik Belirlemeye Yönelik Bir Model, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Alkol, N. ve Deniz, K. (2022). "Ortaöğretim Kurumlarında Mesleki Dil Öğretim Çalışmaları", Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi, 5(2), 1-26.
- Altıntaş, B., Açıık, A. ve Kurt, O. (2020). Temel İtfaiyecilik, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Çalışkan, S., Çelik, Y., Süren, T. ve Özkök, E (2020). Temel Yiyecek Üretimi ve Servis Atölyesi, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Hayata Destek Derneği (2023). Mesleki Eğitim Merkezi Programına Erişim, <https://hayatadestek.online/yayinlar/egitim/mesleki-egitim-merkezleri/> (Erişim Tarihi: 16 Ağustos 2023)
- İlbey, M., Çelik, M. ve Yapıcı, V. (2020). Atölye, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Kale, G., Özdemir, S., Çalışkan, S. Akın, T. ve Şit, Y.T. (2020). Konuk İlişkileri, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Karasar, N. (2008), Bilimsel Araştırma Yöntemi, Ankara: Nobel Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2020). İş Pedagojisi Kursu, http://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_03/15163827_iY_pedagoji_kursu_eYitim_materyali_ki_tap.pdf (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2023)
- Millî Eğitim Bakanlığı (2023a). Mesleki Eğitim Merkezi, https://kamaneml.meb.k12.tr/icerikler/mesem_12322944.html (Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2023)
- Millî Eğitim Bakanlığı (2023b). Mesleki Eğitim Merkezleri, <https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/egitim/mesleki-egitim> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2023)
- Millî Eğitim Bakanlığı (2023c). Mesleki Eğitim Merkezi, <https://www.meb.gov.tr/mesleki-egitim-merkezlerinde-ogrenci-sayisi-1-milyonu-asti/haber/28149/tr> (Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2023)
- Millî Eğitim Bakanlığı (2023ç). Mesleki Eğitim Merkezi Programı Uygulamaları, https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/photos/2022/01/28/mem-uygulamaları_61f3e5e2837ab.pdf (Erişim Tarihi: 7 Temmuz 2023)
- Millî Eğitim Bakanlığı (2023d). Çerçeve Öğretim Programları, <http://meslek.eba.gov.tr/?p=Ogretim-Programi> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2023)
- Millî Eğitim Bakanlığı (2023e). Ayakkabı ve Saraciye Teknolojisi Alanı Çerçeve Öğretim Programı, <https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/egitim/mesleki-egitim> (Erişim Tarihi: 9 Temmuz 2023)
- Millî Eğitim Bakanlığı (2023f). Ders kitapları ve öğretim materyalleri, <http://meslek.eba.gov.tr/?p=Ders-Kitabi> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2023)
- Millî Eğitim Bakanlığı (2023g). Usta Öğretici El Kitabı, https://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_11/26115629_USTA_OYRETYCYNYN_EL_KYTA_BI.pdf (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2023)

- Millî Eğitim Bakanlığı (2023h). Beceri Sınavı Değerlendirme Kriterleri, https://mtegm.meb.gov.tr/kalfalik_ustalik_sinavlari/sinav_kriterleri.html (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2023)
- Resmî Gazete (1938). Sinaî Müesseselerde ve Maden Ocaklarında Meslekî Kurslar Açılmasına Dair Kanun, www.resmigazete.gov.tr (Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2023)
- Resmî Gazete (1968). Akşam Sanat Okulu ve Meslekî Eğitim Merkezi Yönetmeliği, www.resmigazete.gov.tr (Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2023)
- Resmî Gazete (1986). Mesleki Eğitim Kanunu, www.resmigazete.gov.tr (Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2023)
- Resmî Gazete (2016). Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, www.resmigazete.gov.tr (Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2023)
- Resmî Gazete (2017). Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, www.resmigazete.gov.tr (Erişim Tarihi: 9 Ağustos 2023)
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1963) Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Kalkinma_Plani_Birinci_Bes_Yillik_1963-1967.pdf) (Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2023)
- Tilki, S. ve Bozkurt, Z. (2020). Temel İmalat İşlemleri, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Ülkü, B. Doğan, F. ve Karakuş, Ö.Z. (2020). Laboratuvar Tekniği, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, G. Unutmaz, H. ve Koç, M. (2020). Etkili Konuşma ve Yazma, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Yürekli Kıratlı, S., Özdemir Özmen, S., Alihocagil Emeç, Z. ve Tonka, Z. (2020). Sağlık İletişimi ve Etik, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

DERLEME MAKALESİ / REVIEW ARTICLE

Atf için / for cited: Çam, O., Avcı, M. (2023). Kutsal Alanlar, Coğrafi İşaretler, Kültür ve İnanç Rotalarının İnanç Turizmi Açısından Değerlendirilmesi. Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey, Yıl: 5, Sayı: 13, Aralık 2023, s.26-43.

**KUTSAL ALANLAR, COĞRAFİ İŞARETLER, KÜLTÜR VE İNANÇ
ROTALARININ İNANÇ TURİZMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Oğuz ÇAM*

Muharrem AVCI**

ÖZ

Turizm, dünyada önemli bir hareketlilik sağlayan olayların bütünüdür. Turizmin pek fazla alt alanı mevcuttur. Bu alt alanlardan biri inanç turizmidir. İnanç turizmi uluslararası ve ulusal arenalarda büyük bir potansiyele sahip olmakta ve önem teşkil etmektedir. Bu bilgiler ışığında inanç turizmi kapsamında geleneksel derleme çeşidinde bir çalışma yapmak istenmiştir. Bu çalışmanın gerçekleştirilmesindeki amaç, kutsal alanların, coğrafi işaretlerin, kültür ve inanç rotalarının inanç turizmi açısından değerlendirilmesini sağlamaktır. Çünkü inanç turizmi çok geniş bir etki alanına sahiptir. Kutsal alanlar, coğrafi işaretler, kültür ve inanç rotaları da inanç turizmi kapsamında önemlidir. Sonuç olarak; kutsal alanlar, coğrafi işaretler, kültür ve inanç rotaları inanç turizmi kapsamında büyük potansiyel ve öneme sahip olmakta, psikolojik, sosyolojik, turistik, ekonomik, dini, inançsal, kültürel, tarihi, çevresel, mimari ve benzeri açılardan etkileşimler meydana getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din, Kültür, İnanç, Coğrafi İşaret, İnanç Turizmi.

JEL Sınıflandırma Kodları: L83, N3, Z12.

**EVALUATION OF SANCTUARIES, GEOGRAPHICAL INDICATIONS, CULTURE,
AND FAITH ROUTES IN TERMS OF RELIGIOUS TOURISM**

ABSTRACT

Tourism is a whole of events that provide significant mobility in the world. There are many subfields of tourism. One of these subfields is religious tourism. Religious tourism has great potential and importance in international, and national arenas. In the light of this information, we wanted to conduct a study in the traditional compilation type within the scope of religious tourism. The purpose of carrying out this study is to evaluate sanctuaries, geographical indications, cultural, and belief routes in terms of religious tourism. Because religious tourism has a very wide impact area. Sanctuaries, geographical indications, cultural, and belief routes are also important within the scope of religious tourism. As a result; sanctuaries, geographical indications, cultural, and belief routes have great potential, and importance within the scope of religious tourism, and create interactions in terms of psychological, sociological, touristic, economic, religious, faith, cultural, historical, environmental, architectural, and similar aspects.

Keywords: Religion, Culture, Faith, Geographical Indication, Religious Tourism.

JEL Classification Codes: L83, N3, Z12.

* ORCID: 0000-0003-3222-3367, Bilim Uzmanı, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, oguzcam911@gmail.com

** ORCID: 0000-0002-0264-1181, Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turist Rehberliği Bölümü, mavci@kastamonu.edu.tr

GİRİŞ

İnanç, bireyin dünyasının bir yönü ile ilgili algılama ve bilgilerinin devamlı bir organizasyonu olup, bir şeyin ifade ettiği anlamların bütününe meydana getirmektedir (Çam ve Çelik, 2023; Develi, 2019; Krech ve Crutchfield, 1980). İnanç, bireylerin kişisel ve sosyal dünyalarında denge kurma noktasında yüksek seviyede önem arz etmekte ve büyük potansiyel teşkil etmektedir. Bireyin inancı, onun nesneye ilişkin bilgisinin toplamı oranındadır (Çam ve Çelik, 2021; Çam ve Çelik, 2023; Çam ve Çılgınoğlu, 2020a; Çam ve Çılgınoğlu, 2020b; Develi, 2019; Karacoşkun, 2004; Krech ve Crutchfield, 1980). Birey yaratılış itibarıyla neye olursa olsun inanma eğilimi içerisindedir. Bireyin bu psikolojik özelliği onun toplumsal yaşamına da yansımaktadır. Bu sayede birey, hayatındaki inanç çeşitliliği dolayısı ile toplumların da farklı inançlara sahip olmasını sağlamaktadır. Bu farklılık yalnızca kurumsal (organize) dini inançlardan kaynaklanmamaktadır. Kurumsal ya da diğer adıyla organize dinlerin dışında yer alan büyüsel ve mistik inançlara ve hatta bilimsel verileri ele alan sözde dinsel inanışlara kadar uzanış göstermektedir (Arslan, 2011; Çam ve Çelik, 2023; Develi, 2019).

Turizmin alt dallarından olan inanç turizminin odak noktasında inanç unsuru vardır. Bu unsur inanç turistlerinin turistik hareketlerini etkileyerek (Çam ve Çelik, 2022) inanç turizmi hareketlerinin oluşması ve yaygınlaşması noktalarında katkılar sağlamaktadır.

Çalışma çatısı altında inanç turizmi kapsamında kutsal alanlar, coğrafi işaretler, kültür ve inanç rotalarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu durum inanç turizmi ile kutsal alanlar, coğrafi işaretler, kültür ve inanç rotalarının beraber etkileşimine ışık tutulması yönünden önem taşımaktadır. Derleme niteliği taşıyan bu çalışma oluşturulurken ikincil verilerden faydalanılmıştır. Çalışma inanç turizmi literatürünü zenginleştirmektedir.

1. İNANÇ TURİZMİ

İnsanoğlu yaratıldığı an itibarıyla herhangi bir dine ait olma ihtiyacı hissetmiştir. Bundan dolayı insanoğlunun yeryüzünde varoluş zamanına bakıldığında pek fazla farklı din ve inanç gruplarının meydana geldiği görülmektedir. Böylelikle kutsal alanlar kişiler tarafından kitlesel hareketler ile ziyaret edilmiştir. Bu hareketler sonucunda alternatif bir turizm olgusu olan inanç turizmi ortaya çıkmıştır (Çam ve Avcı, 2020; Güzel, 2010).

İnanç turizmi, kültürel değerlerden meydana gelmekte, amaçlı turizm grubu içinde yer almakta ve bugün yüksek derecede iktisadi gelir oluşturmaktadır (Ayhan ve Çağlıyan, 2021; Karabaltaoğlu, 2019; Kozak vd., 2015). İnanç turizmi, kutsal alanlara yönelik yapılan turizm faaliyetleridir (Kozak vd., 2009; Sözal, 2018). Kişilerin sahip oldukları inançları çerçevesinde yaptıkları yolculuklar, düzenledikleri ve / veya katılım gösterdikleri etkinlik ve aktiviteler veya rekreasyon etkinlik ve aktiviteleri, yeme-içme ve konaklama arzu ve ihtiyaçlarını karşılamaları için sağladıkları ürün ve hizmetler, sağladıkları başka turistik ürün ve hizmetler inanç turizmini meydana getirmektedir (Çam ve Çelik, 2021). İnanç turizmi tüm inançları çatısı altına almakta ve inançlara göre form kazanmaktadır. Konuyla ilgili olarak; Hristiyanların Hz. İsa ve Meryem Ana'nın yer aldığı inanç merkezlerini ziyaret etmeleri, Ganj Nehri'nde Budistlerin günahlarından arınmaları ya da Müslümanların kendi hac görevlerini yerine getirmek için Medine ve Mekke'ye gitmeleri örnekleri verilebilmektedir (Batman, 2017; Çılgınoğlu, 2020). Farklılık gösteren turistik arzu ve ihtiyaçlara bağlı olarak bütün yeryüzünde gelişen inanç turizmi bağlamında mevcut turistik ve kültürel değerlerin muhafaza edilmesi, tanıtılması ve turizme kazandırılması amaçlanmaktadır (Akın, 2016; Çam ve Çelik, 2021; Kozak vd., 2009; Sözal, 2018). İnanç turizminin bir başka amacı da çeşitli dinlere ait inanç sistemlerini tanımaktır (Sözal, 2018). Ayrıca inanç turizminin ana felsefesinde kişi için maneviyat baskın olarak görülse de onun için kültürel değerleri özümseme, sahiplenme ve sosyal miras haline dönüştürme amacı da gözetilmektedir (Çikolar, 2023).

İnanç turizmi belli başlı kaynaklarından birinin mukaddes alanlar olması ve bu alanlara ziyaretler yapılması ile diğer turizm çeşitlerinden farklılık göstermektedir (Avcı, 2011; Gökdeniz, 1996; Öztürk,

2022).Yine inanç turizminde turistler başka turizm çeşitlerinden farklı olarak inançları gereği dinsel vecibelerini gerçekleştirmekte, mensubu oldukları din ve inançlara özel etkinlik ve aktivitelere katılım göstermekte ve manevi yönden kutsal olarak kabul ettikleri, dini yönden önemli olarak gördükleri yapılara yolculuk yapmaktadırlar (Avcı, 2011; Çetinkaya, 2019; Çılgınoğlu, 2020; Murray ve Graham, 1997). İnanç turizmi fazla sayıda kişiden meydana gelen grupların hareketini sağladığından dolayı başka turizm çeşitleri üzerinde de büyük avantaj sağlamaktadır (Harunoğulları, 2016; Nayak ve Prabhu, 2015).

İnanç turizmi 20. ve 21. asırlardaki sosyo-kültürel farklılıklar (ulaşımın gelişmesi, kitle turizminin gelişim göstermesi, ticarileşme, laikleşme, küreselleşme) sebebiyle yeryüzü turizm pazarının en seri büyüme ve değişim gösteren turizm çeşitlerinden birine dönüşmüştür (Belber ve Güneren, 2022; Liro, 2021). Son zamanlarda yapılan araştırmalar; yeryüzü nüfusunun yoğun şekilde artışından dolayı turizme yönelik talebin artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu durumla ilgili olarak da; inanç turizmi kitlesinde de kayda değer artış yaşanmaktadır (Çam ve Çelik, 2021; Okuyucu ve Somuncu, 2013; Vukonic, 1996). Yine son zamanlarda güvenilir yolculuk, iletişim ve haberleşmelerin var olması ile birlikte Avrupa ülkeleri ve ABD’de kişi başına düşen gelirin artış göstermesi, inanç turizmine olan ilginin daha da artmasını sağlamıştır (Sargın, 2006; Terzi, 2020). Yaşlı nüfus inanç turizmi katılımına yatkındır ve bu yatkınlığının kayda değer sebeplerinden biri, ibadet gerçekleştireceği alan için gereken para ve olanağa sahip olmasıdır (Avcı, 2011; Gökdeniz, 1996; Öztürk, 2022). Yeryüzünde artış gösteren yaşlı nüfus çeşitli turizm etkinliklerine katılım gösterememekten dolayı ve yaşlılık sebebiyle inançlarının gerektirdiği ibadetleri gerçekleştirmek amacıyla inanç turizmine katılım göstermektedir (Sargın, 2006; Terzi, 2020).

Budizm, Yahudilik, Hristiyanlık, İslamiyet ve benzeri dinlere üye olan insanların inançları gereği tarihteki dini şahsiyetlere ait mezarları, binaları, türbeleri, ibadet alanlarını, kutsal illeri, sanat tarihi ve mimari yönlerinden has nitelik taşıyan yerleri ve eğitim kurumlarını görme arzuları inanç turizminin temelini meydana getirmektedir (Karabaltaoğlu, 2019).

İnanç turizmi yönünden herhangi bir beşeri alanı çekici yapan belli başlı zenginlikler; semavi ya da beşeri inanç liderlerinin yaşadıkları, ziyaret gerçekleştirdikleri, kayda değer toplantı, diyalog ve antlaşmalar yaptıkları alanların yanında; öldükten sonra defnedildikleri alanlar olarak sıralanabilmektedir. Bu alanlar (tapınak, sinagog, kilise, cami, türbe, mezar, anıt mezar vb.) genellikle inanç liderlerinin fikirlerini yaydıkları simgesel yapılardan meydana gelmektedir. İnanç turizminin ana yapı taşlarını meydana getiren bu yapılar ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre farklılıklar göstermektedir. Sosyo-ekonomik seviye açısından gelişmiş ülkelerde daha çok semavi ve felsefi inanç tapınakları dikkat çekerken; gelişmemiş topluluklarda ise kişiler daha çok sosyal totem ve kendi adetlerine uygun olarak türlü yöre, obje ve mabetlere giderek manevi (inançsal/duyusal) açıdan bir doygunluğa ulaşma hazzını yaşamaktadırlar. Bu çeşit turizm aktiviteleri yeryüzünün her bölgesinde görülmekle birlikte; daha çok gelişmemiş dünya toplulukları bu turizm aktivitelerine ev sahipliği yapmaktadır (Özgen, 2012).

İnanç turizmi inanç ve dinlere katkıda bulunmaktadır. Bu katkı; çeşitli din ve inançların fikir ve ibadet yapısını, öğretisini ve kutsallarını kavramak sureti ile her kişiye farklı bakış açısı kazandırmasıdır (Tatlı ve Avcı, 2022). Ayrıca inanç turizmi çeşitli dinlere inanan kişilerin birbirlerine bakış açılarının değişimini etkilemektedir (Çılgınoğlu, 2020). İnanç turizmi iktisadi yönden değerlendirildiğinde turizm sektöründe yüksek gelir kaynağıdır. Kişiler dinsel vecibelerini yaparken gerçekleştirdikleri iktisadi harcamalarda daha rahat davranış göstermektedirler. Bundan dolayı bu hal, yolculuk yapılan ülkelerin ve aynı sürede de bu ülkelerde hizmet gösteren işletmelerin turizm planlaması gerçekleştirirken inanç turizmine daha fazla yer ayırmasını sağlamaktadır (Çetinkaya, 2019; Şahiner, 2012). Yerkürede inanç turizmi amaçlı seyahat eden yılda ortalama 300 milyon insan ve temin edilen 20 milyar dolar gelir için ülkeler inanç turizmi kapsamında çeşitli politikalar oluşturmaktadır. Bu sektörde meydana gelen gelişmelere paralel olarak inanç turizmi piyasasından pay sağlamayı arzu eden ülkeler arasındaki rekabet de gün geçtikçe artmaktadır (Akın, 2016; Çam ve Çelik, 2021). İnanç turizminde toplumsal ve

kültürel olarak bir irdeleme gerçekleştirildiğinde ise aynı amaçlar için çeşitli milletlerden olan ve çeşitli kültürler benimseyen insanların çeşitli dilleri konuşmalarına karşın kutsal olarak gördükleri alanlara ve yapılara aynı duygular ile ziyaret etmeleri sosyal yönden manevi yakınlık sağlarken, kardeşlik hissini de ön plana çıkarmaktadır (Çetinkaya, 2019; Şahiner, 2012). İnanç turizmi, inanç turistleri ile yöresel halk arasında sosyo-kültürel etkileşim meydana getirmektedir (Olcay ve Albuz, 2016; Temizel ve Sartayeva, 2021). İnanç turizmi çeşitli kültürlerle sahip olan kişilerin birbirlerine ilişkin bilgi edinmelerini sağlayarak kültürler arası iletişimin gelişim göstermesine ve medeniyetler arasında iş birliğinin oluşturulmasına yüksek derecede katkı sağlamaktadır (Çılgınoğlu, 2020; Kaynak, 2010; Tiğiz, 2019). Bu kapsamda inanç turizmi çeşitli inanç ve kültürlerin oluşum ve gelişiminde önem taşımaktadır (Tiğiz, 2019).

Ruhsal açıdan rahatlık sağlayan inanç turizmi turistler için güzel bir yolculuğun yanında tarih, kültür ve dinlerine ait mirasların gündelik yaşamı nasıl etkilediğini görmelerine imkân tanımaktadır (Şahiner, 2012; Yılmaz vd., 2017). İnanç turizmi evrensel değerlerin yanında aynı ya da benzer inanç ve kültür değerlerine sahip ülkelerin de kültürel bağlarının oluşmasına veya canlanmasına katkı sağlamaktadır (Avcı, 2015).

2. İNANÇ TURİZMİ KAPSAMINDA KUTSAL ALANLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Din ve inançlar, insanların yeryüzünün çeşitli alanlarındaki inanç merkezlerine yönelik gerçekleştirdikleri yolculuklarda kuvvetli bir güdüdür. Hâlihazırda yeryüzünde yaşayan 7,5 milyar insan da türlü din ve inançlara üyedir. Bu insanlar din ve inançları gereği kutsal gördükleri alanlara yolculuklar yapmaktadırlar (Altun ve Çınar, 2019; Kaçar, 2020; Wall ve Mathieson, 2006). Konuyla ilgili olarak; çeşitli din ve inançlarca kutsal kabul edilen yapılar, turizmde mimari nitelikleri açısından rağbet görmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde kutsal yapıların iç-dış mimari nitelikleri ve bölümleri önem taşımaktadır. İç süslemeler sanat tarihi açısından; yapıların inşa edilme zamanı, ait olunan medeniyet ve sonraki medeniyetlerden etkilenme şekli ve benzeri de tarih yönünden değerli bulunmaktadır (Doğaner, 2013; Öztürk, 2022).

İnsanoğlu varoluşundan bu zamana dek manevi gereksinimleri için mukaddes mabetlere veya mukaddes alanlara yolculuklar yapmıştır. Bu noktadan hareket ederek Mezopotamya’da, Antik Yunan’da ve Roma’da kiliseler, tapınaklar kayda değer inanç merkezleri olmuştur (Çikolar, 2023).

İnanç turizmini çekici yapan belli başlı öğeler; beşeri ya da semavi inanç liderlerinin yaşadıkları, ziyaret gerçekleştirdikleri, kayda değer toplantı, diyalog ve antlaşmalar yaptıkları alanların yanında bu yeryüzünden göçüp gittikten sonra defnedildikleri alanlardır (Civelek, 2020; Özgen, 2012). Aziz, evliya, peygamber gibi adlandırılan din liderleri ya da toplumca iyiliksever olmalarından ötürü saygı ve sevgi duyulan bireyler aydınlanmış insanlar olarak sayılmaktadırlar. Önemli sayılan insanların doğdukları, yaşadıkları ve ziyaret ettikleri alanlar makamları dâhilinde isimlendirilip mukaddes olarak kabul edilmektedir. Bu makamların yer aldığı alanlara da kutsallık atfedilmektedir. Bundan dolayı bu alanlar inanç turizmi çerçevesinde rağbet görmektedir. Örneğin; İslamiyet inancında “türbe” olarak adlandırılan, kayda değer insanların mezarlarının bulunduğu alan rağbet görmektedir. Türbe, hem padişahların hem de büyük dini şahsiyetlerin mezar alanlarına ilişkin bir terimdir (Doğaner, 2013; Öztürk, 2022). Bu noktadan da anlaşılacağı üzere inanç liderleriyle bağlantısı olan kutsal alanlar inanç turizmi kapsamında önemlidir.

Mukaddes alanlar inanç turizminde belli başlı kaynakları meydana getirmekte, turizm ve inanç arasında güçlü bağlantı oluşturmaktadır. Geçmişten bugüne mitolojik, dinsel ve tarihi hadiseler ve bunların ortaya çıktığı alanlar, tümüyle değişmiş olsa da, hala yoğun ilgi görmekte ve kişiler için çeşitli turizm imkânları sunan alanlar arasında sayılmaktadır (Altun ve Çınar, 2019; Kervankıran ve Eryılmaz, 2017; Nas ve Kandemir, 2021; Özgüç, 2011). Bu alanlara yapılan yolculuklarda dinsel duygu, inanç ve değerlerin büyük rolü ve önemi vardır. Yeryüzünde istisnaları görülmekle beraber, birden fazla

toplulukta kendi inandığı dine üye olsun ya da olmasın dinsel alan, şahsiyet ve değerlere saygı gösterilmektedir. Çeşitli din ve inançlara ait öğretilerde ya da ifadelerde mukaddes alanlara saygı göstermekten ve hoşgörüyle bakmaktan bahsedilmektedir. Kişiler bu saygının gereği olarak çoğunlukla üyesi oldukları dine ait alanlara ziyaret gerçekleştirdikleri gibi, çeşitli inanışlara ait mukaddes alanlara da ziyaret gerçekleştirmektedirler (Kervankıran ve Eryılmaz, 2017).

İbadet alanları (tapınaklar, tapınak kompleksleri, şapeller, manastırlar vb.), doğal ibadet alanları (kutsal kaynaklar, muhafaza edilen göller, göletler, nehirler vb.) ve kültürel kalıntı eserleri (yol kenarında yer alan haçlar, tapınaklar, sunaklar) inanç turizmi açısından önemli çekicilikler arasında gelmektedir (Doğan, 2022).

İnanç turizmine alan ve dağılım yönünden bakıldığında; manevi doyum alanları, anıtsal dini yapıların yer aldığı alanlar, dinlerin ortaya çıktığı veya azizlerin yaşadıkları topraklar, mukaddes bireylerin izlediği yollar, mukaddes eşyaların sergilendiği alanlar, dinsel bayram, kutlama, festival ve ayinlerin organize edildiği alanlar en fazla araştırılan hususların ilk sırasında gelmektedir. Bu açıdan inanç turizmi coğrafi bakış yönüyle kutsal alan, toplumlar ve kişiler arası karşılıklı ilişkiler ve etkilenmeler, peyzajlarda değişim ve dönüşümler açısından mercek altına alınmaktadır. Coğrafya odaklı bu yaklaşım dinsel alan ve hadiselerin yeryüzündeki dağılımını, inanç turizmi varış yerlerini ve yolculuk rotalarını “ne, ne zaman, nasıl, neden, nerede” gibi sorgulamalar ile neden ve sonuç ilişkisi kurması yönünden de önem arz etmektedir (Doğaner, 2009; Yüksel ve Baykal, 2022). Diğer taraftan inanç turizminin ve hac yolculuğunun geniş alanlar kaplayan bir kültürel coğrafyanın herhangi bir coğrafi alanında gerçekleşmesi hem turistlerin (alanı değerlendirenler) alan tercihlerine etki etmekte hem de bu alanın turistlerden etkilenmesini beraberinde getirmektedir (Aulet ve Duda, 2020; Yüksel ve Baykal, 2022).

İnanç turizmi çerçevesinde ziyaret gerçekleştirilen kutsal alanlar çoğunlukla inanç turistlerinin hissettikleri manevi açlığı ortadan kaldırmak ve içsel huzura ulaşma çabalarının gerçekleşmesi ya da gerçekleşme umutlarının devam etmesi açısından yüksek seviyede önem arz etmektedir (Özgen, 2012). Genel olarak inanç turistleri inanç turizmi kapsamında yer alan kutsal alanları dinsel vecibelerini yerine getirmek, meraklarını gidermek, manevi doyum sağlamak, huzur elde etmek, deneyim sağlamak ve bilgi edinmek için ziyaret etmektedirler. (Akın, 2016; Çam ve Avcı, 2020; Çam ve Çelik, 2021; Doğan, 2022; Doğaner, 2013; İçöz, 2003; Özgen, 2012; Öztürk, 2022; Shackley, 2002).

İnanç turizminin, varış yerleri ele alındığında inanç turizmine yönelik yolculukların geçmişten hâlihazıra kadar temel kent, bölge ve mukaddes alanlara (örneğin; Medine, Mekke, Kudüs, Vatikan, Anadolu’daki mukaddes alanlar, Ürdün’deki mukaddes topraklar, Meksika’daki Guadalupe Bazilikası, Fransa’daki Lourdes, Portekiz’deki Fatima vb.) yöneldiği görülmektedir. Bu nedenle de mukaddes alanlar fazla sayıda bireyi kendine çekip kitlesel bir turizm hareketi meydana getirmiştir (Kaçar, 2020; Turan, 2012).

Yeryüzünde inanç turizmi ziyaret alanları, evrenselden yöresele doğru çok türlüdür ve bütün coğrafi birimlere dağılmıştır. Söz gelişi yer altında, Derinkuyu Kilisesi (Türkiye); dağ ve zirvelerde, Jebel Musa Dağı (Ürdün), Ağrı Dağı (Türkiye), Kailash Dağı (Tibet); kıyı ve adalarda, Miyajima Adası (Japonya), Banaras (Hindistan) (Dalton, 2010; Yüksel ve Baykal, 2022); çöl ve ormanlarda, Shillong Ormanları (Hindistan) (Ormsby ve Bhagwat, 2010; Yüksel ve Baykal, 2022) gibi alanlar inanç turizmi ziyaret alanları kapsamında örnek olarak verilebilmektedir. Bir diğer dağılım, kişilerin dinsel vecibelerini yapmak veya inançlarına olan saygı ve bağlılıklarını göstermek için gerçekleştirdikleri ziyaretlerin sonucunda yeryüzünde dört büyük inanç turizmi alanının oluştuğu konusuna ilişkindir. Dünyanın Avrupa, Orta Doğu, Doğu Asya ve Güneydoğu Asya bölgelerindeki her ülkede anıtsal karakterdeki dinsel yapılar (tapınaklar, sinagoglar, kiliseler, şapeller, camiler vb.) birer mukaddes alan olarak muhafaza edilmekte, hatta temel fonksiyonu dışında dinsel eğitim amaçlı değerlendirilmekte ve turizme de hizmet etmektedir (Yüksel ve Baykal, 2022).

Hâlihazırda pek fazla alan inanç turizmi adı altında ziyaret gerçekleştirilen kayda değer noktalar durumundadır. Sultan Ahmet Camii (Türkiye), Ayasofya (Türkiye), Kâbe (Mekke), MejiShrine

Tapınağı (Japonya), Sensoji Tapınağı (Japonya), Kudüs (İsrail), Our Lady of Guadalupe Bazilikası (Meksika), Notre Dame Katedrali (Fransa), Vatikan (İtalya), Stonehenge (İngiltere) bu alanlara örnek olarak verilebilmektedir (Kunt ve Gülcan, 2017). Bu alanların yanı sıra İspanya’da bulunan Santiago de Compostela, İspanya sınırında bulunan Andorra, Fransa’da bulunan Lourdes ve Biarritz, Peru’da bulunan Machu Picchu, Portekiz’de bulunan Fatima Bölgesi, Çin’de bulunan Nanta-i Sun Dağı, İtalya’da bulunan Roma inanç turizmi açısından kayda değer varış yerleridir (Başer ve Başçı, 2012; Fleischer, 2000; Kömürcü ve Günlü Küçükaltan, 2020).

Dünyada en fazla turist çeken mukaddes yerler; Western Wall, Vrindavan, Varanasi, Tsurugaoka Hachimangu Tapınağı, Tirupati Tirumala Devasthanams Tapınağı, Tirumala Venkateswara Tapınağı, Sultanahmet Camii, St. Thérèse Bazilikası, St. Peter’s Bazilikası, St. Patrick Katedrali, St. Mark Bazilikası, St. Francis of Assisi Bazilikası, Sistine Şapeli, Sensoji Tapınağı, Santiago de Compostela, Sanctuary of Our Lady of Lourdes, Sanctuary of Our Lady of Licheń, Sagrada Familia Bazilikası, Sacré Coeur Bazilikası, Qadiriyyah Tapınağı, Po Lin Manastırı ve Tian Tan Buda Heykeli, Padre Pio Tapınağı, Our Lady of Guadalupe Bazilikası, Notre Dame Katedrali, Naritasan Shinshoji Tapınağı, Nanputuo Tapınağı, Musashi Ichinomiya Hikawa Tapınağı, Meiji Tapınağı (Şinto Tapınağı), Lotus Tapınağı, Kutsal Sepulchre Kilisesi, Kutsal Mezar Kilisesi, Kumbh Mela, Köln Katedrali, Kiyomizu-dera Tapınağı, Kinkaku-ji Tapınağı, Kashi Vishwanath Tapınağı, Jasna Gora Manastırı, Ise Jingu Tapınağı, Ikutsushima Tapınağı, Harmandir Sahib/Darbar Sahib, Hac/Mekke, Ginkaku-ji (Silver Pavilion Tapınağı), Fatima, El Rocío, Dvaraka, Dazaifu Tenmangu, Canterbury Katedrali, Basilica of the National Shrine of Our Lady of Aparecida, Ayyappan Tapınağı, Ayasofya ve Arba'een/Karbala’dır (Griffin ve Raj, 2017; Kaçar, 2020; Olcay ve Albuz, 2016). Yine Ganj Nehri, Varanasi, Medine, Mekke, Efes, Beytüllahim, Roma, Vatikan, Kudüs gibi mukaddes alanlara kendi dinlerinin emirlerini gerçekleştirmek için gelenler ve kendi inancının dışındaki çeşitli mukaddes alanları görmeyi arzu edenler de yeryüzünde büyük turizm hareketliliği sağlamaktadırlar (Çavuş ve Zere, 2019; Eralp, 1983; Sargın, 2006). Konuyla ilgili olarak; Kudüs, üç ilahi dinde de (İslamiyet, Hristiyanlık, Musevilik) kutsaldır (Aydın, 2017). Bu doğrultuda da Kudüs’ün inanç turizmi çekim potansiyeli açısından büyük bir avantaj sağlayacağı düşünülmektedir.

Gündoğan’a (2021) göre; dünyadaki en önemli inanç merkezleri; Mescid- i Haram (Kâbe) (İslamiyet), Hz. Muhammed’in (S.A.V.) doğduğu ev (İslamiyet), Cennetü’l Mualla Kabristanı (İslamiyet), Hira Dağı (İslamiyet), Sevr Dağı ve Mağarası (İslamiyet), Mescid-i Cin (İslamiyet), Arafat (İslamiyet), Müzdelife (İslamiyet), Mina (İslamiyet), Yedi Mescitler (İslamiyet), Uhud Dağı (İslamiyet), Ravza-i Mutahhara (İslamiyet), Mescid-i Nebevi (İslamiyet), Kuba Mescidi (İslamiyet), Kibleteyn Mescidi (İslamiyet), Cennet-ül Baki (İslamiyet), Vatikan Müzeleri (Hristiyanlık), Sistina Şapeli (Hristiyanlık), Rafael Odaları (Hristiyanlık), Aziz Petrus Meydanı (Hristiyanlık), Aziz Petrus Bazilikası (Hristiyanlık), Yeniden Doğuş Bazilikası (Hristiyanlık), Holy Trinity Bazilikası (Hristiyanlık), Fatima Kutsal Alanı (Hristiyanlık), Mescid-i Aksa (İslamiyet), Kubbet-üs Sahra (İslamiyet, Musevilik), Ağlama Duvarı (Musevilik), Tapınak Tepesi (Musevilik), Kutsal Kabir Kilisesi (Hristiyanlık), Maria Magdalena Kilisesi (Hristiyanlık) ve Zeytin Dağı’dır (İslamiyet, Hristiyanlık, Musevilik).

Kilde (2008) ve Harunoğulları’na (2016) göre ise; Müslümanlar için Medine, Mekke; Hristiyanlar için Hz. İsa’nın hayatındaki figürler ve çarmıha gerildiği alan; Museviler için de Hz. Süleyman’ın tapınağı yeryüzünün en mukaddes alanlarıdır.

Türkiye; çok eski bir yerleşme alanı olması, üç kıtanın birbirine en çok yaklaştığı konumda yer alması, fazla sayıda uygarlığa ev sahipliği yapmasından dolayı pek fazla kültürel ve tarihi zenginliğe sahiptir. Bunların içerisinde inanç yönünden kayda değer olan pek fazla alan da bulunmaktadır (Çavuş, 2013). Türkiye’deki İslamiyet, Hristiyanlık ve Musevilik açısından kutsal olan alanlardan bazıları; Süleymaniye Camii (İslamiyet), Sultanahmet Camii (İslamiyet), Selimiye Camii (İslamiyet), Fatih Camii (İslamiyet), Beyazıt Camii (İslamiyet), Ayasofya Camii (İslamiyet, Hristiyanlık), Mevlana Türbesi (İslamiyet, Hristiyanlık, Musevilik), Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi (İslamiyet, Hristiyanlık,

Musevilik), Halid Bin Zeyd (Ebu Eyüp Ensari - Hazreti Eyüp) Türbesi (İslamiyet), Topkapı Müzesi (İslamiyet), Ağrı Dağı (İslamiyet, Hristiyanlık, Musevilik), Şanlıurfa-Harran (İslamiyet, Hristiyanlık, Musevilik), Hatay-Antakya (İslamiyet, Hristiyanlık, Musevilik), Meryem Ana Evi (Hristiyanlık), Pisidia Antik Kenti (Hristiyanlık), Laodikya Antik Kenti (Hristiyanlık), Thyatira Kilisesi (Hristiyanlık), St. Jean Kilisesi (Hristiyanlık), St. Pierre Kilisesi (Hristiyanlık), Sard Kilisesi (Hristiyanlık), Philadelphia Kilisesi (Hristiyanlık), Aziz Nicolaus Kilisesi (Hristiyanlık), Aios Theodoros Trion Ortodoks Kilisesi (Hristiyanlık), Sümela Manastırı (Hristiyanlık), Yanbol Sinagogu (Musevilik), Sardis Sinagogu (Musevilik), Samanpazarı Sinagogu (Musevilik), Neve Şalom Sinagogu (Musevilik), Mayor Sinagogu (Musevilik), İtalyan Sinagogu (Musevilik), Haydarpaşa Hemdat İsrail Sinagogu (Musevilik), Geruş Sinagogu (Musevilik), Etz Ahayim Sinagogu (Musevilik), Aşkenazi Sinagogu (Musevilik), Ahrida Sinagogu (Musevilik) (Çavuş, 2013; Kaçar, 2020; Zunal, 2023) şeklinde sıralanabilmektedir.

3. İNANÇ TURİZMİ KAPSAMINDA COĞRAFİ İŞARETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yeryüzünde küreselleşme ile birlikte yöresele ait değerler daha fazla ilgi görmekte, bu duruma benzer olarak da yöresele ait değerlerin muhafaza edilmesinin önemi artış göstermektedir. Yerel ürünler, yerel kültürün kayda değer bir parçasıdır. Bu ürünlerin taklitlerine karşı muhafaza edilmesi ve haksız rekabete uğramaması için birden fazla ülkede yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Coğrafi işaret, bu yasal düzenlemelerin içerisinde etkisi en fazla olanlardan biridir (Genç, 2021; Paksoy, 2022).

“Coğrafi işaret”, belirgin bir özelliği, ünü ya da başka nitelikleri açısından kökeninin bulunduğu bölge, ülke ya da yöreyle özdeşleşen bir ürünü gösteren işarettir (Baran ve Karaca, 2021; Türk Patent ve Marka Kurumu [TPMK], 2021). Coğrafi işaret “mahreç işareti” ve “menşe adı” olmak üzere iki ayrı gruba ayrılmaktadır. Bir ürünün sahip olduğu ayırt edici niteliğinin bir coğrafi bölgeyle özdeşleşmesi ve ürünün üretimi veya üretiminde yer alan işlemlerden minimum birinin ilgili coğrafi alan sınırlarında yapılması durumunda mahreç işareti, ürünün niteliklerinin ve üretim evrelerinin tümünün bir coğrafi alan sınırlarında yapılması durumunda menşe adı kullanılmaktadır (Baran ve Karaca, 2021; TPMK, 2021). Mahreç işareti ve menşe adı arasındaki en kayda değer fark, ürünün üretim alanıdır. Menşe adında, coğrafi işaretli ürünlerin tescilleri ait olduğu coğrafi alanla sınırlanırken; mahreç işareti ise, coğrafi işaretli ürünlerin uygun ham madde ve üretim koşulları sağlandığı takdirde çeşitli bir alanda üretimi yapılabilmektedir. Ayrıca menşe adı veya mahreç işareti kapsamı altına girmeyen, ilgili pazarda bir ürünü tarif etmek için geleneksel olarak minimum otuz sene süreyle değerlendirildiği ispat edilen adlar da, geleneksel üretim ya da işleme metodu veya geleneksel bileşimden kaynaklanması, geleneksel ham madde ya da malzemeden üretilmesi koşullarından minimum birini yerine getirmesi durumunda geleneksel ürün adı olarak tanımlanmaktadır (Baran ve Karaca, 2021; TPMK, 2021).

Konuyla ilgili olarak; menşe adı, mahreç işareti ve geleneksel ürün adı logoları aşağıda (şekil 1) verilmektedir.

Şekil 1. Menşe Adı, Mahreç İşareti ve Geleneksel Ürün Adı Logoları

Kaynak: TPMK, 2021

Coğrafi işaretli ürünler, ürünleri farklılaştırıp yöreye kayda değer bir çekim meydana getirmekte, ürünlerin doğallık ve kalitesinin sürdürülebilirliğini temin etmekte, yörenin imajını kuvvetlendirip markalaşmasına katkı sağlamakta, bölgesel ve kırsal kalkınmayı desteklemekte, ürünü, üreticiyi ve tüketiciyi korumaktadır (Acar, 2018; Akın, 2006; Arslan, 2023; Ceylan ve Samırkaş Komşu, 2020; Çekal ve Doğan, 2022; Jay ve Taylor, 2012; Kan vd., 2012; Mercan ve Üzülmüş, 2014; Suh ve MacPherson, 2007; Teuber, 2011).

Coğrafi işaretler; turizmi pozitif yönde etkilemekte, turizm potansiyelini de artırmaktadır (Durlu Özkaya vd., 2013; Oğuz, 2016; Özbay, 2021; Süslü vd., 2020; Tepe, 2008). Ayrıca coğrafi işaretler turistik ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi, farklılaştırılması, muhafaza edilmesi ve tanıtılmasına yardımcıdır (Burnaz, 2022).

Coğrafi işaretler bölgesel turizmde kayda değer bir konuma sahiptir. Bunu sağlayan faktörler arasında; coğrafi işaretlerin alana has hayat tarzlarını geleneksel üretimle gerçekleştirmeye yönlendirmesi ve bunu teşvik etmesi, yöresel değerlerin ünü ve kalitesini muhafaza etmesi, ürünün tanıtımına olanak sağlayıp turist çekme adına kayda değer işlev üstlenmesi gelmektedir (Orhan ve Özdemir, 2021; Özkaya vd., 2013).

Coğrafi işarete sahip olan ürünler bölgesel turizmin gelişmesi yönünden kayda değer bir öge olsa da bu ürünlerin tek başına turistik cazibe oluşturamayacağı düşünülmektedir. Coğrafi işarete sahip olan ürünlerin kültürel, tarihi ve doğal değerler ile inanç, gastronomi ve doğa turizmi çeşitleriyle birlikte bütünleştirilip birbirini desteklemesi ve bu konuda çalışmaların oluşturulması veya geliştirilmesi gerekmektedir (Ceylan ve Samırkaş Komşu, 2020).

Coğrafi işarete sahip olan yiyecekleri bulunan bölgelerde çeşitli kültür ve inançların bulunması, coğrafi işareti bulunan yiyeceklerin çeşitlilik kazanmasını sağlayacaktır. Aynı biçimde coğrafi işaret sağlanmasında etkili olan sebepler, inançlar ve kültürel çeşitliliklerdir. Zira insan hareketlerinin çoğu dini inançlar ve kültür kapsamında biçimlenmektedir. Özellikle kırsal alanlarda çeşitlilik gösteren kültür ve inançlar, bölgenin sahip olduğu coğrafi işaretli ürünlere olan turist talebini artırmakta, yerel halkın gelir temin etmesini ve bu ürünlerin muhafaza edilmesiyle sürdürülebilirliği sağlamaktadır (Osmanlar ve Menemenci Bahçelerli, 2021; Toklu ve Pekerşen, 2019).

Coğrafi işaretler ile inanç turizmi arasında önemli bir bağlantı vardır. Coğrafi işaretler inanç turizminde büyük yere, potansiyele, öneme, kapsama ve etkilere sahiptir. İnanç turizminde önemli bir yeri bulunan coğrafi işaretler; turistik ürün ve hizmetlerin turistik cazibe sağlama veya bunu artırma ile genel olarak turistik ilerleme kaydetme noktalarında pozitif etkiler ortaya çıkarabilmektedir. Coğrafi işaretler inanç turizminin genel turizm içerisinde daha iyi bir yer elde etmesine ve öneminin artmasına katkı sağlayabilmektedir. Coğrafi işaretler inanç turizminin kapsamının genişletilmesi ve geliştirilmesi açısından değer arz eden bir unsur olarak görülmektedir. Coğrafi işaretlerin inanç turizmi kapsamında kayda değer potansiyeli mevcuttur. Coğrafi işaretler inanç turizminin uluslararası ve ulusal potansiyelinin yaygınlaşması ve gelişmesi bağlamında da önem taşımaktadır. Coğrafi işaretler inanç turizmi kapsamında çeşitli ürün ve hizmetlerin ortaya çıkması veya geliştirilmesi noktasında bir fikir uyandırabilmektedir. Ayrıca coğrafi işaretler inanç turizmi ürün ve hizmetlerinin zenginleştirilmesi, çeşitlendirilmesi ve pazarlanması yönlerinden olumlu etkiler meydana getirebilmektedir. İnanç turizminin değerlendirilmesinde araç olarak kullanılabilen coğrafi işaretler turistik ve ekonomik yönlerden kazanım elde edilmesine katkı sağlayabilmektedir. Ayrıca insanlar üzerinde inanç turizmi aktivite ve faaliyetlerinde coğrafi işaretlerin olumlu etkilerinden yararlanma isteği oluşabilmektedir. Örneğin; herhangi bir inanç turizmi aktivite veya faaliyetinde bir coğrafi işaretli ürün ya da ürünler temel ürünlerin beraberinde yan ürün olarak değerlendirilebilmektedir. Bu durumun ekonomik kazanç sağlama, turistik hareketlilik elde etme, pozitif anlamda marka ve imaj oluşturma ya da geliştirme, tanınırlık meydana getirme veya bunu artırma, sosyal kaynaşma ortamı sunma noktalarında inanç turizmi varış yerlerine çeşitli avantaj ve olumlu etkiler sağlama konusunda yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

Coğrafi işaretler, inanç turizmine katkı sağlanması amacı ile araç olarak değerlendirilebilmektedir. Coğrafi işaretler inanç turizmi kapsamında fırsat ve faydalar ortaya koyabilmektedir. Coğrafi işaretli gıda ürünleri inanç turizmi rotalarında kayda değer bir role, yere ve öneme sahiptir. İnanç rotalarında bulunan coğrafi işaretli ürün ve değerlerin bilinmesi turistik tecrübe, gelişim ve tanınırlık açılarından pozitif etkiler meydana getirebilmektedir (Ünal ve Çavuşoğlu McKenzie, 2022).

Coğrafi işarete sahip olan ürünler yer aldığı kentin tanıtımına ve inanç turizmi yönünden bölgesel gelişmeye destek olacak unsurlardan biri olabilmektedir. İnanç turizmi için bir kenti ziyaret eden turistlere bu kentin yöresel değerlerinin ve coğrafi işarete sahip olan ürünlerinin tanıtımı gerçekleştirilerek bu coğrafi işaretli ürünlerin satışının yapılmasıyla bölgesel gelişmeye ve kentin ekonomik açıdan canlanmasına katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Ayrıca gerçekleştirilen organizasyonlar, etkinlikler ve festivaller ile inanç turizmi sayesinde turist çekilerek, coğrafi işarete sahip olan ürünlerin tanıtımı ve satışı gerçekleştirilerek bölgesel kalkınmaya destek olunacağı ileri sürülmektedir (Ceylan ve Samırkaş Komşu, 2020).

Coğrafi işaretler türlü tasarımlara, turistik hediyelik ürünlere, tahta kaşıklara, biblolara, panolara konu olabilmekte veya işlenebilmekte (Aydın vd., 2005; Çeliker ve Dulupçu, 2017; Yanar, 2012), bunlardan bazılarının da inanç turizmi ürün ve değerlerine ilişkin olabileceği düşünülmektedir. Konuyla ilgili olarak; Aya İri, Yivli Minare, Göbeklitepe, Selimiye Camii, Artemis Tapınağı, Sümela Manastırı, Yason Kilisesi, Hasankeyf Türbesi gibi inanç odaklı yapılar coğrafi işaret çerçevesinde turistik hediyelik ürünler için simge olabilecek kültürel varlıklar arasında gelmektedir (Yanar, 2012). Bu durum inanç turizmi ürün ve değerlerinin daha fazla tanıtılması ve buna ilişkin merak uyandırılması, turistik talep oluşturulması yönünden pozitif etkiler sağlayabilmektedir. Bundan dolayı coğrafi işaretli ürünlerin inanç turizmi plan ve politikalarında daha fazla göz önünde bulundurulmaya çalışılması gerekmekte ve bu durum ekonomi yönünden de önem arz etmektedir.

4. İNANÇ TURİZMİ KAPSAMINDA KÜLTÜR ROTALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Kültür rotaları, yenilikçi, yaratıcı turizmin bir bölgeyi, bir ya da birçok ülkede ilgi çekici varış yeri noktalarını ve çeşitli faaliyetleri tematik olarak birbirine bağlayan özgün ve eşsiz turizm ürünüdür (Boz, 2018; Graf ve Popesku, 2016).

Başka bir açıklamaya göre; kültür rotaları, çok fazla bilinmeyen ve az ziyaret gerçekleştirilen alanların tanınırlığını artırmak, bu alanların iktisadi açıdan kalkınmasına destek olmak, tanınır alanların yoğunluğunu aza indirmek, alanın doğal ve tarihi değerlerinin farkına varılmasını sağlamak üzere alanın turizm amaçlı kullanılmasıdır (Gül vd., 2020; Lourens, 2007).

Yine başka bir açıklamaya göre; kültür rotaları, halihazırda oluşturulmuş ya da tarihin belli bir devrinde gerçekten değerlendirilmiş, üzerinde doğal ve/veya kültürel miras unsurlarını taşıyan ve önemini bu miras sayesinde elde eden, koruma, kırsal kalkınma ve turizmin geliştirilmesi gibi hedefler ile geliştirilebilen, bölgesel, ulusal ya da yöresel ölçekli ulaşım koridorları biçiminde tanımlanabilmektedir (Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı [ÇEKÜL], 2015; Gül vd., 2020).

Kültür rotaları, kültür mirasını meydana getiren bütün bileşenlerin kültürel ve tarihi değerini makro seviyede kapsayan dinamik ve yenilikçi bir varış yeri yaklaşımıyla yeni bir anlayış göz önüne sermektedir. Bu rotalar tek bir anıt, tarihi alan veya doğal mirastan daha çok somut olmayan kültürel mirası da barındıran; bu bileşenlerin bir veya birkaç tanesinin bir araya gelip sistemli beraberlik meydana getirdiği ve bu beraberlikle anlam elde eden kültür bölgeleri olarak kabul edilmektedir. Kültür rotaları, geçmişte tarihin belirli devirlerinde gerçekten değerlendirilen Hac Yolu, Baharat Yolu, İpek Yolu misali kültürel ve tarihi mirası taşıyan yollar olabildiği gibi ağırlıklı olarak halihazırda belirli bir amaç için oluşturulmuş, tanıtma, koruma, kalkınma gibi amaçlar içeren, uluslararası, ulusal ve bölgesel boyutlardaki tematik rotalardan meydana gelmektedir (Usta Bilgin, 2021).

Kültür rotaları, belli bir alanda özel bir amaca yönelik, kişilerin birbirlerini etkileyen hareketlerinden ortaya çıkan (askerî hareket, değer, bilgi, ticaret, göç, mübadele vb.) somut ve somut olmayan kültürel miras öğeleriyle tarihsel fonksiyonluğa sahip olan dinamik sistemi yapısında barındırmaktadır. Kültür rotalarının yalnızca geçmişe dayalı değil, bugünün de somut ve somut olmayan kültürel mirasını etkisi altına alan konuları da kapsamı içerisine alabileceği açıktır. Kültür rotalarının turizm amaçlı gereksinimler için de değerlendirilebilirliğini savunan uzmanlar, kültürel korumaya dayanan sosyo-ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi adına bunu bir araç olarak tasarlamaktadırlar (Köseoğlu, 2023).

Kültür rotaları meydana getirilirken ilk amaç, tema kapsamında seçilen kültürel miras unsurlarının sürdürülebilir şekilde muhafaza edilmesi ve gelecek nesillere aktarımının yapılmasıdır. Sonraki amaçlar, bilinçli turizm hareketleri ve kültürel mirasın muhafaza edilerek çevresine olumlu etkilerde bulunmasına ilişkindir. Kültür rotası, tarihin belli devirlerine tanıklık eden kültürel miras unsurlarının (arkeolojik miras, anıtsal miras, endüstriyel miras vb.) bir ulaşım rotası dâhilinde nasıl kurgulanabileceği ile ilgili bir kılavuz meydana getirilmesidir (Fırat ve Erbaş, 2023).

“Kültür Rotaları Planlama Rehberi”ne göre; kültür rotaları iki ayrı grupta ele alınmaktadır. Bunlardan biri, tarihin belli devrinde kullanılan ulaşım güzergâhlarıdır. Düzenli ve toplu nüfus hareketlerine sahne olan ticaret, keşif, ibadet, göç, savaş vb. amaçlar için değerlendirilen güzergâhlar bu tür güzergâhlara örnek olarak gösterilebilmektedir. Bunlardan bir diğeri ise, hâlihazırda türlü hedefler için planlanan ve geliştirilen rotalardır. Bu kapsamda yer alan güzergâhlar geçmiş zamanda değerlendirilmemiştir. Turizmin geliştirilmesi, kalkınmanın desteklenmesi ve mirasın muhafaza edilmesi gibi amaçlar ile kültürel ve doğal miraslar değerlendirilerek hâlihazırda meydana getirilen rotalardır (ÇEKÜL, 2015; Gül vd., 2020; Keleş Eriçok, 2019).

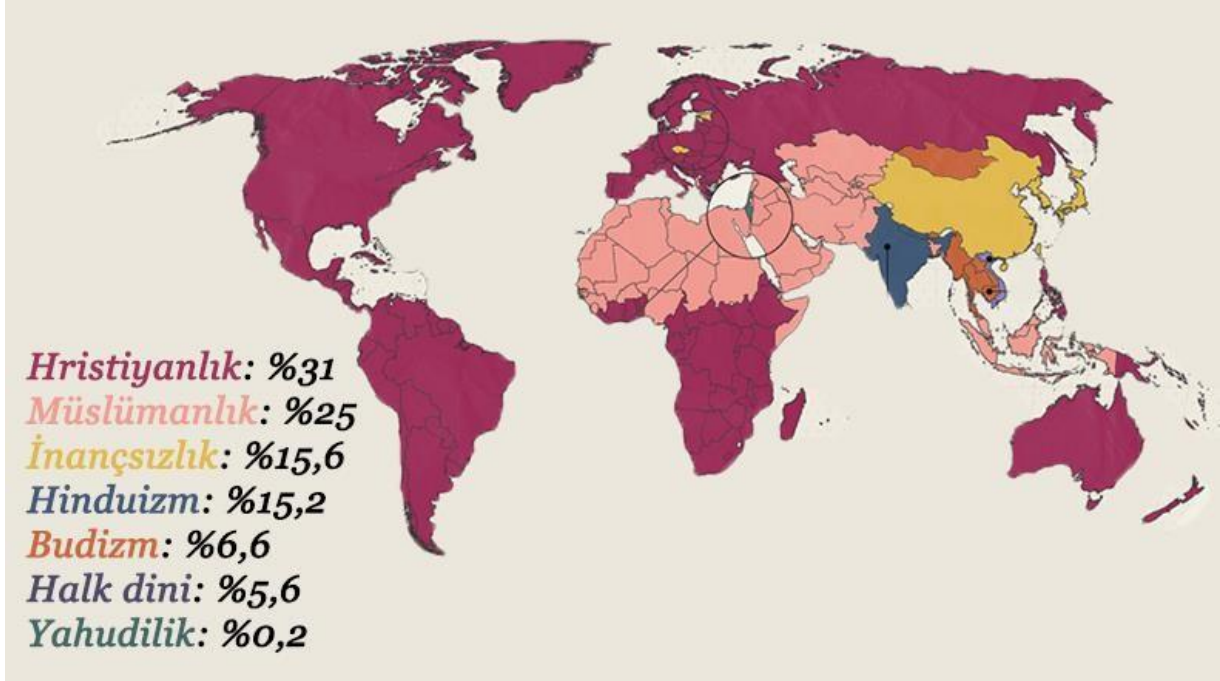
Turistlerin somut ve somut olmayan kültürel mirasa ilişkin belli kültürel çekim merkezlerini ziyaret etmeye yönelik ilgilerinin artış göstermesi sebebiyle turizm varış yerleri olarak yeni bölgeler ortaya çıkmıştır. Turistler 1980’lerden bu zamana yerkürenin her alanında yeni turizm varış yeri olarak kültürel tematik rotalara ziyaret gerçekleştirmeye daha çok rağbet göstermişlerdir (Bilgili ve Cem, 2023; ĆurĆić ve Bjeljac, 2017).

Kültür rotaları, genel olarak değerlendirildiğinde inanç turizminde, özellikle de kültür turizminde önem arz eden turistik ürünlerdir. Bu tür rotalar inanç turistleri tarafından da merak edilmekte ve tecrübe edilmektedir. Ayrıca turizm kapsamında önem arz eden bir unsur olarak seyahat, kültür rotaları ekseninde şekillenebilmektedir. Örneğin; inanç turizmi ürün veya değerleri kültür rotaları ve çevresinde ya da geçiş güzergâhında bulunabilmektedir. Bu bakımdan da kültür rotaları sahip olduğu inanç turizmi potansiyel ve önemini gözler önüne sermektedir.

5. İNANÇ TURİZMİ KAPSAMINDA İNANÇ ROTALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Konuya giriş yapılırken öncelikle dünya inanç dağılımı haritası aşağıda (şekil 2) gösterilmektedir.

Şekil 2. Dünya İnanç Dağılımı Haritası

Kaynak: Karataş, 2022

Buna göre; Hristiyanlık %31, Müslümanlık %25, Hinduizm %15,2, Budizm %6,6, Halk Dini %5,6 ve Yahudilik %0,2'dir. İnançsızlığın oranı da %15,6'dır. Bu kapsamda da görüleceği üzere dünya, inanç turizmi bağlamında gerek nüfus gerekse de coğrafya açısından önemli potansiyel ve öneme sahiptir.

İnsanlık tarihinin ilk zamanları itibarıyla kişiler bir dine/inanca ait olma gereksinimi duymuşlardır. Bununla ilgili olarak; birden fazla farklı inanç ve dinsel grupların oluştuğu görülmüştür. Bu grupların mukaddes olarak gördüğü rotalar da o dine ve inanca üye olan kişilerce devamlı olarak ziyaret edilmektedir (Dikici ve Sağır, 2012; Kaya ve Kaya, 2022; Sarıkaya Levent ve Uçar, 2018).

Yeryüzünde inanç turizminin birden fazla uygulaması başlı başına bir varış yeri veya mukaddes alanları ziyaret etme biçiminde noktasal seviyede görülmekte, hatta rotalar üstünde de gerçekleşmektedir. Yakın senelere kadar maneviyata ilişkin yolculuklar Suudi Arabistan, İsrail, İtalya, Fransa ve Hindistan gibi ülkelerde daha fazla görülmekteyken; bugün bu ülkelere bazı diğer ülkeler eklenmiş, inanç, din, hac motivasyonları ile manevi duygulara dayanan bireysel veya toplu ziyaretler turizm endüstrisinde başlı başına bir turizm çeşidi oluşturmuş ve yeni varış yerleri ortaya çıkmıştır (Yüksel ve Baykal, 2022).

Hâlihazırda inanç turizminde gitgide yaygınlık kazanan mukaddes rotalar veya inanç rotaları hem turizm hem kültürel hem de dinsel amaçlı değerlendirilmektedir. Bunlar içinde bilhassa çok eskiye dayanan ve hâlihazırda da yaygın biçimde katılımcıların izlediği kayda değer inanç rotaları bulunmaktadır. Yeryüzünde geçmiş asırlarda mukaddes insanlarca yürünmüş olan yolların bazıları Türkiye'yle de bağlantılıdır. Söz gelişi Hz. İbrahim Rotası, Türkiye'de Şanlıurfa ilinin Harran ilçesinden başlamakta ve Filistin'de sona ermektedir (Culture Routes Society, 2020a; Yüksel ve Baykal, 2022). Hristiyanlık'ın batıya yayılmasında kayda değer fonksiyonu bulunan St. Paul'un izlediği yolların Türkiye'de yer alan bölümü Yalvaç (Isparta) ve Perge (Antalya) arasında bulunmakta, mesafesi 500 kilometre olmakta ve yürümesi de yirmi yedi gün sürmektedir (Culture Routes Society, 2020b; Yüksel ve Baykal, 2022).

Dünyadaki inanç rotalarından bazıları; Via Francigena (Francigena Rotası - İtalya), The Way to Canterbury (Canterbury Rotası - UK), The Abraham Path (Hz. İbrahim Rotası - Orta Doğu), St. Olav Ways (St. Olav Rotası - Norveç), Lagunas de las Huaringas (Huaringas Lagünleri - Peru), Kumano Kodo (Japonya) ve El Camino de Santiago (Santiago Rotası - İspanya) (Ciolli, 2018; Dalton, 2010; Dumortier, 2011; Olcay ve Albuz, 2016; Yüksel ve Baykal, 2022) şeklinde sıralanabilmektedir.

Türkiye’de Turizm Gelişim Koridorları (yedi tematik koridor) arasında İnanç Koridoru adı altında Tarsus-Hatay-Gaziantep-Şanlıurfa-Mardin Rotası’nın meydana getirildiği görülmektedir. (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007; Yüksel ve Baykal, 2022). Bu rota, inanç turizmi bağlamında önemlidir.

Türkiye Seyahat Acentaları Birliği’nin (TÜRSAB) (2014) inanç turizmiyle ilgili yayımladığı bir raporunda 1995 senesi itibarıyla yürütülen inanç turizmi etkinliklerinin bugün gelinen noktada yeterli olmadığına vurgu yapılmaktadır. Bu çerçevede inanç rotaları üzerindeki tanıtım, ulaşılabilirlik, konaklama ve varlığın muhafaza edilmesi konuları ön plana çıkmaktadır. Bu sıralanan konular, turizmde ürün ve/veya varış yeri geliştirmenin belli başlı bileşenleri durumundadır (Kunt ve Gülcan, 2017).

İnanç rotalarının genel olarak ele alındığında inanç turizmi kapsamında oldukça önemli bulunduğu görülmektedir. Dünyada yer alan pek çok inanç rotasına inanç turizmi kapsamında seyahat gerçekleştirilmektedir. Bu noktadan da anlaşılacağı üzere inanç rotaları inanç turizmi çatısı altında büyük potansiyel, önem, kapsam ve fonksiyona sahiptir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesindeki amaç, kutsal alanların, coğrafi işaretlerin, kültür ve inanç rotalarının inanç turizmi açısından değerlendirilmesini sağlamaktır. Çünkü inanç turizmi çok geniş bir etki alanına sahiptir. Kutsal alanlar, coğrafi işaretler, kültür ve inanç rotaları da inanç turizmi kapsamında önemlidir.

Turizm tiplerinden biri olan inanç turizmi genel turizmde önemli bir konuma sahiptir. Turistik yönden yüksek potansiyele ve öneme sahip olan inanç turizmi gelişim içerisinde. Geçmişten günümüze önem taşıyan, inanç turizmi kapsamında ön plana çıkan ve etkili olan unsurlar vardır. İnanç ve din de bu unsurların arasında yer almaktadır. Yeryüzüne bakıldığında pek çok inanç ve din gruplarının varlığı söz konusudur. Bu varlık inanç turizmi talebinin şekillenmesinde önemli pay sahibidir. Bundan dolayı inanç turizmi pastasından yüksek oranda gelir elde etmek isteyen ülkeler odaklarını bu alana doğru yoğunlaştırmaktadır.

Kutsal alanlar inanç turizminde temel çekicilikler olarak ön plana çıkmaktadır. Dünyada ve Türkiye’de fazla sayıda kutsal alan vardır. Bu kutsal alanlara yapılan ziyaretlerin sayısı da farklılık göstermekle beraber yüksek seviyededir. Bu kutsal alanlar inanç turistlerinin büyük bir motivasyon kaynağı konumundadır.

Coğrafi işaretler ile inanç turizmi arasında önemli bir bağlantı vardır. Coğrafi işaretler inanç turizminde büyük yere, potansiyele, öneme, kapsama ve etkiye sahiptir. Coğrafi işaretler inanç turizminin gelişimine ve desteklenmesine katkı sağlamaktadır. Coğrafi işaretler çeşitli bölge, ülke ve yörelere farklı yönlerden katkı sağlamaktadır. Bundan turizm de kendine düşen payı almaktadır. Ayrıca turizm özelinde de inanç turizminin bundan pay kazanma durumu mevcuttur. Coğrafi işaretli ürünler inanç turizmi çekiciliğinin artırılmasına yardımcıdır. İnanç turizmi katılımında din ve inanç unsurları gibi ön plana çıkan unsurlar bulunduğu kadar, arka planda olan çeşitli unsurlar da bulunmaktadır. Coğrafi işaretler de bunlardan biri olarak inanç turistlerinin turistik hareket planında yer alabilmekte ve etki sahibi olabilmektedir. Zira coğrafi işaretler, marka ve tanıtım konusunda turistik cazibe sağlamak ve turistleri turistik hareketliliğe sevk edebilmektedir.

Kültür ve inanç rotalarının inanç turizminde önemli bir yeri bulunmaktadır. İnanç turistlerinin kültür ve inanç rotalarını ziyaret etme noktasında güçlü bir istek ve merak duydukları düşünülmektedir. Dünya

üzerinde fazla sayıda bulunan kültür ve inanç rotaları sayesinde inanç turizmine uluslararası kapsamda potansiyel, önem ve hareketlilik yönünden pozitif etkiler sağlanmaktadır.

Sonuç olarak; kutsal alanlar, coğrafi işaretler, kültür ve inanç rotaları inanç turizmi kapsamında büyük potansiyel ve öneme sahip olmakta, psikolojik, sosyolojik, turistik, ekonomik, dini, inançsal, kültürel, tarihi, çevresel, mimari ve benzeri açılardan etkileşimler meydana getirmektedir.

Çalışmadan hareketle şu önerilerin verilmesi uygundur:

- İnanç turizminde arka planda olan, tanınırlığı istenen derecede olmayan varış yerlerinin potansiyel ve çekiciliğinin artırılması önerilmektedir. Bu noktada ise coğrafi işaretli ürünlerin ön planda olduğu uygulama çalışmalarının gerçekleştirilmesi ya da artırılmasının varış yerlerine fayda sağlayabileceği düşünülmektedir. Örneğin; coğrafi işarete sahip olan ürünlerin simgeleri çeşitli turistik hediyelik ürünlere, mutfak araç-gereçlerine, tasarımlara, görsel sanat yapıtlarına daha fazla konu olabilir. Böylelikle inanç turizminde doğrudan veya dolaylı yoldan hareketlilik sağlanabilir.
- İnanç turizmi kapsamında kutsal alanlara yapılan yolculukları olumlu yönde etkilemeye yardımcı olan diğer turizm türleri üzerine bir alan araştırması planlanabilir. Ayrıca bu alan araştırması inanç turistlerinin katılımıyla daha da zenginleştirilebilir ve verimli olabilir.
- İnanç ve din farklılıklarının inanç turizmi kapsamında farklı açılardan GZFT (güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar, tehditler) analiziyle değerlendirilmesi sağlanabilir.
- Demografik özelliklerin inanç turizmine katılım noktasında din ve inanç motivasyonlarını nasıl etkilediğine ilişkin nicel araştırma tasarlanabilir.
- “İnanç Turizmi Kapsamında Coğrafi İşaretli Ürünlerin Turizm Paydaşlarına Katkıları: Dünyadan Örnekler” adlı nitel araştırma gün yüzüne çıkarılabilir.
- Coğrafi işaretli ürünlerin yoğunluk gösterdiği bölge, ülke ya da yörelerin inanç turizmi çekiciliği oluşturma noktasında yardımcı rolüne açıklık getirilebilir.
- Belirli coğrafi işaretli ürünler belirli kutsal alanlarla kombine edilerek bütünleşik bir inanç turizmi ürün pazarlaması ortaya çıkarılabilir. Ayrıca şayet bulunmuyorsa ve çeşitli koşullar (coğrafi işaretli ürünlerin bulunması, altyapı-üstyapı kaynaklarının yeterli olması, girişimci olunması, sermayenin bulunması, pazarlama stratejilerine dikkat edilmesi gibi) uygunsuzsa kutsal alanların yakın çevresinde coğrafi işaretli ürün merkezleri konumlandırılabilir.
- Kültür ve inanç turizmi çeşitleri bağlamında kültür ve inanç rotalarının geçmişi, bugünü ve geleceğine ilişkin araştırma kitabının oluşturulması tavsiye edilmektedir. Bu tavsiyenin gerçekleştirilmesinin turizm literatürüne büyük bir bilgi kazandıracığı öngörülmektedir.
- Kültür ve inanç rotalarının uluslararası ekonomiye katkısını irdeleyen teorik araştırma gerçekleştirilebilir.
- Kültür ve inanç rotalarının coğrafi açıdan sınıflandırılması, yine coğrafi açıdan birbirine yönelik avantaj ve dezavantajlarının saptanması adına sistematik derleme çalışması meydana getirilebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, Y. (2018). Türkiye’deki Coğrafi İşaretli Ürünlerin Destinasyon Markalaması Kapsamında Değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(2), 163-177.
- Akın, C. (2016). İnanç Turizminde Dünya ve Türkiye Destinasyonu, Cemal AKIN, <https://cemalakin.wordpress.com/2016/04/26/inanc-turizminde-dunya-ve-turkiyedenestinyonu/>, Erişim Tarihi: 29.10.2021.
- Akın, E. B. (2006). Coğrafi İşaret Olarak Tescil Edilmiş Malatya Kayısının Teknolojik Özelliklerinin Saptanması ve Gıda Güvenliği Açısından Araştırılması (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Altun, E. ve Çınar, K. (2019). İnanç Turizmi Kapsamında Mevlana Müzesi'ni Ziyaret Eden Turistlerin Seyahat Motivasyonları Üzerine Bir Araştırma. Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 1(1), 14-42.
- Arslan, F. (2023). Gastronomi Turizmi Açısından Coğrafi İşaretli Ürünlerin Algılanma Düzeyi: Antalya Örneği. International Journal of Contemporary Tourism Research, 7(1), 1-8.
- Arslan, M. (2011). Paranormalizm ve Din, Paranormal İnançın Sosyolojisi. İstanbul: İstanbul Matbaacılık.
- Aulet, S. ve Duda, T. (2020). Tourism Accessibility and its Impact on the Spiritual Sustainability of Sacred Sites. Sustainability, 12(22), 1-19.
- Avcı, E. (2011). İzmir'in İnanç Turizmi Potansiyelinin Seyahat Acentaları Açısından Değerlendirilmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Avcı, M. (2015). Türk Dünyası Coğrafyasının Manevi İkliminde Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli ve Kastamonu. K. Oktay, M. Avcı, C. Tanrısever, A. Aydoğdu ve H. Pamukçu (Ed.). 1. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Sempozyumu, 19-21 Kasım 2015, Kastamonu, 61-70.
- Aydın, M. (2017). Jerusalem: The Religious Background of a City which Longs for Peace. Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, 12(24), 9-18.
- Aydın, S., Emiroğlu, K., Türkoğlu, Ö. ve Özsoy, E. D. (2005). Küçük Asya'nın Bin Yüzü. Ankara. Dost Kitabevi Yayınları.
- Ayhan, G. ve Çağlıyan, A. (2021). Tunceli İlinde Alevi İnanç Turizmi Rotaları. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31(2), 583-606.
- Barakazı, M. (2019). Turizm Çeşitliliğinin Gelişmesi Açısından Şanlıurfa Coğrafi İşaretlerinin Değerlendirilmesi. International Social Sciences Studies Journal, 5(43), 4665-4674.
- Baran, Z. ve Karaca, Ş. (2021). Coğrafi İşaretin Sürdürülebilir Gastronomi Turizminde Önemi. Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(2), 253-263.
- Başer, F. ve Başçı, A. (2012). İnanç Turizmi Kapsamında Aziz Pavlus Evinin Önemi ve Tanıtım Faaliyetlerine İlişkin Ziyaretçi Görüşlerinin Değerlendirilmesi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(19), 423-443.
- Batman, O. (2017). Sorularla Helâl Turizm/Helâl Turizm Nedir Veya Ne Değildir? K. Oktay ve H. Pamukçu (Ed.). 1. International Halal Tourism Congress, 7-9 Nisan 2017, Antalya, 30-32.
- Belber, B. G. ve Güneren, E. (2022). İnanç, Gastronomik Öğeler ve Destinasyon Pazarlaması İlişkisi. Y. Oğan (Ed.). Gastronomi Alanında Tematik Araştırmalar II (9-19). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Bilgili, H. A. S. ve Cem, S. (2023). Kültürel Etkinlikler ve Dijitalleşme Sürecinin Yansımaları. International Journal of Social Humanities Sciences Research, 10(93), 572-589.
- Boz, M. (2018). Kültür Rotaları. Ş. Aydın ve M. Boz (Ed.). Turizmde Güncel Konu ve Eğilimler II (387-400). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Burnaz, E. (2022). Yerel Turizm Paydaşlarının Coğrafi İşaretli Ürün Kullanımı: Trabzon İli Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 10(2), 1157-1178.
- Ceylan, Y. ve Samırkaş Komşu, M. (2020). Coğrafi İşaretli Ürünlerin Bölgesel Turizmin Gelişimi Açısından Değerlendirilmesi: Siirt İli Örneği. Journal of Humanities and Tourism Research, (Special Issue 5), 59-75.
- Cioli, C. (2018). 7 Famous Pilgrimages Around the World that You Can Walk or Cycle. <https://www.afar.com/magazine/7-famous-pilgrimages-around-the-world-that-you-can-walk-or-cycle>, Erişim Tarihi: 05.10.2023.
- Civelek, M. (2020). Amasya İlindeki İbadethanelerin İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 4(1), 137-151
- Culture Routes Society (2020a). Abraham's Path Maps. <https://culturerolesinturkey.com/abraham-path/maps/>, Erişim Tarihi: 05.10.2023.
- Culture Routes Society (2020b). St. Paul Trail. <https://culturerolesinturkey.com/st-paul-trail/>, Erişim Tarihi: 05.10.2023.
- Ćurčić, N. ve Bjeljac, Ž. (2017). Carnivals and Street Festivals as a Potential New Destination for Cultural Tourism in Serbia. New Spaces in Cultural Tourism, 1(2), 112-125.
- Çam, O. ve Avcı, M. (2020). İnanç Turizmi Faaliyetlerine Yönelik Olumsuz Etki Eden Faktörlerin Araştırılması: Kastamonu Örneği. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 5(2), 259-270.
- Çam, O. ve Çelik, C. (2021). İnanç Turizmi Etkinlikleri Kapsamında Bir Değerlendirme: Cadılar Bayramı. Tourism and Recreation, 3(2), 118-131.

- Çam, O. ve Çelik, C. (2022). Evaluation of Bocuk Night within the Framework of Faith Tourism Events. *Journal of Applied Tourism Research*, 3(1), 37-56.
- Çam, O. ve Çelik, C. (2023). Turizm ve Batıl İnançlar. *Kafdağı*, 8(1), 113-151.
- Çam, O. ve Çilginoğlu, H. (2020a). Kastamonu İli Turizm Potansiyeli ve İnanç Turizminin Şehirdeki Yeri ve Önemi. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 76-90.
- Çam, O. ve Çilginoğlu, H. (2020b). İnanç Turizmi Merkezi Olarak Mevlana Müzesi ile Şeyh Şaban-ı Veli Külliyesi'nin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 342-357.
- Çavuş, A. (2013). İnanç Turizmi İşleviyle Gelişmekte Olan Haçka Yaylası. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17(28), 215-229.
- Çavuş, A. ve Zere, S. (2019). Yerel Halkın İnanç Turizmi Algısı: Giresun İli Örneği. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (63), 143-162.
- Çekal, N ve Doğan, E. (2022). Sürdürülebilir Gastronomide Standart Reçete ve Coğrafi İşaretlerin Önemi. *Turizm Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 49-60.
- Çeliker, D. ve Dulupçu, M. A. (2017). Sürdürülebilirlik ve Yenileşim Açısından Turistik Hediyelik Eşyalar Konusunda Yenileştirilmiş Tasarımlar. *Atatürk İletişim Dergisi*, (12), 187-204.
- Çetinkaya, Y. (2019). İnanç Turizmi Destinasyonu Olarak Kastamonu Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL) (2015). Kültür Rotaları Planlama Rehberi. <http://www.tarihikentlerbirligi.org/wpcontent/uploads/rotarehberipress.pdf>, Erişim Tarihi: 10.12.2019.
- Çilginoğlu, H. (2020). İnanç Turizmi Kapsamında Helal Turizminin Benzer ve Farklı Yönlerine Dair İncelemeler. S. Öztürk (Ed.). *Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Teori ve Araştırmalar II* (1. Basım) (161-172). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Çikolar, E. (2023). Kırgızistan'da İnanç ve Kültür Turizmi: Özgen Şehri. *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi*, 12(1), 94-113.
- Dalton, R. H. (2010). *Sacred Places of the World: A Religious Journey Across the Globe* (Revised Edition). Abhishek Publication.
- Develi, H. (2019). Modern Toplumda Batıl İnançlar ve New Age Akımı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Dikici, E. ve Sağır, A. (2012). Antalya'da İnanç Turizminin Sosyolojik Çözümlemesi: Demre-Myra Örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), 35-43.
- Doğan, R. (2022). Turizm Destinasyonlarının ve İnanç Turizminin Geliştirilmesinde Etkili Olan Unsurların Ölçülmesi Kastamonu Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Doğaner, S. (2009). Din ve Turizm: Türkiye'de İnanç Turizmi. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.). *Türkiye'de Toplum Bilimlerinin Gelişimi -II- Anglo Amerikan Etkisi* (338-350). Kitapevi Yayınları.
- Doğaner, S. (2013). *Türkiye Kültür Turizmi*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Dumortier, B. (2011). *Dinler Atlası: İnançlar, İbadetler ve Ülkeler* (3. Baskı). NTV Yayınları.
- Durlu Özkaya, F., Sünnetçioğlu, S. ve Can, A. (2013). Sürdürülebilir Gastronomi Turizmi Hareketliliğinde Coğrafi İşaretlemenin Rolü. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 1(1), 13-20.
- Eralp, Z. (1983). *Genel Turizm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi.
- Fırat, M. Y. ve Erbaş, A. E. (2023). Sarnıç temalı kültür rotası oluşturulması; İstanbul Tarihi Yarımadası Örneği. *Journal of Awareness*, 8(1), 89-103.
- Fleischer, A. (2000). The Tourist Behind the Pilgrim in the Holy Land. *Hospitality Management*, 19, 311-326.
- Genç, S. (2021). Coğrafi İşaret Nedir, Neden Önemlidir? <https://www.kisikates.com.tr/blog/cografi-isaret-nedir-neden-onemlidir-862>, Erişim Tarihi: 16.12.2022.
- Gökdeniz, A. (1996). Uluslararası Turizm Hareketleri İçerisinde Dinsel Amaçlı Seyahatler ve Türkiye. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 101-103.
- Graf, M. ve Popescu, J. (2016). Cultural Routes as Innovative Tourism Products and Possibilities of their Development. *International Journal of Cultural and Digital Tourism*, 3(1), 24-44.
- Griffin, K. ve Raj, R. (2017). The Importance of Religious Tourism and Pilgrimage: Reflecting on Definitions, Motives and Data. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 5(iii), i-ix.
- Gül, A., Aydemir, Ç., Gökcal, M. ve Akın, T. (2020). CBS Ortamında Kültür Rotalarının Belirlenmesi; Isparta İli Örneği. *GSI Journals Serie C: Advancements in Information Sciences and Technologies (AIST)*, 3(2), 1-20.

- Gündoğan, S. (2021). Sürdürülebilir Kültürel Miras Kapsamında İnanç Turizmi Rotası Oluşturulması: Trakya Bölgesi Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Güzel, F. Ö. (2010). Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Yeni Bir Dinamik: İnanç Turizmi. *Vizyoner Dergisi*, 2(2), 87-100.
- Harunoğulları, M. (2016). Kilis'in İnanç Turizmi Potansiyeli ve Kutsal Mekânları. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(21), 177-210.
- İçöz, O. (2003). *Seyahat Acenteleri ve Tur Operatörlüğü Yönetimi*. Turhan Kitapevi.
- Jay, T. ve Taylor, M. (2012). A Case of Champagne: A Study of Geographical Indications. *Corporate Governance Journal*, 7(15), 1-32.
- Kaçar, F. (2020). İnanç Turizmine Katılan Yabancı Turistlerin Seyahat Motivasyonu ve Mekân Algısı: Ayasofya Müzesi Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Kan, M., Gülbuçuk, B. ve Küçükçongar, M. (2012). Coğrafi işaretlerin kırsal turizmde kullanıma olanakları. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), 93-101.
- Karabaltaoğlu, Ş. (2019). İnanç turizmi destinasyonlarının yönetimi: Kastamonu Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Karacoşkun, M. D. (2004) Dini İnanç-Dini Davranış İlişkinine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IV(2), 23-35.
- Karataş, A. B. (2022). Hangi İnanç veya Din Dünyada Ne Kadar Yaygın? *Webtekno*, <https://www.webtekno.com/hangi-din-dunyada-ne-kadar-yaygin-h121653.html>, Erişim Tarihi: 12.10.2023.
- Kaya, M. C. ve Kaya, E. (2022). Sümela Manastırı'nın İnanç Turizmi Potansiyeli Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 46-61.
- Kaynak, İ. H. (2010). İnanç Turizminin Medeniyetler Arası İş Birliğine Etkileri: Türkiye Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokul Dergisi*, 13(1-2), 119-126.
- Keleş Eriçok, A. (2019). Van Gölü Havzası'nda Kültür Rotası Önerisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (45), 173-199.
- Kervankıran, İ. ve Eryılmaz, A. G. (2017). İnanç Turizmine Yönelik Ziyaretçi Algılarının Demografik Farklılıklar Açısından İncelenmesi: Konya Mevlana Müzesi Örneği. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (59), 276-296.
- Kilde, J. H. (2008). *Sacred Power Sacred Space, An Introduction to Christian Architecture and Worship*. Oxford University Press.
- Kozak, N, Akoğlan Kozak, M. ve Kozak, M. (2009). *Genel Turizm İlkeler – Kavramlar* (Gözden Geçirilmiş Sekizinci Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kozak, N., Akoğlan Kozak, M. ve Kozak, M. (2015). *Genel Turizm, İlkeler – Kavramlar* (18. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kömürcü, S. ve Günlü Küçükaltan, E. (2020). Etkinlik Turizmi ve İnanç Turizmi Paradoksu: Hac Seyahatlerinin Turizm Yazınındaki Yerini Belirlemeye Yönelik Bibliyometrik Bir Analiz. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15(24), 2720-2745.
- Köseoğlu, M. (2023). Kültürel Rotalar Nasıl Sınıflandırılabilir? *Multidisipliner Yaklaşımlarla Coğrafya Dergisi*, 1(2), 85-96.
- Krech, D. ve Crutchfield, R. (1980). *Sosyol Psikoloji: Teori ve Problemler*. (Çev: E. Güngör) İstanbul: Ötügen Yayınları.
- Kunt, S., ve Gülcan, B. (2017). Türkiye İnanç Turizminde Zenginleşmemiş Bir Ürün: Yedi Kiliseler. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 4(Special Issue 1), 184-206.
- Liro, J. (2021). Visitors' Motivations and Behaviours at Pilgrimage Centres: Push and Pull Perspectives. *Journal of Heritage Tourism*, 16(1), 79-99.
- Lourens, M. (2007). *Route Tourism: A Roadmap for Successful Destinations and Local Economic Development*. Development Southern Africa, 24(3), 475-490.
- Mercan, Ş. O. ve Üzülmöz, M. (2014). Coğrafi İşaretlerin Bölgesel Turizm Gelişimindeki Önemi: Çanakkale İli Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(2), 67-94.
- Murray, M. ve Graham, B. (1997). Exploring the Dialectics of Route Based Tourism: The Camino de Santiago. *Tourism Management*, 18(8), 513-524.

- Nas, E. ve Kandemir, M. (2021). Hediyelik Eşyaların Bir Kültür Objesi Olarak Değerlendirilmesi: Konya Örneği. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(35), 1092-1103.
- Nayak N. P. ve Prabhu, N. B. M. (2015). Socio-Economic Impacts on Pilgrimage Tourism with Reference to Udipi Sri Krishna Temple, Karnataka. *The International Journal of Business & Management*, 3(1), 41-50.
- Oğuz, Z. (2016). Yerel Değerlerin Turizm Ürününe Dönüştürülmesinde Coğrafi İşaretlerin Kullanımı: Siirt İli Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin.
- Okuyucu, A. ve Somuncu, M. (2013). Türkiye’de İnanç Turizmi: Bugünkü Durum, Sorunlar ve Gelecek. *International Conference on Religious Tourism and Tolerance*, 9-12 Mayıs 2013, Konya, 627-643.
- Olcaç, A. ve Albuz, N. (2016). İnanç Turizmi ve Türkiye’nin Tanıtımına Katkısı. M. Özdemir (Ed.). *Uluslararası Tanıtımda Medya ve Türkiye (197-229)* (1. Edition). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Orhan, H. C. ve Özdemir, F. (2021). Elazığ Coğrafi İşaretli Ürünlerinin Bölgesel Turizm Bakımından SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi. *Turizm Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 45-60.
- Ormsby, A. A. ve Bhagwat, S. A. (2010). Sacred Forests of India: A Strong Tradition of Community-Based Natural Resource Management. *Environmental Conservation*, 37(3), 320-326.
- Osmanlar, E. ve Menemenci Bahçelerli, N. (2021). Farklı Kültür ve İnançlara Sahip Destinasyonlarda Gastronominin Şekillenmesi: Kuzey Kıbrıs Örneği. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 707-719.
- Özbay, N. (2021). ‘Guldar’ Domatesinin Coğrafi İşaret Almasına Yönelik Yürütülen Arazi ve Laboratuvar Çalışmaları. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 8(2), 492-500.
- Özgen, N. (2012). Siirt’in İnanç Turizmi Mekânları: Ziyaret (Veysel Karani) ve Tillo (Aydınlı) Örnekleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17(27), 251-272.
- Özgüç, N. (2011). *Turizm Coğrafyası Özellikler Bölgeler*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Özkaya, D., F., Sünnetçioğlu, S. ve Can, A. (2013). Sürdürülebilir Gastronomi Turizmi Hareketliliğinde Coğrafi İşaretlemenin Rolü. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 1(1), 13-30.
- Öztürk, E. (2022). TRC3 Bölgesi İçin İnanç Ve Kültür Turizmi Rotası Geliştirilmesine Dönük Bir Araştırma (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mardin.
- Paksoy, M. (2022). Kahramanmaraş İlinin Coğrafi İşaret Potansiyelinin Kırsal Turizm Açısından Değerlendirilmesi. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 12(2), 55-61.
- Sargın, S. (2006). Yalvaç’ta İnanç Turizmi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 1-18.
- Sarıkaya Levent, Y. ve Uçar, M. (2018). Kültürel Rotalar Bağlamında Mersin İlinin İnanç Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi. I. Uluslararası Akdeniz Sempozyumu. Mersin: Mer-Ak Mersin Akademi Yayınları. 321-340.
- Shackley, M. (2002). Space, Sanctity and Service; The English Cathedral as Heterotopias. *International Journal of Tourism Research*, 4(5), 345-352.
- Sözal, O. E. (2018). İnanç Turizminin Turistik Destinasyon Pazarlamasındaki Yeri ve Önemi: Edirne Bahai Dini Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Suh, J. ve MacPherson, A. (2007). The Impact of Geographical Indication on the Revitalization of a Regional Economy: A Case Study of ‘Boseong’ Green Tea. *Area*, 39(4), 518-527.
- Süslü, C., Eryılmaz G. ve Demir, E. (2020). Coğrafi İşaretli Ürünlerin Gastronomi Kapsamında Değerlendirilmesi: Mersin İli Örneği. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 7(2), 135-149.
- Şahiner, T. (2012). İnanç Turizmi Potansiyeli ve Halkın İnanç Turizmine Bakışı Açısından Karaman (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007). *Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007–2023*. Yayın No: 3085. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tatlı, E. ve Avcı, M. (2022). İnanç Turizminde Yunus Emre’nin Türk Dünyası Gençliğince Bilinirliğinin Değerlendirilmesi: Kastamonu Üniversitesi Turizm Fakültesi Örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 63-78.
- Temizel, G. ve Sartayeva, Z. (2021). Kültürel Miras ve İnanç Turizmi Açısından Bir Değerlendirme: Tarihi İpek Yolu Şehri Taraz-Kazakistan. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 9(3), 2161-2185.
- Tepe, S. (2008). *Coğrafi İşaretlerin Ekonomik Etkileri (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi)*. Türk Patent Enstitüsü, Markalar Dairesi Başkanlığı, Ankara.

- Terzi, S. (2020). İnanç Turizmi Kapsamında Destinasyon İmajı: Trabzon İli Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Teuber, R. (2011). Consumers and Producers' Expectation Towards Geographical Indication: Empirical Evidence for a German Case Study. *British Food Journal*, 113(7), 900-918.
- Tiğiz, M. (2019). Süryanilerin İnanç Turizmine Katılım Motivasyonları: Mardin İli Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.
- Toklu, S. ve Pekerşen, Y. (2019). Coğrafi İşaretili Gastronomik Bir Değer Olan Karaman Divle Obruğu Tulum Peynirinin Bölge Halkı Tarafından Algılanması. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(3), 2251-2273.
- Turan, E. (2012). Türkiye'de Yabancı Turizm Talebini Artırmada İnanç Turizminin Yeri ve Önemi (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Türk Patent ve Marka Kurumu (TPMK) (2021). Coğrafi İşaret. <https://www.turkpatent.gov.tr/coGRAFI-Isaret>, Erişim Tarihi: 22.10.2021.
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB) (2014). TÜRSAB İnanç Turizmi Raporu. http://www.tursab.org.tr/tr/tursabdan-haberler/genel-duyurular/tursabinanc-turizmi-raporu_11333.html, Erişim Tarihi: 14.03.2017.
- Usta Bilgin, A. (2021). İstanbul'da Bir Kültür Rotası Örneği (Tasavvuf Mirası) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ünal, C. ve Çavuşoğlu McKenzie, Ç. (2022) The Role of Geographical Indications in Faith Tourism: the Case of the Route of the Seven Churches. M. Tuna, Ö. Köroğlu, G. Kaya, E. Hazarhun ve N. Yıldız (Ed.). *Anatolian Landscape and Faith Tourism: Ancient Times to Present Conference Proceedings* (3). 25-28 Ağustos 2022. Sarasota-Florida-USA: USF M3 Publishing.
- Vukonic, B. (1996). *Tourism and Religion*. Tourism Social Science Series. New York: Pergamon.
- Wall, G. ve Mathieson, A. (2006). *Tourism: Change, Impacts, and Opportunities*. London: Pearson Education.
- Yanar, A. (2012). Türkiye'de Geleneksel Turistik Hediyelik Eşyanın Sürdürülebilirliği (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, M., Sormaz, Ü., Güneş, E. ve Yetimoğlu, S. (2017). Helâl Turizm ve Helâl Gıdanın "Türkiye'deki Durumu". 1. International Halal Tourism Congress, 7-9 Nisan 2017, Antalya, 404-411.
- Yüksel, Y. F. ve Baykal, F. (2022). An Overview of Religious Tourism and Analytical Approaches for İzmir. *Eastern Geographical Review*, 27(48), 1-18.
- Zunal, O. (2023). İnanç Turizmine Antik Dönem'den Bir Örnek: Klaros Kutsal Alanı. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(8), 1080-1093.

Atf için / for cited: Mete, H., Erdem, A., Uzal, G., Kılıç, E. (2023). Meslek Yüksekokullarındaki Uzaktan Eğitimin Öğrenci ve Öğretim Elemanları Açısından Değerlendirilmesi. Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey, Yıl: 5, Sayı: 13, Aralık 2023, s.44-60.

MESLEK YÜKSEKOKULLARINDAKİ UZAKTAN EĞİTİMİN ÖĞRENCİ VE ÖĞRETİM ELEMANLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hasan METE*

Aytekin ERDEM**

Gürcan UZAL***

Erdal KILIÇ****

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, meslek yüksekokullarındaki uzaktan eğitimin öğrenci ve öğretim elemanları bakış açısıyla değerlendirilmesidir. Araştırma, derleme türünde bir çalışma olup bu çalışmada meslek yüksekokullarındaki uzaktan eğitimin; öğrenciler yönünden avantaj ve dezavantajları, öğrenciler açısından zorlukları, öğretim elemanları yönünden avantaj ve dezavantajları, öğretim elemanları açısından zorlukları ve altyapı sorunları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Uzaktan eğitim sisteminin coğrafi konum ve bölgesel engellerden bağımsız olarak sürdürülmesinin, öğrencinin her ortamda bilgiye hızlı ve kolay erişebilmesine fırsat sağlama, yüz yüze eğitime göre ulaşım, konaklama, barınma ve beslenme masrafları bakımından daha ekonomik olma gibi avantajlar sağladığı belirlenmiştir. Öte yandan, bu eğitim sisteminde; eğitimde verimsizlik, sistem erişiminde zorluk, disiplinsizlik, eğitim videolarının donması ve iletişimde eksiklik gibi öğrenci dezavantajları tespit edilmiştir. Öğretim elemanları açısından avantajlar; mekandan bağımsız olarak ders yürütebilme, öğretimin kalıcı olması, dezavantajlar ise; çevrimiçi gerçekleştirilen sınavların güvenilir olmaması, öğrencilerin canlı derslere katılımının düşük olması şeklinde belirlenmiştir. Elde edilen bulgular ışığında meslek yüksekokulları yöneticilerine, öğrencilerine ve öğretim elemanlarına uzaktan eğitim ile ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Meslek Yüksekokulu, Uzaktan Eğitim, Öğrenci, Öğretim Elemanı

JEL Sınıflandırma Kodları: I20, I21, I23.

EVALUATION OF DISTANCE EDUCATION IN VOCATIONAL SCHOOLS FROM THE PERSPECTIVE OF STUDENTS AND FACULTY STAFF

ABSTRACT

The aim of this study is to evaluate distance education in vocational schools from the perspective of students and faculty members. The research is a compilation type study and in this study, distance education in vocational

* ORCID: 0000-0002-8701-379X, Dr.Öğr.Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Gıda İşleme Bölümü, hmte@nku.edu.tr

** ORCID: 0000-0002-1760-4789, Doç.Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Elektronik ve Otomasyon Bölümü, aerdem@nku.edu.tr

*** ORCID: 0000-0002-2029-8612, Doç.Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Elektronik ve Otomasyon Bölümü, guzal@nku.edu.tr

**** ORCID: 0000-0001-8212-5533, Dr.Öğr.Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Motorlu Araçlar ve Teknolojileri Bölümü, ekilic@nku.edu.tr

schools; It has been tried to reveal the advantages and disadvantages for students, difficulties for students, advantages and disadvantages for faculty members, difficulties for faculty members and infrastructure problems. It has been determined that maintaining the distance education system, regardless of geographical location and regional obstacles, provides advantages such as providing the student with the opportunity to access information quickly and easily in any environment, and being more economical in terms of transportation, accommodation, accommodation and nutrition costs compared to face-to-face education. On the other hand, in this education system; Student disadvantages such as inefficiency in education, difficulty in system access, indiscipline, freezing of educational videos and lack of communication have been identified. Advantages for faculty members; being able to conduct lessons independently of the place, the permanence of the education; disadvantages are; It has been determined that online exams are not reliable and students' participation in live classes is low. In the light of the findings, suggestions were made to the administrators, students and faculty members of vocational schools about distance education.

Keywords: Vocational School, Distance Education, Student, Instructor

JEL Classification Codes: I20, I21, I23

GİRİŞ

Günümüzde mal ve hizmet üretimini gerçekleştirmesi beklenen tekniker ve meslek elamanını yetiştirecek olan meslek yüksekokullarının önemi gittikçe artmaktadır. Meslek yüksekokullarında eğitim öğretim genelde yüz yüze sürdürülmektedir. Ancak bazı üniversitelerde yıllardır Türk Dili, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Yabancı Dil vb. bazı dersler uzaktan eğitim yöntemiyle yürütülmektedir. Ayrıca bazı üniversitelerin ön lisans ve lisans programlarında tüm dersler web tabanlı uzaktan eğitim yöntemiyle sürdürülmektedir. Öte yandan Mart 2020 tarihinde küresel salgın olarak başlayan Covid-19 sürecinde üniversiteler uzaktan eğitim altyapılarını hızlı bir şekilde iyileştirerek, acil olarak uzaktan eğitim uygulamasına geçilmiştir. Daha sonra, 6 Şubat 2023 tarihinde, ülkemizde 11 ili kapsayan büyük bir deprem olayı yaşanınca, üniversitelerde 2022-2023 eğitim öğretim yılının bahar döneminde yeniden uzaktan eğitim uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu dönemin sonuna gelindiğinde, yükseköğretim birimlerinde uygulanan uzaktan eğitim konusunda gerek yönetim, gerek öğretim elemanları ve gerekse de öğrencilerin deneyim kazanmaları söz konusu olmuştur. Önümüzdeki yıllarda uzaktan eğitimin acil durumlarda yeniden yaygın olarak kullanılabilmesi varsayıldığında, çalışmanın önemi ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma derleme türünde bir araştırma olup, meslek yüksekokullarındaki uzaktan eğitimin öğrenci ve öğretim elemanları açısından değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Yükseköğretimde uzaktan eğitimin değerlendirilmesine ilişkin birçok çalışmanın literatürde yer aldığı anlaşılmaktadır (Al ve Madran, 2004; Dikmen ve Bahçeci, 2020; Çallı vd., 2002; Özbay, 2015; Yağan 2021; Yıldız vd., 2021). Ancak meslek yüksekokullarındaki uzaktan eğitimin öğrenci ve öğretim elemanları açısından birlikte değerlendirildiği ve tüm uzaktan eğitim modellerini inceleyen araştırmaların kısıtlı olduğu söylenebilir (Ak vd., 2018; Aydın ve Tarhan 2018; Ballı ve Herdem 2022). Bu nedenle bu çalışmanın alana önemli katkıda bulunacağı varsayılmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın problemi aşağıda verilmiştir.

“Meslek yüksekokullarında uygulanan uzaktan eğitim sistemi, öğrenciler ve öğretim elemanları tarafından nasıl değerlendirilmektedir?” sorusu çalışmamızın problemi oluşturmaktadır. Alt problemler ise;

1. Meslek yüksekokullarında uzaktan eğitimin öğrenciler yönünden avantaj ve dezavantajları nelerdir?
2. Meslek yüksekokullarında uzaktan eğitimin öğrenciler açısından zorlukları nelerdir?
3. Meslek yüksekokullarında uzaktan eğitimin öğretim elemanları yönünden avantaj ve dezavantajları nelerdir?
4. Meslek yüksekokullarında uzaktan eğitimin öğretim elemanları açısından zorlukları nelerdir?
5. Meslek yüksekokullarında uzaktan eğitimde altyapı sorunları nelerdir?

1.UZAKTAN EĞİTİM NEDİR? NASIL İŞLER?

Dünyada ilk kez 1728 yılında Boston Gazetesi'nde "Steno Dersleri" ile başlayan uzaktan eğitim, günümüzde gelişen bilişim teknolojisinin katkısı ile ilerlemesini sürdürmektedir (Wikipedia, 2023). Bu tarihten 112 yıl sonra İngiltere'de Isaac Pitman tarafından mektupla steno eğitimi verilmeye başlanmıştır (Mshvidobadze ve Gogoladze, 2012). Daha sonra 1883 yılında ABD'nin New York kentinde Mektupla Öğretim Üniversitesi kurulmuştur. Bunu izleyen yıllarda çeşitli ülkelerde açık öğretim üniversitelerinde eğitim verilmeye başlanmıştır. Türkiye'de uzaktan eğitim ise; okur-yazar olmayan kişilere okuma yazma öğretilmesi amacıyla ilk kez 1927 yılında fikir olarak ortaya konulmuştur. 1956 yılından itibaren uzaktan eğitim uygulamaları konusunda temeller atılmış ve 1960 yılında İstatistik ve Yayın Müdürlüğü bünyesinde "Mektupla Öğretim Merkezi" adı ile bir kurul oluşturulmuştur. 1962 yılında çeşitli nedenlerle eğitimlerini aksatan çocuklara, yetişkinlere, mesleki bilgi ve becerilerini arttırmak isteyenlere mektupla öğretim yöntemi ile eğitim verilmeye başlanmıştır. 1968 yılında TRT'nin kurulması ile birlikte, televizyon yoluyla eğitici programların yayınlanmasına geçilmiştir. 1981 yılında Anadolu Üniversitesi bünyesinde üniversite düzeyinde ilk Açık Öğretim Fakültesi faaliyete geçmiştir. 1990 yılından sonra da diğer üniversiteler uzaktan eğitim uygulamalarını gerçekleştirmeye başlamışlardır (Aktaran Özbay, 2015:378,379).

Uzaktan eğitim sistemi ile eğitimi yaygınlaştırmak amacıyla taşıyan Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu (YAYKUR), Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak 1975 yılında kurulmuş olup, 1974-1975 eğitim öğretim yılında uzaktan eğitime başlayan Deneme Yüksek Öğretmen Okulu ise aynı yıl YAYKUR'a devredilmiştir. YAYKUR mektupla öğretim, açık yükseköğretim, dışardan bitirme ve örgün yükseköğretim programlarını bünyesinde toplayıp çeşitli branşlarda ortaöğretim öğretmenliği, ilkökul öğretmenliği, teknik ve sosyal bilimler ile yabancı diller alanlarında uzaktan yükseköğretim hizmeti vermiştir. YAYKUR'un bu eğitimlerinde ve danışmanlık hizmetleri uygulamalarında basılı materyaller, televizyon, radyo ve ses bantları öğretim malzemeleri olarak kullanılmıştır. YAYKUR'un Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olmasının bağımsız ve açık bir üniversite olmasını engelleyeceği düşünüldüğü için, 1979 yılında çalışmalarına son verilmiştir. Ancak 2547 sayılı yasa gereğince, YAYKUR'un uzaktan yükseköğretim görevi üniversitelere devredilmiştir. Sakarya Üniversitesi bünyesinde Sakarya Meslek Yüksekokulu Uzaktan Öğretim Projesi hayata geçirilmiştir (Çallı vd., 2002:4,5,7). Sakarya Üniversitesi uzaktan eğitim öğrencileri için 500'er kişilik sanal sınıflar oluşturulmuş olup, öğretim elemanlarına e-posta, forum veya sohbet ortamlarıyla soru sorulabilmekte, onlardan özel yardım alınabilmektedir. Öğrencilere ödevler verilerek derslere devamlılıkları sağlanmakta, öğrencilerin başarıları artırılabilir. Yüz yüze eğitimde soru sormaya çekinen öğrencilerin sanal ortamda rahatça soru sorarak derse katılımları sağlanabilmektedir. Ayrıca uzaktan eğitim öğrencileri üç haftalık yoğunlaştırılmış kampüs stajına alınarak, öğretim programındaki uygulama ve laboratuvar etkinlikleri öğretim elemanlarının kontrol ve denetiminde yapılmakta ve öğrenilen bilgiler pekiştirilmektedir. Yanı sıra öğrenciler üçüncü yarıyıl sonrasında 30 iş günü endüstri stajı yaparak pratik bilgi ve becerilerini geliştirmektedirler. Sakarya Üniversitesi uzaktan eğitim ön lisans programlarından mezun olan başarılı öğrenciler, çeşitli üniversitelerin ve açık öğretim fakültesinin ilgili lisans programlarına dikey geçiş yapabilirler. Ara sınavlar internet üzerinden, dönem sonu sınavları ise üniversite kampüsünde yüz yüze yapılır (Akça, 2006:39-40).

Uzaktan eğitim; farklı mekânlardaki öğrenci, öğretici ve öğretim materyallerinin bilişim teknolojileri yardımıyla oluşturulup sunulduğu bir eğitim modelidir. İnternete dayalı uzaktan eğitim ise; internet altyapısından yararlanan birçok eğitim modelini içeren genel bir yaklaşım olarak kullanıma sunulmaktadır. İnternet ortamını kullanan tele konferans görüşmeleri, elektronik postalar, elektronik kitap ve süreli yayınlar internete dayalı uzaktan eğitimin birer parçalarıdır. Bu yaklaşımlar arasında günümüzde en çok kullanılan modelin de Web Tabanlı Uzaktan Eğitim (WTUE) olduğu belirtilmektedir (Al ve Madran, 2004:262-263).

Uzaktan eğitim, öğrencinin sınıf dışı ortamlarda bilgiye ulaşabilmesini sağlamakta, mekân ve zaman faktörlerinden bağımsız olarak öğrenme fırsatı oluşturmakta ve mekânlar arası yer değiştirme sırasında bile bilgiye ulaşabilme imkânı vermektedir. Uzaktan eğitim uygulama modelleri olarak; *Senkron (eş zamanlı) Uzaktan Eğitim Ortamları*, *Asenkron (eş zamansız) Uzaktan Eğitim Ortamları* ve *Karma (harmanlanmış, hibrit) Eğitim Modelleri* kullanılmaktadır. **Senkron Uzaktan Eğitim Ortamları**; öğrenci ile öğretim elemanının eş zamanlı olarak aynı gerçek ortamda veya sanal ortamda etkileşimde bulunarak gerçekleştirdiği eğitim modelidir. **Asenkron Uzaktan Eğitim Ortamları**; öğrencinin eğitimciden bağımsız olarak kendisinin belirleyeceği bir zamanda başlayıp bitirebildiği eğitim şeklidir. **Karma Eğitim Modelleri** ise; senkron ve asenkron uzaktan öğrenme modelleri ile örgün öğretim modelinin birlikte kullanıldığı eğitim biçimidir (Erfidan, 2019:1,8-10).

Uzaktan eğitimde ölçme ve değerlendirme *geleneksel yöntemler* ve *alternatif yöntemler* şeklinde iki ana gruba ayrılmaktadır. Sözlü, yazılı ve çoktan seçmeli testler ile yapılan sınavlar geleneksel yöntemlere dahildir. Bu teknikler dışındaki değerlendirmeler ise alternatif ölçme ve değerlendirme yöntemleri olarak ortaya çıkmaktadır. Otantik değerlendirme, portfolyo değerlendirme, performans değerlendirme, açık kitap, değerlendirme listeleri (Rubrik) ve akran değerlendirme teknikleri alternatif ölçme ve değerlendirme yöntemleri olarak belirtilmektedir. **Otantik değerlendirme**; gündelik yaşamda karşılaşılan sorun ve problemleri öğrencilerin çözebilme yeterliklerini belirleyen bir değerlendirme yöntemidir. **Portfolyo değerlendirme**; öğrencilerin öğrenme ürünlerini toplu olarak değerlendirme şeklidir. Öğrencinin öğrenme konuları ile ilgili etkinliklerdeki çaba ve başarısını değerlendirmeyi hedefler. **Performans değerlendirme**; öğrencilere gerçek hayatta karşılaştıkları problemler verilmekte ve onlardan bu problemleri çözebilmek için zorunlu olan bilgi ve becerilerini kullanmaları beklenmektedir. **Açık kitap yöntemi** ile gerçekleştirilen sınavlarda öğrencilerin üst düzey düşünme becerileri ile bilgilerini organize ederek soruları çözmeleri istenmektedir. **Değerlendirme listeleri** yönteminde öğrenenlerin içinde yer aldıkları grup içerisinde kendisiyle birlikte arkadaşlarının da performanslarını değerlendirmelerine fırsat sağlamaktadır. **Akran değerlendirme yöntemi**; öğrencilerin hazırladığı proje, ödev ve araştırma benzeri çalışmaların kendi arkadaşlarıncaya değerlendirilmesidir. (Aldağ ve Gürpınar, 2007; Archibald, 1991; Aktaran: Erfidan, 2019:11-13; Mueller, 2005; Palloff ve Pratt, 2003; Paulson vd., 1991; Rakes, 2008).

Uzaktan eğitim sisteminde aynı anda tüm öğrencilere duyuru yapılarak ödev verilmesi ve ödevlerin geri dönüşünün sağlanması eğitime kolaylık sağlamaktadır. Bu amaçla gerçekleştirilen “Duyuru ve Ödev Takip Amaçlı Bir İnternet Sitesinin Öğrenciler Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmada örnekleme, Kırklareli Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Bilgisayar Programcılığı Programının 1. ve 2. Sınıfında okuyan ve Görsel Programlama-I dersini alan öğrenciler oluşturmaktadır. Öğrencilerin % 83,9’unun sitenin amacına uygun tasarlandığını düşündüğü, siteden memnuniyet düzeyinin orta-iyi düzeyde olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin % 51,7’si ödev yüklemek için bu siteyi kullanmak istediğini, % 67,8’i ise ödevlerini diğer uygulamalarla yüklemek istediklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin % 76,3’ü de bu internet sitesini gerekli görmüşlerdir (Büyükgöze vd., 2017:11). Öğrencilerin internete dayalı uzaktan eğitimlerini verimli bir şekilde sürdürebilmeleri için buldukları ortamda internete erişim imkânları da önem kazanmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TUİK) yaptığı hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırmasına göre; 2022 yılında Türkiye’de hanelerin %94,1’inin ev ortamından internete erişim imkânına sahip olduğu belirlenmiştir. Bu oranın 2021 yılında % 92 olduğu dikkate alındığında evden internete bağlanma oranının artarak devam ettiği görülmektedir (TUİK, 2022). Bu verilerin, ülkemizde internet üzerinden uzaktan eğitime katılma imkânlarının ne kadar iyi bir duruma geldiğini göstermesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Genel olarak araştırma sonuçları incelendiğinde, ülkemizin değişik bölgelerinden gelen öğrenciler arasında teknolojinin varlığı açısından sayısal büyük bir sayısal farklılık olmadığı görülmektedir. Teknolojik fırsat eşitliği, öğrencilerin çoğunluğunun uzaktan eğitim sistemine hızla uyum sağlamasına ve teknolojiyi uzaktan öğrenmede etkili bir şekilde kullanmasına imkân vermektedir. Sürekli ilerleyen bilgi teknolojileri uzaktan eğitim sisteminin geliştirilmesine de katkıda bulunmaktadır. Uzaktan eğitim

sistemi yüz yüze eğitim sisteminin destekçisi/tamamlayıcısı olarak ya da kendi başına bir yöntem olarak kullanılabilir (Aydın ve Tarhan, 2018:360-361). Mart 2020 tarihine kadar birçok üniversitede yüz yüze eğitimin yanında bazı dersler uzaktan eğitim yöntemiyle yürütülmekte iken, sözü geçen tarihte Covid-19 salgınının başlaması nedeniyle, zorunlu olarak tamamen uzaktan eğitime geçilmek zorunda kalınmıştır.

Salgın döneminde tüm okullar ve üniversiteler uzaktan eğitime yönelmişlerdir. Bu süreçten öğretmenler, öğretim elemanları, öğrenciler ve veliler olumlu ve olumsuz yönde etkilenmişlerdir. Bu durumda tüm paydaşların dijital teknolojiler konusundaki bilgi ve becerileri ile ilgili hazır bulunuşlukları öne çıkmıştır. Teknolojiyi yönetim ve eğitim alanlarına uygulama eğiliminde olan eğitim kurumları bu sürece kolayca uyum sağlamışlar, teknolojiye uzak duran eğitim kurumları ise bu süreçte büyük ölçüde zorluk yaşamışlardır. Gerek ülkemizde gerekse yurt dışında yükseköğretim kademesinde salgın sürecinin başlangıcından itibaren uzaktan eğitim ortamları oluşturulmuştur. Bu ortamların sunduğu olanaklardan eşzamanlı olarak daha fazla öğrenciye ve daha fazla veriye erişim, zaman ve coğrafi sınırlamalar olmaksızın esneklik, her öğrencinin kendi hızında öğrenmesi, tekrarlı olarak ders materyallerinin kullanımı gibi fırsatlardan en üst düzeyde yarar sağlamak için çaba gösterilmiştir (Abdelmola vd., 2021:8; Yıldız vd., 2021:145). Dikmen ve Bahçeci'nin (2020:93) salgın sürecinde yükseköğretim kurumlarında yaşanan eğitim öğretim etkinliklerini, durum çalışması yöntemiyle araştırdıkları çalışmalarında, Türkiye'deki üniversitelerin birçoğunun uzaktan eğitim ve teknoloji altyapısının yeterli olduğu belirtilmiştir.

Palloff ve Pratt'e (2003) göre uzaktan eğitim gören öğrencilerin; açıklık, esneklik, yansına (geri bildirim için açık), yükümlülük, işbirlikli çalışma ve iletişim duyarlılığı özelliklerine sahip olması gerektiği belirtilmektedir. Bunun yanı sıra öğrencilerin uzaktan eğitimin fırsatlarından yararlanabilmeleri için öğrenmeye istekli olmaları gerekmektedir. Ayrıca öğrencilerin içinde yer aldıkları ortamdaki etkileşimin önemini bilmeleri ve öğretim elemanı tarafından oluşturulan soru ve tartışmaların cevaplarını gönderme sorumluluğunu yüklenmeleri gerektiği düşünülmektedir. Bunların dışında öğrencilerin birbirlerine karşı nezaketli davranışlarda bulunmaları ve kopya yayınlar kullanmamaları konusunda eğitilmeleri gerekmektedir. Uzaktan eğitimde öğretim elemanlarının da öğrencileri etkin kılma, öğrenci merkezli eğitime doğru kendilerini geliştirme konusunda değişik sorumlulukları bulunmaktadır (Johannesen ve Eide, 2000:8). Gilbert'e (2001:13) göre, uzaktan eğitimde öğretmenlerin nitelikli eğitim verebilmeleri için; özel kurslar tasarlama, gerçekleştirilecek etkinlikler konusunda öğrencileri önceden bilgilendirerek etkinlik planlama ve teknolojik yöntemler ile ilgili alanlarda öğrencilere rehberlik etmelidir. Ayrıca öğretmenlerin uzaktan eğitimde yeni yöntem ve teknikler, etkileşim ve yaşam boyu öğrenimde eğitim için deneyimli olmaları ve yeni amaçları belirleyebilmeleri gerektiği düşünülmektedir (Akça 2006:21- 22).

Uzaktan öğretim döneminde öğrenci ve öğretim elemanlarının yeni öğretim yöntemlerini kullanma eğilimleri etkin eğitim için önem taşımaktadır. Mesleki deneyimi ve becerisi yüksek olsa bile öğretim elemanının daha önce hiç kullanmadığı bir yöntem ile öğretim yapması çok kolay değildir. Bu nedenle uzaktan eğitim sürecine başlamadan önce hazırlık yapmaları ve bu süreci yönetmek için çok istekli olmaları gerekmektedir. Ayrıca kullanılan uzaktan eğitim sisteminin yeni öğretim ortamına uygun materyal geliştirmeye fırsat tanıması beklenmektedir. Bunun yanında öğretim elemanı teknik olarak destekleyecek bir ekibin varlığı, uzaktan eğitim sisteminin verimliliği yönünden oldukça önem kazanmaktadır (Koloğlu vd., 2016:62).

Yüz yüze eğitimde öğretmenler genelde düz anlatım ve soru-cevap yöntemlerini kullanarak derslerini çoğunlukla öğretmen merkezli olarak yürütmektedirler (Önen vd., 2008:45). Uzaktan eğitimde ise derslerin öğrenci merkezli olarak işlenmesi mümkün olabilmektedir. Bu yöntemde ödev ve proje benzeri etkinliklerle öğrencilerin ders konusuna daha fazla yaklaşmaları sağlanabilmektedir. Ancak ekonomik durumu yetersiz ya da kırsal kesimde yaşayan öğrencilerin tablet, bilgisayar, akıllı telefon gibi gerekli donanıma erişememe problemi fırsat eşitsizliği oluşturmaktadır (Erkoca, 2021:152). Covid-19 salgın

sürecinde yapılan bir araştırmada, bilişim teknolojisi alanında eğitim alan öğrencilerin % 36,5'unun ve öğretmenlerin % 61,1'inin uzaktan eğitim yönteminden memnun olduğu ortaya çıkmıştır. Uzaktan eğitimde öğrencilerin üzerinde Covid-19 salgını ciddiyetinin, öğretmenlerin üzerinde ise öğrenci-öğretici iletişimini zorlaştıran mesafe duygusunun etkili olduğu ifade edilmiştir (Liv vd., 2021:1). Bir başka araştırmada, öğrencilerin % 58,6'sının ve öğretim kadrosunun % 42,6'sının uzaktan eğitime karşı olumlu bir tutum içinde oldukları belirlenmiştir (Bychkova, 2020:1).

Göldağ'ın (2021:1224) araştırmasında elde ettiği sonuçlara göre; öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik olumlu ya da olumsuz bir tutum içerisinde olmadıkları, hatta kendilerine uygulanan ölçeğin ortalaması dikkate alındığında kararsız oldukları görülmektedir. Gerçekleştirilen çeşitli çalışmalarda farklı sonuçların elde edildiği görülmüştür. Ural'ın (2007) çalışmasında uzaktan eğitime yönelik olarak öğrencilerin olumsuz bir tutum içerisinde buldukları, Bağcı'nın (2009) araştırmasında öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik olumsuz bir tutum içerisinde olmayıp pozitif yönde küçük bir eğilimin olduğu, Işık, Karakış ve Güler (2010) ile Sevindik'in (2011) çalışmalarında uzaktan eğitime yönelik olarak tutumlarının pozitif olduğu, Mahmoud'un (2016) araştırmasında öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik olarak yüksek düzeyde olumlu tutum içerisinde oldukları belirlenmiştir. Yenilmez, Balbağ ve Turgut'un (2017) araştırmalarında ise uzaktan eğitime yönelik öğrenci tutumlarının orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Göldağ, 2021:1224).

2. MESLEK YÜKSEKOKULLARINDA UZAKTAN EĞİTİM

Meslek yüksekokulları sanayi, ticaret, turizm ve hizmet sektörlerinin ihtiyacı olan nitelikli işgücünü yetiştiren eğitim-öğretim kurumlarıdır (Alkan vd., 2014). Türkiye'de 2022-2023 eğitim-öğretim yılında devlet üniversiteleri meslek yüksekokulları, vakıf üniversiteleri meslek yüksekokulları ve vakıf meslek yüksekokulları dahil olmak üzere ön lisans düzeyinde; örgün öğretim, ikinci öğretim, uzaktan öğretim ve açık öğretim modellerinde toplam 2.647.054 öğrenci öğrenim görmektedir. Uzaktan öğretim modeli ile eğitim gören ön lisans öğrenci sayısı 34.235 iken, açık öğretim şeklinde öğrenim görenlerin sayısı ise 1.560.050'dir. Ön lisans düzeyinde uzaktan öğretim yöntemi ile öğrenim gören öğrencilerin ön lisans düzeyindeki öğrencilere oranı % 1,29'dur (Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, 2023). Ön lisans programlarını uzaktan eğitim modeli ile yürüten öğrencilere ilave olarak yükseköğretimde Türk Dili, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Yabancı Dil, Matematik gibi dersler uzaktan eğitim şeklinde yürütülmektedir. Salgın ve deprem afeti dönemlerinde örgün öğretim ve ikinci öğretim modellerinde öğrenim gören öğrencilerin dersleri de uzaktan öğretim şeklinde yürütülmüştür. Bundan sonra da salgın ve afet gibi dönemlerde uzaktan eğitimin yapılabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle uzaktan eğitim süreçlerinde karşılaşılan zorlukların, avantaj ve dezavantajlarının bilinmesi önem kazanmaktadır.

2016-2017 Eğitim-Öğretim Yılı Bahar Yarıyılı'nda, Marmara Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu'nda öğrenim gören öğrencilerin okullarından memnuniyet düzeylerinin ortaya konulması amacıyla 656 öğrenciye anket uygulanmıştır. Bu öğrenciler arasında uzaktan eğitimde öğrenim gören öğrenci sayısı 67 olarak ortaya çıkmıştır. 67 öğrencinin % 76,12'si uzaktan eğitimin sürmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Öğrencilere canlı dersleri sunum şeklinden memnuniyet düzeyleri sorulduğunda % 61,19'u memnuniyetlerini dile getirmişlerdir. Ancak öğretim elemanlarından gelen bilgilere göre, uzaktan eğitimde canlı derslere katılım oranının % 10 civarında olduğu tespit edilmiştir (Ak, Oral, ve Topuz, 2018:79). Öğrencilerin uzaktan eğitimden memnun olmalarının nedeni; canlı dersi senkron olarak izleyemeseler bile uygun oldukları zamanda asenkron olarak izleyebilmeleridir. Uzaktan eğitim sürecinde öğrenciler bir işyerinde de çalışabilirler. Ayrıca uzaktan eğitimde sınavlar çevrimiçi yapıldığında, başarılarının yüksek olacağını düşündükleri için öğrencilerin uzaktan eğitimden memnun oldukları yorumu yapılabilir.

2.1. Uzaktan Eğitimin Öğrenciler Yönünden Avantaj ve Dezavantajları

Uzaktan eğitim sisteminde geleneksel (yüz yüze) eğitim-öğretim yönteminden farklı olarak öğrencilerin kampüslerde bulunma zorunluluğunun olmadığı, derslerin internet ortamında sanal sınıf uygulamaları ile canlı ve etkileşimli olarak yürütülebildiği ve bu sistemin öğrenci merkezli olduğu görülmektedir. Bu eğitim sisteminde coğrafi ve bölgesel engeller aşılabilmekte, yüz yüze eğitimden yararlanamayan öğrenciler için de fırsat eşitliği oluşturulmaktadır. Aynı zamanda uzaktan eğitim sistemi çalışanların öğrenimlerini sürdürebilmeleri yönünde büyük kolaylık sağlamaktadır. Bu eğitim sistemi, bulunulan her ortamda bilgiye hızlı ve kolay ulaşabilme olanağı sunarken, yüz yüze eğitimde yapılması gereken ulaşım, konaklama, barınma ve beslenme gibi ilave masrafları ortadan kaldırmaktadır (Ak vd., 2018:79).

Hakkari'nin (2018:1146) çalışmasında, Mustafa Kemal Üniversitesi'nde "5i" (Türk dili, Yabancı Dil, Atatürk İlkeleri ve İnkılap tarihi) derslerinde sürdürülen uzaktan eğitim hakkında 24 öğrencinin görüşleri alınmıştır. Öğrencilerin uzaktan eğitimi değerlendirmelerinde; olumlu yönü olmadığını (f=9) belirten öğrencilerin yanında; not ve doküman erişimi (f=4), dersleri tekrar izleme (f=4), okula gitmeme (f=4), istenilen yer ve zamanda erişim imkânı (f=2), sanal sınıfa katılımda sorularına cevap alabilmek (f=1), erişim kolaylığı (f=1) ve rahatlık (f=1) kodları bakımından olumlu yönlerini belirten öğrenciler de olmuştur. Aynı çalışmada öğrenciler uzaktan eğitimin olumsuz yönleri olarak; verimsizlik (f=13), sistem erişiminde zorluk (f=10), internet erişiminde zorluk (f=5), disiplinsizlik (f=5), videoların donması (f=5) ve iletişim eksikliği (f=4) kodlarında görüşlerini açıklamışlardır. "Öğrenci ve Öğretim Elemanının Uzaktan Eğitime Bakış Açısı" başlıklı araştırmada, öğrencilerin "Uzaktan eğitimin iş yaşantımı olumsuz etkileyeceğini düşünüyorum." maddesine % 59,5 oranında katılmadıkları belirlenmiştir. Bu görüş ile işyerinde çalışan öğrencilerin uzaktan eğitime olumlu baktıkları düşünülmektedir (Yiğit vd., 2010:30).

Nitelikli olarak yürütülen uzaktan eğitim etkinliği hem çalışıp hem öğrenimine devam etmek isteyen öğrencilere imkân sağlayan bir öğretim sistemidir (Bates, 2015:350). Uzaktan eğitim kendi mesleklerinin dışında farklı meslek alanlarında kendilerini geliştirmek isteyenler için de bir fırsat ve eğitim eşitliği imkânı sunmaktadır (Gökbulut, 2020). Mobil cihazlar ile uzaktan eğitim mümkün olabildiği için zaman ve mekândan bağımsız, hayat boyu süren bir öğrenme gerçekleştirilmektedir (Bulun vd., 2004). Mobil öğrenme, öğrencilere işbirlikli ve aktif öğrenme konusunda katkı sağlayacağı için, yeni bir uzaktan eğitim modeli olma yolunda hızla ilerlemektedir (Zawacki-Richter vd., 2007). Öğrencilerin ön bilgi düzeylerinde farklılıklar (Gülbahar, 2019) olması nedeniyle, yeni öğrenme yöntemlerinin öğrencilere bireysel öğrenme olanağı sağlayacağı düşünülmektedir. Öte yandan mobil cihaz ekranlarının küçüklüğünden dolayı kolay bir şekilde mesaj yazılamaması, cihazların işletim sistemleriyle ilgili problemler, eğitim içeriklerinin mobil cihazlarla uyumsuzluğu gibi problemler yaşanabilir (Gökbulut, 2020). Günümüzde uzaktan eğitimin zamandan tasarruf sağlaması, düşük maliyetli olması, farklı yaş gruplarından öğrencilere hizmet vermesi, fırsat eşitliği sunması, bilginin daha kolayca üretilip yaygınlaştırılması, bilgiye kolay ve hızlı erişim sağlaması gibi avantajları bulunmaktadır (Balaban, 2012). Uzaktan eğitim sistemi öğretim elemanları ile fiziki derslikler bakımından tasarrufa yol açması nedeniyle yeni programların kolayca açılmasına izin verebilmektedir. Bu çerçevede üniversiteler tek başına uzaktan öğretim programları açabildikleri gibi, aynı zamanda birçok bölümdeki ortak temel derslerin havuz sistemi içerisinde yer alması nedeniyle, uzaktan eğitim yoluyla öğrencilere eğitim vermeye yönelmişlerdir (Işıklı, 2017:95).

Üniversitelerde uzaktan eğitim görmekte olan öğrencilere uygulanan anket çalışmasında öğrencilerin % 36,53'ü hem çalışıp hem okumak için, % 36,52'si üniversite giriş sınavında aldığı puanın bölümüne yettiği için, % 13,91'i ailesinin ekonomik seviyesinin okul masraflarını karşılayamadığı için ve % 13,04'ü evli ya da çocuklu olduğu için uzaktan eğitim sistemini tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Aynı öğrencilerin % 85, 22'si ise şartların uygun olması durumunda yüz yüze eğitimi tercih edeceklerini, ancak şartlar ne olursa olsun öğrencilerin % 14,78'i uzaktan eğitim yöntemiyle öğrenim görmeyi tercih edeceklerini açıklamışlardır (Özyürek vd., 2016:597).

Ballı ve Herdem'in (2022:300) araştırmalarında salgın sürecinde uzaktan eğitim yaşantılarının öğrencilere olumlu katkıları kategorisi altında; aile hayatı, ekonomiklik, akademik, kişisel gelişim, sağlık ve katkı temaları belirlenmiştir. Araştırmaya katılan 357 öğrenciden 129'u uzaktan eğitimin yaşantılarına olumlu katkısının olmadığını ifade etmişlerdir. Öğrenciler; araştırma vb. yollarla kendini geliştirme (f=33), kayıtlar sayesinde dersi tekrar fırsatı (f=23), evde olmak (f=19), aile hayatı ortamının ders çalışmayı kolaylaştırması (f=19), akademik şartların iyileştirilmesi/kolaylaştırılması (f=19) ve sağlık bakımından kendini koruma (f=16) kodlarında görüşlerini belirtmişlerdir.

Öğrencilerin "5i" uzaktan eğitim derslerine karşı tutumlarının incelendiği çalışmada, öğrencilerin % 46'sı "Ders içerikleri doyurucudur." maddesine olumsuz, % 24'ü olumlu görüş bildirirken, % 30'u kararsız kalmıştır. "Ders materyalleri anlaşılabilir." maddesine %44'ü olumsuz, % 28'i olumlu görüş bildirirken, % 28'i kararsız kalmışlardır. "Ders başarıyı ölçme ve değerlendirme." maddesine % 42'si olumsuz, % 38'i olumlu görüş bildirmiş olup %20'si kararsız kalmıştır (Işıkli, 2017:97).

Demir'in (2020:2452) meslek yüksekokulu öğrencilerinin uzaktan eğitim ile yürütülen matematik derslerine yönelik tutumlarını incelediği çalışmasında, öğrencilerin matematik derslerinin uzaktan eğitim yöntemi ile yürütülmesine yönelik olumsuz tutuma sahip oldukları belirlenmiştir. Bilgisini uzaktan eğitim sistemi üzerinden yeterince ifade edemeyen (süre azlığı ve hızlı klavye kullanamama gibi nedenlerle) öğrencilerin öğretim elemanlarının dikkatinden kaçması sonucu değerlendirmenin sağlıklı olmaması öğrenci açısından bir dezavantajdır (Akbal ve Akbal, 2020:538).

Öğrencilerin ders takipleri incelendiğinde, kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha düzenli ders izledikleri görülmüştür. Ders takibinin yüksekliği ile uzaktan eğitim algısı arasındaki anlamlı ilişki nedeniyle, öğrencilerin uzaktan eğitim ile aldıkları derslerden daha başarılı oldukları yorumu yapılabilir. Ayrıca kurumların sistemsel alt yapılarının güçlü olması da ders takibi oranını yükseltmekte ve uzaktan eğitim sisteminden memnuniyeti arttırmaktadır (Terzi vd., 2020:286). Uzaktan eğitim yöntemiyle öğrenci, istediği zamanda ve istediği mekânda derse katılabilmektedir (Akbal ve Akbal, 2020:535).

Uzaktan eğitimde öğrenci konu hakkında daha fazla bilgi edinebilir, rahat ortamda dersi izleyeceğinden öğrencinin stresi azalır memnuniyeti artabilir ve konforu olmayan sınıflarda bulunma zorunluğunun ortadan kalkması gibi avantajlara sahip olur. Öte yandan uzaktan eğitim sürecinde teknoloji kullanımında zorluk çekilebileceği, uzaktan eğitim sisteminin oluşturulması ve yürütülmesi için ileri derecede planlama gerekmesi, her dersin uzaktan eğitime uygun olmaması, sözlü iletişimin gelişimine engel olması ve sosyal izolasyona sebep olması gibi dezavantajlar da bulunmaktadır (Yeşil, 2017:759). Uzaktan eğitim programlarına kayıtlı öğrenciler ölçme ve değerlendirmenin eksik olduğu düşüncesini taşımaktadırlar. Uzaktan eğitim sistemine uygun değerlendirmelerin yapılması gerektiğini düşünmekte ve yüz yüze değerlendirmeye olumsuz bakmaktadırlar (Özer, 2011:75).

Yükseköğretimde uzaktan eğitimin yararları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Arat ve Bakan, 2011:368-369);

- a. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için bireylerin yaşam boyu öğrenme ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak sunmaktadır.
- b. Yaşam boyu öğrenme yaklaşımı ile bireylerin belirledikleri alanlarda kendi kendilerine bireysel ve bağımsız öğrenmelerine fırsat tanımaktadır.
- c. Öğrenme ve öğretme sürecinde yöntem, ortam ve yaş açısından çeşitlilik ve esneklik sunmaktadır.
- d. Verimlilik açısından bakıldığında maliyeti düşük bir eğitim uygulamasıdır.
- e. İş hayatında olan bireylere işlerini terk etmeden, buldukları ortamdan ayrılmadan, gelirlerini kaybetmeksizin eğitim almalarına olanak tanımaktadır.

f. Öğretmen, yönetici ve öğrencilerin mesaj yoluyla birbirleriyle kolayca iletişimde bulunmalarına ortam hazırlamaktadır.

g. Özel eğitim almak isteyen özel eğitime muhtaç bireyler için çok uygun bir eğitim modelidir (Uşun, 2006:19).

h. Dünyanın nitelikli üniversitelerinden eğitim almak isteyen öğrencilere fırsat tanımaktadır.

Ülkemizdeki Covid-19 salgın sürecinde öğrenciler, gerçekleştirilen uzaktan eğitimin verimsiz olduğunu, öğrencilerde tembelleşmeye neden olduğunu ve sosyal ilişkileri zayıflattığını düşünmektedirler. Azınlıkta kalan küçük bir grup öğrenci ise salgın sonrasında teorik dersleri çevrimiçi, uygulamalı dersleri ise yüz yüze almalarının daha uygun olacağını ifade etmişlerdir (Yağan, 2021:157,165). Yapılan diğer bir araştırmada öğrencilerin %85,6'sı uzaktan eğitim sürecinde eğitim harcamalarının azaldığını, %81'i eğitsel dokümanlara ve materyallere istenildiği zaman ulaşabildiklerini, %70,5'i de salgından kendilerini koruyabildiklerini belirtmişlerdir. Öte yandan dezavantaj olarak öğrencilerin %89'u öğrendiklerinin uygulamasını yapamadıklarını, %88,6'sı atölye ve laboratuvar ortamında bulunamadıkları için psikomotor beceriler edinemediklerini, % 88,5'i uzun süre telefon ve bilgisayarın ışınlarına maruz kaldıkları için baş ağrısı ve hareketsizlik yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu çalışmada öğrencilerin yaklaşık %80'inin salgın sürecinde gerçekleştirilen uzaktan eğitim uygulamalarını verimsiz buldukları, %50'sinin uzaktan eğitim modelinden memnun kalmadıkları bulunmuştur (Evcili vd., 2021:84,85).

2.2. Uzaktan Eğitimin Öğrenciler Açısından Zorlukları

Uzaktan eğitimin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için gerekli altyapı unsurları; internet teknolojisi, kullanılan bilgisayar, akıllı telefon ve tablet gibi bilişim teknolojilerinin yeterliliği, dersin takip edildiği ortamın fiziksel koşullarının uygunluğudur. İnternetteki kesiklikler/kopukluklar, kullanılan bilgisayarların yazılımsal ve donanımsal olarak yetersizliği, dersleri izleme ortamının kalabalık ve gürültülü olması vb. faktörler öğrenci başarısını olumsuz olarak etkileyen unsurlardır. Öğrencilerin takip ettikleri canlı dersler ile ilgili belirttikleri en önemli sorunlardan bazıları; teknik sorunlar nedeniyle canlı derse katılamamak, internet bağlantısının kopması, ses ve görüntünün sağlıklı iletilmemesi, şeklindedir. Bir işte çalışan, ikinci defa bir üniversite okumak isteyen, engelli olan, sosyolojik açıdan dezavantajlı olarak değerlendirilen gruplara dahil olan herkesin, hükümlülerin, sosyal fobisi olanların, etnik köken farklılığından dolayı toplumdan kendini soyutlayanların, evden dışarıya çıkamayan kişilerin uzaktan eğitimi avantaj olarak görünürken, eğitimin yüz yüze olmamasından dolayı derse ilgilerinin yetersizliği başarısızlığa neden olmaktadır (Ak vd., 2018:79).

Akbal ve Akbal (2020:537), yaptıkları araştırmada uzaktan eğitimde öğrenci açısından yaşanan sorunlar olarak; salgın sürecinde okulların tatil edilmesinin duyurulması ile birlikte öğrencilerin ders kitabı, yardımcı kaynak, ders notu gibi malzemeleri öğrenim gördükleri ilde bırakarak evlerine dönmeleri nedeniyle etkili öğrenmenin gerçekleşmemesi, okullarda görevli idari personelin de evden çalışması nedeniyle idari personele ve öğrenci işleri personeline ulaşım zorlukları belirlenmiştir.

Ballı ve Herdem (2022:298) tarafından "Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Covid-19 Pandemisi Sürecinde Eğitim-Öğretim Yaşantıları" konulu 400 öğrencinin görüşlerinin alındığı bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada, salgın sürecinde uzaktan eğitim yaşantılarının katılımcılara; akademik, çevresel, sağlık, teknik ve ekonomik temalarda olumsuz etkileri olduğu, 23 öğrencinin ise olumsuz etkilenmediği belirlenmiştir. Akademik tema altında frekansı en yüksek olan akademik başarısızlık (f=125), uygulama yapamamanın verdiği yetersizlik hissi (f=58), güdülenme (f=28) ve devamsızlık (f=19) kodları bulunmaktadır. Çevresel tema altında; sosyalliğin azalması (f=21), üniversite ortamından ve arkadaşlardan ayrı kalmak (f=12) ve aile ile bir arada olmanın olumsuz etkileri (f=9) kodları belirlenmiştir. Sağlık teması altında; psikolojik sorunlar (f=38) ve bedensel sorunlar (f=14) kodları ortaya çıkmıştır. Teknik tema altında; sistemden kaynaklı öğrenci mağduriyetleri (f=22) ve internete girememe (f=13) kodları bulunmaktadır.

2.3. Uzaktan Eğitimin Öğretim Elemanları Yönünden Avantaj ve Dezavantajları

Karataş ve diğerlerinin (2017:193-201) “Öğretim Elemanlarının Uzaktan Eğitime Bakışları: Malatya Meslek Yüksekokulu Örneği” başlıklı çalışmalarında öğretim elemanları % 66 oranında uzaktan eğitimin ders anlatımında yer esnekliği sağladığını, % 26 oranında verilen öğretimin kalıcı olduğunu, % 20 oranında öğrenci uygulamaları açısından öğrenciyi daha aktif hale getirdiğini, % 67 oranında derslerin içeriğini öğrenmek için yeterli bulduklarını, % 33 oranında verilen derslerden tatmin olduklarını, % 86 oranında iyi bir öğrenme fırsatı sunduğunu belirtmişlerdir. Yine öğretim elemanlarının % 67’sinin sistemlerle ilgili problemler yaşadığı, % 47 oranında sisteme ilişkin problem yaşadıklarında teknik destek alabildikleri, % 47 oranında gerektiğinde öğrenciler ile etkileşime geçebildikleri, % 20 oranında uzaktan eğitimin örgün eğitim kadar etkili olduğunu belirttikleri, % 60 oranında uzaktan eğitimin kendilerine daha uygun olduğunu düşündükleri ortaya çıkmıştır. Öğretim elemanlarının % 26’sı öğrencilerin başarı süreçlerinin daha kolay takip edilebildiğini, % 33’ü zaman ve mekân kısıtlaması olmamasının eğitim sürekliliğini sağladığını, % 14’ü uzaktan eğitimin yüz yüze eğitim ve öğretime göre daha zevkli olduğunu düşündüklerini, % 27’si uzaktan eğitimde öğrencilere yeteri kadar danışmanlık yapıldığını, % 14’ü uzaktan eğitimde belirli zamanlarda yüz yüze eğitim verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Eğitimcilerin bir öğretim etkinliğini başarılı olarak uygulayabilmeleri için o etkinliğin etkili olacağına dair inançları ve etkinliği uygulamaya yönelik isteklerinin bulunması gerekmektedir. Ayrıca etkinliğin gerektirdiği bilgi ve beceriler de hazır bulunmuşluğu oluşturmaktadır. Öğretim elemanlarının uzaktan eğitimi gerçekleştirirken gerekli olan bilgi ve iletişim teknolojileri ile ilgili bilgi ve becerileri yeterli düzeyde değilse bile uzaktan eğitime olumlu bakıp, istekli davranmaları başarıyı getirecektir. Uzaktan eğitime eğilimli öğretim elemanları bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesine paralel olarak sisteme uyum sağlayabilecekler ve öğrencilere sağladıkları çoklu ortam yapıları ile öğrenme yöntemlerini eğlenceli bir şekilde uygulayabileceklerdir (Koloğlu vd., 2016:62, 65-66).

Uzaktan eğitim sisteminde ölçme ve değerlendirme konusunda öğretim elemanlarının endişelerinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu da uzaktan eğitimde öğretim elemanlarında, çevrimiçi gerçekleştirilen sınavların güvenli olmadığı konusunda ciddi tereddütlerin oluştuğunu göstermektedir. Eğer ara sınavlar çevrimiçi yapılırsa dönem sonu ve bütünlüme sınavları yüz yüze yapıldığında ölçme ve değerlendirmenin daha rasyonel olacağı varsayılmaktadır (Kınalıoğlu ve Güven, 2011:641). Gerçekleştirilen bir çalışmada, eğitimcilerin % 82,3’ünün e-öğrenmeyi öğretme ve öğrenmede kullanma konusunda istekli ve kendilerinden emin oldukları belirtilmiştir (Alanazi ve Alshaalan, 2022:308).

Yapılan bir çalışmada, muhasebe dersleri için uzaktan eğitim ve örgün eğitimin birlikte olması durumunda dersin tekrar edilmesiyle zaman ve mekân faydası sağlanabildiği belirlenmiştir. Uzaktan eğitim modeli, internete erişilebildiği durumlarda zaman ve mekândan bağımsız, esneklik ve rahatlık avantajları sağlamaktadır. Ayrıca gerçekleştirilen öğretim etkinliklerinin kayıt altına alınması nedeniyle öğretim elemanın disiplinli çalışmasını ve denetlenebilirliğini sağlamaktadır (Kurnaz, 2020:280).

2.4. Uzaktan Eğitimin Öğretim Elemanları Açısından Zorlukları

Eğiticiler, uzaktan eğitimde teknik yönden karşılaştıkları engeller ve psikolojik faktörler olarak; “boşluğa konuşmak” (%64,7), “öğrencilerle yüz yüze iletişimin olmaması” (%81) gibi olumsuzlukları dile getirmişlerdir. Eğitimcilerin uzaktan eğitim sürecinde belirttikleri zorluklar arasında uyku düzenlerinde önemli bozulmalar, enerji kaybı ve kadın eğitimcilerin erkek eğitimcilere göre odaklanmakta zorluk çektikleri belirlenmiştir (Casacchia vd., 2021:1). Bir başka çalışmada öğretim elemanları, derslerinin gerektirdiği eğitim materyallerini hazırlama, uzaktan eğitimi sürdürecekleri program ve gerekli teknolojiyi kullanma, derslerini dijital ortamda sağlıklı yürütmeleri konusunda zorluklar yaşadıklarını ifade etmişlerdir (Öztürk, 2020:83).

Uzaktan eğitim sisteminde ders vermekte olan birçok öğretim elemanının, uzaktan eğitim altyapısını iyi tanımamaları veya iletişim teknolojilerini kullanma düzeylerinin yeterli olmaması nedeniyle bu sistemi istenilen ölçüde kullanamadıkları görülmüştür. Uzaktan eğitim sisteminde ders yürütecek olan öğretim elemanlarına uzaktan eğitimin felsefesi, bilgi ve iletişim teknolojileri, Learning Management System (LMS) gibi yazılımlar ve uzaktan eğitim derslerini yürütecekleri sanal sınıf ortamları ile ilgili hazır bulunuşluk eğitimlerinin verilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Uzaktan eğitim veren öğretim elemanları ile yapılan görüşmeler sonucunda bazı öğretim elemanlarının uygulanması gerekli olan birçok ölçme ve değerlendirme aracını kullanmadıkları belirlenmiştir (Kınalıoğlu ve Güven, 2011:643).

Thach ve Murphy (1995:57), ABD ve Kanada'da uzaktan eğitim sistemiyle eğitim veren akademisyenlerin yetkinliklerini ortaya koymak amacıyla yaptıkları çalışmada uzaktan eğitim için akademisyenlerde olması gereken 10 yetkinliği belirlemişlerdir. Bunlar; "(1) Kişilerarası İletişim, (2) Planlama Becerileri, (3) İş birliği/Takım Çalışması Becerileri, (4) İngilizce Yeterlilik, (5) Yazma Becerileri, (6) Organizasyonel Beceriler, (7) Geribildirim Becerileri, (8) Uzaktan Eğitim Alanı Bilgisi, (9) Temel Teknoloji Bilgisi ve (10) Teknoloji Erişim Bilgisi"dir. Uzaktan eğitim sisteminde görev alan birçok eğitimcinin dijital ve çevrimiçi öğretim içeriği gerçekleştirme gibi çevrimiçi eğitim ve öğretim biçimleriyle ilgili ya çok az deneyimli olduğu ya da hiç deneyimli olmadığı görülmüştür (Hüttel ve Gnaur, 2020:243).

2.5. Uzaktan Eğitimde Altyapı Sorunları

Açık ve uzaktan öğrenme sisteminde yönetimin verdiği kararlar doğrultusunda altyapıdan kaynaklanan sorunlar gibi teknik ve mali kaynaklı sorunların da olduğu görülmektedir. Kıt olan kaynaklar, yüksek bir maliyet meydana getirecek altyapının hangi bileşenlerden oluşacağını belirlemede büyük ölçüde etkili olmaktadır. İnternete bağlı olarak sunulan açık ve uzaktan öğrenme servisleri, sürekliliği sağlayabilmek için kesintisiz ve hızlı bir internet altyapısına sahip olmayı gerektirmektedir. Bir kısım kurumların bu servisler için ayrı bir yapılanma veya ayarlamaya gitmediği, kampüs içindeki mevcut internet bağlantısı ile bu servisleri sunmaya çalıştığı görülmektedir. Bu tür uygulamalar üniversitelerde kampüs ağının yoğun olduğu zamanlarda açık ve uzaktan öğrenme servislerine erişimi hissedilir ölçüde yavaşlatmakta ve hatta erişilemez bir duruma taşımaktadır (Süral, 2015:83).

Uzaktan eğitimde sanal sınıf uygulamalarının öğrencilerin katılımlarının yoğun olduğu durumlarda yetersiz kalması sıkça görülen zorluklardandır. Bu sorunu giderebilmek için öncelikle kullanılan sanal sınıf ortamları veya kullanılan teknik altyapı iyileştirilmelidir. Bununla beraber pedagojik bağlamda yaklaşırsa, geleneksel sınıf ortamında bile öğretim elemanları tarafından sınıf yönetiminin ne derece zor olduğu göz önüne alındığında öğretici-öğrenci etkileşiminin gerekli olduğu sanal sınıf ortamlarında canlı olarak yapılan derslerde öğrenci katılımının üst sınırının mümkün olabilecek en az sayıda tutulması sağlanmalıdır (Kınalıoğlu ve Güven, 2011:643).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Uzaktan eğitim sistemiyle verilen eğitimde hedeflenen başarıların meydana gelebilmesi için şahısların tutum ve davranışlarının da olumlu olması gerekmektedir. Böylece eğitim alan kişilerin uzaktan eğitimde üst düzey doyuma ulaşması mümkün olabilir. Öğrencilere uygun içerik geliştirilmeli, kullanıcıların canlı derslere katılımı teşvik edilmeli, varsa motivasyon eksiklikleri giderilmeli, verilecek konuların seçiminde dikkatli olunmalı, öğrencilerin eksiklikleri ölçülerek ihtiyaç duyulan konular hakkında eğitim yoğunlaştırılmalıdır. Uzaktan eğitimde karşılaşılan en önemli problemler, teknik altyapının yetersizliğinden kaynaklanan problemlerdir. Bu sorunu giderebilmek için ülke genelinde internete hızlı ve sorunsuz bağlanabilmek için geniş bir ağ kapasitesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ülke çapında hızlı ve sorunsuz internet sunulamıyor ise mevcut altyapı göz önünde bulundurularak buna uygun ders içeriği ve uygulamalar hazırlanmalıdır. Yüz yüze eğitimin en önemli özellikleri; sürekli iletişim, anında geri bildirim, ders sırasında hatalı ve yanlış öğrenmeyi düzeltme fırsatı sunmasıdır.

Uzaktan eğitim sisteminde karşılıklı etkileşimin olmadığı zamanlarda, sohbet ortamı, e-mail, forum gibi eş zamanlı veya eş zamansız teknoloji ve uygulamalarla desteklenmesinin öğretici ve öğrenci arasında daha sağlıklı bir iletişim kurulmasını sağladığı görülmektedir. (Günter vd., 2912:61).

Uzaktan eğitim sisteminde öğretim elemanlarının aynı anda tüm öğrencilere duyuru yaparak ödev verebilmesi ve ödevlerin sistemden geri dönüşünün mümkün olmasının eğitime kolaylık sağladığı belirlenmiştir (Büyükgöze vd., 2017:11). Yüz yüze eğitimde ödevin verildiği derste bulunmayan öğrencinin ödev duyurusundan haberdar olamaması, ödevlerin farklı zamanlarda teslim edilmesi öğretim elemanlarına zorluklar oluşturmaktadır. Oysa uzaktan eğitimde ödev duyuruları son teslim tarihine kadar sistemde askıda kalacağından, öğrencilere ödev duyurusundan haberdar olma açısından avantaj sağlarken, belirlenen tarihte ödevin sistem üzerinden teslim edilme zorunluluğunun da öğrenciyi disipline etme açısından yararlı olacağı düşünülmektedir. Ödevlerin zamanında sistem üzerinden teslim edilmesinin, ödev değerlendirmesinde, öğretim elemanına kolaylık sağlayacağı beklenmektedir.

Uzaktan eğitim ile ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında, bazı derslerin uzaktan eğitimle yapılmasına yönelik akademisyenlerin bakışlarının olumsuz olduğu varsayılabilir. Bu durumda, hem geleneksel eğitim yöntemlerinin hem de uzaktan eğitim yöntemlerinin birlikte uygulandığı harmanlanmış (hibrit) eğitim yöntemlerinin tercih edilmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir. Çünkü günümüzde artık bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmadan eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yürütülmesinin çok zor olacağı açıkça görülmektedir. Ayrıca hitap edilen öğrencilerin dijital dünyaya eski nesillere göre daha hızlı uyum sağlamaları nedeniyle, eğitim süreçlerinde kendilerine uygun teknolojik araç ve gereçlerin kullanılması, öğrencilerin derslerine karşı olan ilgilerini ve motivasyonlarını arttırmaktadır (Kurnaz ve Serçemeli, 2020:285).

Uzaktan eğitim sisteminde eğitim, coğrafi konum ve bölgesel engellerden bağımsız olarak öğrencilerin topluca bir mekânda bulunma zorunluluğu olmadan sürdürülebilmektedir. Bu da, hem çalışıp hem de öğrenim görmek isteyen kişiler için fırsat eşitliği ve avantaj oluşturmaktadır. Bu eğitim sistemi, bulunulan her ortamda bilgiye hızlı ve kolay ulaşılabilmek imkanı sağlar (Ak vd., 2018:79).

Bazı araştırma sonuçlarına göre; öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik olumsuz tutum içinde buldukları (Göldağ, 2021:1224; Ural, 2007), bazı araştırmalarda ise uzaktan eğitime karşı olumlu tutum sergiledikleri (Bağcı, 2009; Işık vd., 2020; Sevindik, 2011; Mahmoud, 2016; (Hakkari, 2018:1146) görülmüştür. Bu sonuçlara göre öğrencilerin genel olarak uzaktan eğitime yönelik tutumlarının olumlu olduğu yorumu yapılabilir. Bu olumlu tutumun, yüz yüze eğitimde göz önünde bulundurulması gereken ulaşım, konaklama, barınma ve beslenme gibi ek masrafların yapılmamasından kaynaklandığı (Ak vd., 2018:79) düşünülmektedir.

Günümüzde ön lisans düzeyinde uzaktan eğitim ve açık öğretim yöntemiyle öğrenim gören öğrencilerin ön lisans düzeyinde öğrenim gören tüm öğrencilere oranının % 60,2'ye ulaştığı belirlenmiştir (Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, 2023). Önümüzdeki yıllarda bu oranın daha da artabileceği düşünüldüğünde, uzaktan eğitimin dikkatle ele alınıp irdelenmesi ve olumsuz yönlerinin giderilmesi konusundaki tedbirlerin alınması gerektiği anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin uzaktan eğitimde canlı derslere katılım oranının % 10 civarında olduğu (Ak vd., 2018:79) tespit edilmiştir. Ders sunularının ve materyallerinin öğrenci odaklı olarak hazırlanması ve sunulması ile öğrencilerin canlı derslere katılımlarının artırılabilirliği yorumu yapılabilir.

Günümüzde uzaktan eğitimin avantajları; zamandan tasarruf sağlama, düşük maliyetli olma, farklı yaş gruplarından öğrencilere ve yetişkinlere hizmet verme, fırsat eşitliği sunma, bilgiye kolay ve hızlı erişim sağlama, şeklinde sıralanabilir (Balaban, 2012). Yüz yüze eğitime katılacak bir öğrenci öğrenim göreceği birime ulaşma sırasında hem zaman harcayacak hem de bu ulaşım için masraf yapacaktır. Oysa uzaktan eğitimde zamandan ve maliyetten tasarrufta bulunmuş olacaktır. Çeşitli nedenlerle zamanında yüz yüze eğitim alamamış yetişkinlerin de uzaktan eğitim ile öğrenim görme fırsatını bulmaları söz

konusu olacağından yetişkinlere hizmet ve fırsat eşitliği sunma bakımından uzaktan eğitimin yararlı olacağı düşünülebilir.

Yapılan bir araştırmada, öğrencilerin % 37,5'i uzaktan eğitime olumsuz bakarken % 62,5'inin olumlu baktığı sonucuna ulaşılmıştır. Olumlu bakan öğrencilerin de not ve doküman erişiminin kolaylığı, dersleri tekrar izleme fırsatının olması, okula gitmeden dersi izleme olanağı, istenilen yer ve zamanda derslere erişim imkânı, sanal sınıfa katılımda sorularına cevap alabilmeleri, sanal sınıfa erişim kolaylığı ve rahatlık yönünden uzaktan eğitimi avantajlı buldukları anlaşılmaktadır (Hakkari, 2018:1146). Öğrencilerin yaklaşık 2/3'ünün uzaktan eğitime olumlu bakması gelecekte de uzaktan eğitime talep olacağı şeklinde yorumlanabilir.

Ayrıca, konforsuz sınıflarda yüz yüze eğitim alma zorunluluğunun ortadan kalkması, konu hakkında daha fazla bilgi edinebilme ve rahat ortamda ders izleme fırsatı sunması nedeniyle öğrencinin memnuniyetinin artması uzaktan eğitimde avantaj sağlamaktadır. Diğer yandan uzaktan eğitimin; teknoloji kullanımında zorluk çekilebilmesi, uzaktan eğitim sisteminin kurulması ve yürütülebilmesi için ileri derecede planlama ve kaynak bulma zorluğunun bulunması, her dersin uzaktan eğitimle yürütülebilmesi, sözlü iletişimin gelişimini engellemesi ve öğrenciyi sosyallikten uzaklaştırması gibi dezavantajlarının olduğu belirlenmiştir (Yeşil, 2017:759). Her sistemin avantaj ve dezavantajlarının bulunması doğal bir durumdur. Uzaktan eğitimin dezavantajlarının giderilmesi konusunda tedbirlerin alınması ile dezavantajların avantajla dönüştürülebileceği düşünülmektedir.

Öğrencilerin teknik sorunlar nedeniyle canlı derslere katılamamaları, internet bağlantılarında kesiklik ve kopmaların olması, ses ve görüntünün verimli bir şekilde iletilmemesi nedeniyle uzaktan eğitimde öğrencilerin zorluk yaşadıkları belirlenmiştir (Ak vd., 2018:79). Bu zorlukların ülkemizdeki internet altyapısının eksiklikleri nedeniyle ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Öğretim elemanlarının % 66'sı uzaktan eğitimin ders anlatımında yer esnekliği sağladığını, % 26'sı verilen öğretimin kalıcı olduğunu, % 20'si uygulamalar açısından öğrenciyi etkin yaptığını, % 67'si derslerin içeriğini öğrenme için yeterli bulduklarını, % 33'ü verilen derslerden tatmin olduklarını, % 86'sı iyi bir öğretim fırsatını bulduklarını ifade etmişlerdir (Karataş vd., 2017:193-201). Yukarıda verilen bulguların salgın öncesi dönemde uzaktan eğitim yapan bir meslek yüksekokulunda gerçekleştirilmiş olduğu bilindiğine göre, bu okulda görev yapan öğretim elemanlarının uygun ders materyallerini hazırlayarak ve etkili canlı dersler gerçekleştirerek derslerini başarıyla yürüttükleri düşünülmektedir. Uzaktan eğitim modelinin, internete kolay erişilebildiği durumlarda zaman ve mekândan bağımsızlık, esneklik ve rahatlık avantajlarını sağladığı tespit edilmiştir. Bunun yanında gerçekleştirilen öğretim etkinliklerinin kayda alınması nedeniyle öğretim elemanının disiplinli çalışması ve denetlenebilirliğinin sağlanması da avantajlar olarak tespit edilmiştir (Kurnaz, 2020:280). Böylece uzaktan eğitim verecek öğretim elemanı dersini önceden hazırlayacağı zengin ders dokümanlarını kullanarak ve ders planlaması ve zaman yönetimini de gerçekleştirerek dersini yürüteceğinden uzaktan eğitimin verimliliğinin artacağı söylenebilir.

Öğretim elemanlarının; boşluğa konuşmak, öğrencilerle yüz yüze olamamaktan doğan iletişim bozukluğu, öğretim elemanlarının uyku düzenlerindeki bozulmalar, enerji kaybı ve kadın eğitimcilerin erkek eğitimcilere göre ev ortamında odaklanma zorluğu (Casacchia vd., 2021:1), eğitim materyalleri hazırlama, uzaktan eğitim programı ve gerekli teknolojiyi kullanma ve derslerini dijital ortamda sağlıklı yürütme konusunda zorluk yaşadıkları belirlenmiştir (Öztürk, 2020:83). Öğretim elemanlarına, dijital ders materyali hazırlama ve sisteme yükleme vb., konularda uzaktan eğitim sisteminin çalışması hakkında bilgilendirmeler yapılarak uzaktan eğitimin verimliliğinin artırılacağı düşünülmektedir.

Uzaktan eğitim sürecinde teknik ve mali kaynaklı sorunlar yaşanabilmektedir. İnternet altyapısındaki yetersizlikler nedeniyle kesiklik ve kopuklukların olması, internetin hızlı olmaması, uzaktan eğitimin verimsizliğine yol açmaktadır. Sanal sınıf ortamlarındaki canlı derslere fazla sayıda öğrencinin

katılımının da öğretici-öğrenci iletişimini olumsuz yönde etkileyeceği varsayılmaktadır (Kınalıoğlu ve Güven, 2011:643).

3.1. Meslek Yüksekokulu Yöneticilerine Yönelik Öneriler

- ✓ Örgün öğretimin yanı sıra, eğitim almak isteyen çok sayıda gence fırsat sağlaması nedeniyle, uzaktan eğitim verecek yeni meslek yüksekokulları açılmalıdır (Karataş ve Üstündağ, 2008:71).
- ✓ Uzaktan eğitim sisteminde eğitim gören öğrencilerin öncelikle bilgi ve iletişim teknolojileri konusundaki bilgi ve beceri düzeyleri artırılmalıdır.
- ✓ Günümüzde öğrencilerin uzaktan eğitimin tüm altyapısını oluşturan LMS ve sanal sınıf ortamlarının etkin bir şekilde kullanabilmeleri için gerekli olan bilgi ve beceri düzeyleri geliştirilmelidir.
- ✓ Uzaktan eğitime giriş yapan bir öğrencinin seçtiği alandan bağımsız olarak bilgi ve iletişim teknolojisi okuryazarlığı düzeyini belirlemek amacıyla teste tabi tutulmaları ve bu testteki başarı durumuna göre ilgili kurumlar tarafından öğrencilere çeşitli eğitimler verilmesi gerekmektedir. Yani öğrenciler uzaktan eğitime başlamadan önce kısa bir ön hazırlık sürecinden geçirilmelidir (Kınalıoğlu ve Güven, 2011:643).
- ✓ Uzaktan eğitim sistemlerinde çevrimiçi olarak yapılacak sınavlarda öğrenci bilgisayarlarına eklenecek uygun görüntü tanıma programı ve webcam ile sınav güvenliği kısmen de olsa bir çözüme kavuşturulmalıdır (Kınalıoğlu ve Güven, 2011:641).
- ✓ Uzaktan eğitimde öğretim elemanlarına, gerek sanal sınıfta gerekse ders dışı ortamda öğrencileri etkin kılabilme ve öğretim sürecini öğrenci merkezli eğitim yaklaşımı ile yönetebilmeleri konusunda bilgi ve beceri kazanmaları için üniversite yönetimleri destek olmalıdır.
- ✓ Uzaktan eğitim sürecinde öğretim elemanlarının uzaktan eğitim sistemini kullanımları ile ilgili zorlukları aşmak için meslek yüksekokullarında teknik destek ekibi oluşturulmalıdır.

3.2. Meslek Yüksekokulu Öğrencilerine Yönelik Öneriler

- ✓ Uzaktan eğitim alan öğrenciler canlı derslere katılarak dersleri etkileşimli olarak izlemelidirler.
- ✓ Çevrimiçi yapılan sınavlarda etik kurallara uygun olarak davranmalıdırlar.
- ✓ Öğretim elemanlarının ders dışı ortamlarda gerçekleştirmek üzere verdikleri ödev, proje vb. etkinlikleri yaparak zamanında teslim etmelidirler.

3.3. Meslek Yüksekokulu Öğretim Elemanlarına Yönelik Öneriler

- ✓ Öğretim elemanları uzaktan eğitimin felsefesi hakkında bilgilendirilmelidir.
- ✓ Öğretim elemanlarına, uzaktan eğitimde kullanabilecekleri ders materyalleri hazırlama konusunda uygulamalı mesleki gelişim etkinlikleri düzenlenmelidir.
- ✓ Uzaktan eğitim sistemi (LMS vb.) ile ilgili program ve gerekli teknolojiyi kullanma konusunda öğretim elemanları bilgilendirilmelidir.
- ✓ Öğretim elemanlarının uzaktan öğretimde derslerini verimli yürütebilmeleri konusunda yaşadıkları zorluklar belirlenip bu zorlukların giderilmesi ile ilgili tedbirler alınmalıdır.
- ✓ Uzaktan eğitime uygun olan ölçme ve değerlendirme araçları konusunda öğretim elemanlarının bilgi ve beceri düzeyleri artırılmalıdır.
- ✓ Uzaktan eğitimde görev alacak öğretim elemanlarında bulunması gereken; kişiler arası iletişim, planlama becerileri, işbirliği/takım çalışması becerileri, İngilizce yeterlilik, yazma becerileri, organizasyonel beceriler, geribildirim becerileri, uzaktan eğitim alan bilgisi, temel teknoloji bilgisi, teknoloji erişim bilgisi (Thach ve Murphy, 1995:57) gibi yetkinliklerinin geliştirilmesi konusunda öğretim elemanlarına destek olunmalıdır.
- ✓ Uzaktan eğitimde öğretim elemanları gerek sanal sınıfta gerekse ders dışı ortamda öğrencileri etkin kılabilme ve öğrenci merkezli eğitim yaklaşımı (Johannesen ve Eide, 2000:8) konusunda kendilerini geliştirmelidirler.

KAYNAKÇA

- Abdelmola, A. O., Makeen, A., Hanafi, H. M., ve Ageeli, E. (2021). E-learning during COVID-19 pandemic, faculty Perceptions, challenges, and recommendations. *MedEdPublish*, 10(112), 112.
- Ak, A., Oral, B. ve Topuz, V. (2018). Marmara Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu uzaktan eğitim sürecinin değerlendirilmesi. *Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (SEAT Dergisi)*, 2 (1), 71-80.
- Akbal, H., ve Akbal, H. İ. (2020). Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitim ile ilgili yaşanan sorunların öğrenci bakış açısına göre AHP yöntemi ile incelenmesi. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(22), 533-546.
- Akça, Ö. (2006). *SAÜ uzaktan eğitim öğrencilerinin iletişim engelleri ile ilgili öğrenci görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Türkiye.
- Al, U., ve Madran, O. (2004). Web tabanlı uzaktan eğitim sistemleri: Sahip olması gereken özellikler ve standartlar. *Bilgi Dünyası*, 5(2), 259-271.
- Alanazi, A. A., ve Alshaalan, Z. M. (2020). Views of faculty members on the use of e-learning in Saudi medical and health colleges during COVID-19 pandemic. *Journal of Nature and Science of Medicine*, 3(4), 308-317.
- Aldağ, H. Ve Gürpınar K. (2007). Üniversite Öğrencilerinin Sunu Becerilerini Etkileyen Faktörler. Akademik Bilişim Konferansı, 31.
- Alkan, R. M., Suiçmez, M., Aydınkal, M., & Şahin, M. (2014). Meslek Yüksekokullarındaki Mevcut Durum: Sorunlar Ve Bazı Çözüm Önerileri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (3), 133-140.
- Arat, T., Bakan, Ö. (2011). Uzaktan Eğitim ve Uygulamaları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 14(1-2), 363-374.
- Archbald, D. A. (1991). Authentic assessment: what it means and how it can help schools *School Psychology* 6(4),11-15.
- Aydın, C., ve Tarhan, Ç. (2018). Meslek Yüksek Okulu Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Adaptasyonunun Sayısal Uçurum Kapsamında Araştırılması. *Alphanumeric Journal*, 6(2), 349-364.
- Bağcı, A. (2019, 14-16 Kasım). E-Öğrenmeye Yönelik Tutum Tespiti: Bir Devlet Üniversitesi Konteksti. Uluslararası açık ve uzaktan öğrenme konferansı, Eskişehir, Türkiye.
- Balaban, E. (2012). *Dünyada ve Türkiye’de uzaktan eğitim ve bir proje önerisi*. İstanbul: Işık Üniversitesi.
- Bates, A., W. (2015). Teaching in a digital age. Open Educational Resources Collection. 6. University of Missouri, St. Louis. <https://irl.umsl.edu/oer/6>
- Bulun, M., Gülnar, B. ve Güran, M. S. (2004). Eğitimde mobil teknolojiler. *The Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET*, 3(2), 1303-6521
- Büyükgöze, S., Korkmaz, A., Dereli, A., ve Bıkmaz Z. (2017). Duyuru ve Ödev Takip Amaçlı Bir İnternet Sitesinin Öğrenciler Açısından Değerlendirilmesi. 2.Uluslararası Çağdaş Eğitim Araştırmaları Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı. S.11. 28.09.2017-1.10.2017. Muğla. https://www.academia.edu/36094003/2_Uluslararası%20Uluslararası%20Çağdaş%20Eğitim%20Araştırmaları%20Kongresi%202017%20Bildiri%20Özetleri%20Kitabı%20S.11.28.09.2017-1.10.2017. Muğla. CEAD.pdf (Erişim tarihi: 6.6.2023).
- Bychkova, T. V. (2020, October). Distance education in the comments of students of Russian state university for the humanities (RSUH). In *2020 International Conference on Engineering Management of Communication and Technology (EMCTECH)* (pp. 1-4). IEEE.
- Casacchia, M., Cifone, M. G., Giusti, L., Fabiani, L., Gatto, R., Lancia, L., ... & Roncone, R. (2021). Distance education during COVID 19: an Italian survey on the university teachers’ perspectives and their emotional conditions. *BMC medical education*, 21(1), 1-17.
- Çallı, İ., İşman, A., & Torkul, O. (2002). Sakarya Üniversitesi'nde uzaktan eğitimin dünü bugünü ve geleceği. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (3), 1-8.
- Demir, B. (2020). “Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim İle Yürütülen Matematik Derslerine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630-631X) 6(39): 2448-2454.
- Dikmen, S. ve Bahçeci, F. (2020). Covid-19 pandemisi sürecinde küresel çapta uygulanan yükseköğretim kurumlarındaki uzaktan eğitim süreçleri hakkında durum çalışması: Fırat Üniversitesi örneği. *Turkish Journal of Educational Studies*, 7(2), 78-98. <https://doi.org/10.33907/turkjes.721685>
- Erfidan, A. (2019). *Derslerin uzaktan eğitim yoluyla verilmesiyle ilgili öğretim elemanı ve öğrenci görüşleri Balıkesir Üniversitesi örneği* (Master's thesis, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü).

- Erkoca, M. C. (2021). Uzaktan eğitim sürecinde öğrenci ilgisi–bir çalışma. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 148-163.
- Eryılmaz Ballı, F., ve Herdem, F. (2022). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Covid-19 Pandemisi Sürecinde Eğitim-Öğretim Yaşantıları: ISUBU Örneği. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 12(2). <https://dergipark.org.tr/en/pub/higheredusci/issue/72432/1037988> (Erişim tarihi:9.6.2023).
- Evcili, F., Güçlü, G., & Akkoyun, S. (2021). Pandemi Döneminde Uzaktan Eğitim: Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Görüşleri ve Önerileri. *Türk Fen ve Sağlık Derg.*, 2(2), 82-8.
- Gilbert, S.D. (2001), Altınay, F.(2004), “Communication Barriers: A Study of Eastern Mediterranean University Students’ & Teachers’ Perceptions of Online Program and Courses” p.13
- Göldağ, B. (2021). Meslek Yüksekokullarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Uzaktan Eğitime Yönelik Tutumları. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(2), 1207-1229.
- Gökbulut, B. (2021). Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Bakış Açısıyla Uzaktan Eğitim Ve Mobil Öğrenme. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 11(1), 160-177.
- Günter, T., Güneş, E. Ö., & DEMİR, E. O. (2012). Türkiye'deki Meslek Yüksekokullarında Uzaktan Eğitim. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (1), 54-62
- Özbay, Ö. (2015). Dünyada ve Türkiye’de uzaktan eğitimin güncel durumu. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (5), 376-394. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/562769>, (Erişim Tarihi: 6.06.2023).
- Hakkari, F. (2018). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Derslerine Yönelik Görüşleri. Vocational High School Students'views Towards Distance Education Courses Dr. Fidan HAKKARI. *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(23), 1140-1151.
- Hüttel, H., & Gnaur, D. (2020, October). How higher education adapted to online teaching at aalborg university after COVID-19: Experiences and perspectives. In *European Conference on e-Learning* (pp. 243-XV). Academic Conferences International Limited.
- Işık, A.H., Karakış, R. & Güler, İ. (2010). Postgraduate students’ attitudes towards distance learning (The case study of Gazi University). *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 9, 218–222
- Işıklı, E. Buharkent Meslek Yüksekokulu’nda Örgün Öğretim Programındaki Öğrencilerin “5i” Uzaktan Öğretim Derslerine Karşı Tutumları. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 7(2), 94-101.
- Johannesen, T. ve Eide, EM (2000). Teknoloji çağında öğretmenin rolü: Bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitimde kullanılmasıyla rol değişecek mi? *Avrupa Açık, Uzaktan ve E-öğrenme Dergisi*, 3 (2).
- Karataş, S., ve Üstündağ, M.T., (2008). Gazi Üniversitesi Uzaktan Eğitim Programı Öğrencilerinin İnternet Temelli Uzaktan Eğitim Doyumları İle Demografik Özellikleri Arasındaki İlişki. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 62-73.
- Karataş, K. U., Özgüler, A. T., Özgüler, D., ve Özgüler, D. (2017) Öğretim Elemanların Uzaktan Eğitim Bakışları: Malatya Meslek Yüksekokulu Örneği. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi (Jret)*. 6 (4), 193-201.
- Kınalıoğlu, İ. H., ve Güven, Ş. (2011). Uzaktan eğitim sisteminde öğrenci başarısını ölçülmesinde karşılaşılan güçlükler ve çözüm önerileri. *XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildiriler*, 637-644.
- Koloğlu, T. F., Kantar, M., & Doğan, M. (2016). Öğretim elemanlarının uzaktan eğitimde hazırbulunuşluklarının önemi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 52-70.
- Kurnaz, E., ve Serçemeli, M. (2020). Covid-19 Pandemi Döneminde Akademisyenlerin Uzaktan Eğitim Ve Uzaktan Muhasebe Eğitimine Yönelik Bakış Açılıarı Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, (3), 262-288.
- Li, W., Gillies, R., He, M., Wu, C., Liu, S., Gong, Z., & Sun, H. (2021). Barriers and facilitators to online medical and nursing education during the COVID-19 pandemic: perspectives from international students from low-and middle-income countries and their teaching staff. *Human resources for health*, 19(1), 64.
- Mahmoud, A.A.A (2016). Students' Attitude towards Distance Learning at Al-Quds Open University/ Tulkarem Educational Region. *International Journal of Science and Research* 5(2), 1157-1164.
- Mshvidobadze, T. & Gogoladze, T. (2012). “About Web-Based Distance Learning”, *International Journal of Distributed and Parallel Systems (IJDPS)* Vol.3, No.3, Georgia.
- Mueller, J. (2005). The authentic assessment toolbox: enhancing student learning through online faculty development. *Journal of Learning and Teaching*, 1(1), 1-7.
- Önen, F., Saka, M., Erdem, A., Uzal, G., & Gürdal, A. (2008). Hizmet içi eğitime katılan fen bilgisi öğretmenlerinin öğretim tekniklerine ilişkin bilgilerindeki değişimin tesbiti: Tekirdağ örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 9 (1), 45-57.

- Özbay, Ö. (2015). Dünyada ve Türkiye’de uzaktan eğitimin güncel durumu. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (5), 376-394.
- Özer, B. (2011). *Uzaktan eğitim programlarının öğrenci ve öğretim üyesi görüşleri açısından değerlendirilmesi* (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Öztürk, H. (2021). Meslek Yüksekokulu Öğretim Elemanlarının Uzaktan Eğitim Sürecinde Uyumlarının İncelenmesi: Nitel Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (57), 74-97.
- Özyürek, A., Begde, Z., Yavuz, N. F., & Özkan, İ. (2016). Uzaktan eğitim uygulamasının öğrenci bakış açısına göre değerlendirilmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 595-605.
- Palloff, R. M., and Pratt, K. (2003). Assessing the online learner: Resources and strategies for faculty. John Wiley and Sons. (Vol.7).
- Paulson, F.L., Poulson, P. R., and Mayer, C. A. (1991). What makes portfolio a portfolio. *Educational leadership*, 48(5).
- Rakes, G.C. (2008). Open book testing in online learning environments. *Journal of Interactive Online Learning*, 7(1), 1-9.
- Sevindik, T. (2011). Determining the attitudes of the preservice teachers about distance education applications. *Energy Education Science And Technology Part B-Social And Educational Studies*, 3(4), 527-534.
- Süral, İ. (2015). Açık ve uzaktan öğrenmede teknolojik altyapının kütüphanesi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 1 (4), 81-95.
- Thach, E. C., & Murphy, K. L. (1995). Competencies for distance education professionals. *Educational technology research and development*, 43(1), 57-79.
- Terzi, D., Akalın, R. B., & Erdal, B. (2020). Covid-19 salgınının sağlık alanındaki öğrencilerin eğitimine etkisi: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu örneği. *Namık Kemal Tıp Dergisi*. 8(3): 279 – 287.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TUİK], (2022). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT)Kullanım Araştırması. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilism-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Hanehalk%C4%B1%20bili%C5%9Fim%20teknolojileri%20kullan%C4%B1m%20ara%C5%9F%C4%B1rmas%C4%B1,Birimleri%20S%C4%B1n%C4%B1flamas%C4%B1%20\(%C4%B0BBS\)%201](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilism-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Hanehalk%C4%B1%20bili%C5%9Fim%20teknolojileri%20kullan%C4%B1m%20ara%C5%9F%C4%B1rmas%C4%B1,Birimleri%20S%C4%B1n%C4%B1flamas%C4%B1%20(%C4%B0BBS)%201). (Erişim Tarihi: 9.6.2023).
- Ural, O. (2007). Attitudes of graduate students toward distance education technologies and independent learning. *Turkish Online Journal of Distance Education*.8(4), 34-43.
- Uşun, S. (2006). *Uzaktan Eğitim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Wikipedia, (2023). Uzaktan Eğitimin Tarihsel Gelişimi. Erişim Tarihi: 23.05.2023. Erişim Adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Uzaktan_e%C4%9Fitimin_tarihsel_geli%C5%9Fimi
- Yağan, S. A. (2021). Üniversite öğrencilerinin COVID-19 salgını sürecinde yürütülen uzaktan eğitime yönelik tutum ve görüşleri. *Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi*, 4(1), 147-174.
- Yenilmez, K., Balbağ, M.Z. & Turgut, M.(2017). Öğretmen Adaylarının Uzaktan Eğitime Yönelik Tutumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 91-107, <https://dx.doi.org/10.17556/erziefd.305902>
- Yeşil, Y. (2017). Türkiye’de mesleki eğitimin gelişimi açısından uzaktan eğitim faaliyetlerinin önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(3), 757-767.
- Yıldız, E. P., Çengel, M., ve Alkan, A. (2021). Pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutum ölçeği. *OPUS International Journal of Society Researches*, 17(33), 132-153.
- Yiğit, T., Bingöl, O., Armağan, H., Çolak, R., Aruğaslan, E., Yakut, G., & Çivril, H. (2010). Öğrenci ve öğretim elemanının uzaktan eğitime bakış açısı. *Akademik Bilişim*, 10, 21-27.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Atf için / for cited: Çiftçi, M. (2023). Türkiye’de Özel Sektör Huzurevleri İçin Bölgelerarası Eşitsizlik Analizi. Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey, Yıl: 5, Sayı: 13, Aralık 2023, s.61-77.

TÜRKİYE’DE ÖZEL SEKTÖR HUZUREVLERİ İÇİN BÖLGELERARASI EŞİTSİZLİK ANALİZİ

Murat ÇİFTÇİ*

ÖZ

Dünya genelinde yaşlı bakımında huzurevleri, her geçen gün önemini arttırmaktadır. Özellikle Türkiye’deki değişen aile yapısı ve ekonomik koşullar, son yıllarda devlet desteğinin arttığı huzurevlerinde hızlı bir gelişim yaşanmasına yol açmıştır. Artan yatak arzı, toplumdaki karşılık bularak daha çok yaşlıların huzurevlerinin ikamet alanına dönüşümünü beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada özel huzurevlerindeki yatak arzının 60+ yaşındaki nüfusa göre bölgelerarası dağılımları analiz edilmiştir. İstatistik analizler Atkinson eşitsizlik katsayılarının hesaplanmasıyla gerçekleştirilmiştir. Eşitsizlik şiddetinin tespiti için özel sektör huzurevlerinin yanı sıra kamu kesimi huzurevlerindeki yatak arzının da 60+ yaşındaki nüfusa göre bölgelerarası dağılımında Atkinson eşitsizlik katsayıları hesaplanmıştır. Ayrıca Atkinson eşitsizlik katsayısına dayanarak sosyal fayda oranı, sosyal fayda kaybı oranı, yaşlılarca hissedilen yatak sayısı, yaşlılarca hissedilmeyen yatak sayısı da hesaplanmıştır. Veriler en güncel detaylı huzurevi yatak sayılarının sunulduğu 2019 yılına aittir. Uygulama İBBS 2’ye göre yapılmış, ancak 26 alt bölgeden 14’ünde özel huzurevi olduğundan, 14 alt bölge kapsamıştır. Ancak 14 alt bölge de yaşlı nüfusun yaş dilimleri içerisinde %70-75’i arasında geniş bir kesimi kapsamıştır. Elde edilen bulgular hem faal olarak kullanılan yatak sayısının, hem de yatak kapasitesinin dokuz farklı yaşlı yaş dilimine göre ve kadın, erkek, toplam olarak bölgelerarası dağılımında, özel huzurevlerinde kamu kesimi huzurevlerindeki göre çok şiddetli dengesiz dağılımın yaşandığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Planlama, Sosyal Politika, Sosyal Hizmet, Yaşlı Bakımı, Bölgelerarası Dengesizlik, Bölge Planlama, Huzurevleri.

JEL Sınıflandırma Kodları: I31, I38, J14

INTERREGIONAL INEQUALITY ANALYSIS FOR PRIVATE SECTOR NURSING HOMES IN TURKEY

ABSTRACT

Nursing homes are increasing their importance in elderly care worldwide. Especially in recent years, there has been a rapid development in nursing homes in Turkey with changing family structure, economic conditions, and government support. The increasing supply of beds has brought about the transformation of nursing homes into a residence area for more elderly people by finding a response from the society. This study analyzes the regional distribution of bed supply in private nursing homes according to the population aged 60+. Statistical analyses were performed by calculating Atkinson inequality coefficients. In order to determine the severity of inequality, Atkinson inequality coefficients were calculated for the interregional distribution of the bed supply in public sector

* ORCID: 0000-0002-6277-6360, Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, İ.İ.B.F., Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, drmuratciftci@gmail.com, muratciftci@trakya.edu.tr

nursing homes as well as private sector nursing homes according to the population aged 60+. Based on the Atkinson inequality coefficient, the social benefit ratio, social benefit loss ratio, the number of beds felt by the elderly, and the number of beds not felt by the elderly were also calculated. The data is from 2019, the most recent year for which detailed nursing home bed numbers are available. The application was made according to NUTS 2, but 14 sub-regions were covered since 14 out of 26 sub-regions have private nursing homes. However, all 14 sub-regions covered a large segment of the elderly population between 70-75% of the age brackets. The findings show that the distribution of both the number of beds in use and the bed capacity according to nine different age groups of the elderly and the distribution of the total number of beds among regions in terms of men, women and the total number of beds is more uneven in private nursing homes than in public sector nursing homes.

Keywords: Social Planning, Social Politics, Social Service, Elderly Care, Interregional Inequality, Regional Planning, Nursing Homes.

JEL Classification Codes: I31, I38, J14.

GİRİŞ

Yaşlılara bakım hizmet sunumu dünyanın hemen her yerinde yakın döneme kadar aileler tarafından sağlanmaktaydı. Geleneksel geniş aile yapısı içerisinde yaşlılara dönük oto koruma baskınken, sanayileşmeyle birlikte yaşanan kentleşme sürecinin doğal bir sonucu olarak çekirdek aileye dönüşüm, yaşlılar için ailenin oto-koruma vasfına sahip olmasında bozulma yaşanmasına yol açmıştır. Böylece modern toplumlarda yaşlılara yönelik bakım hizmet sunumu, profesyonel bakıcılarla evde veya genel adı huzurevi olan toplu yaşlı yaşam ve bakım merkezlerinde gerçekleştirilmiştir. Huzurevinde kalan yaşlılar, evde profesyonel bakım alanlara göre genel olarak daha dezavantajlı konumdadır. Çünkü ya evde bakıma müsait olamayacak kadar şiddetli ve yaşam kalitelerini düşüren sağlık problemleri mevcuttur, ya da mali imkânları evde profesyonel bakım desteği alarak yaşamlarını sürdürmeyi sağlayacak kadar elverişli değildir. Dolayısıyla huzurevlerinde ikamet eden yaşlıların önemli bölümü diğer yaşlı kesime göre daha dezavantajlı konumdadır.

Huzurevlerinin tarihsel gelişimi de bu dezavantajlılığı teyit eder özelliktedir. Yakın zamana kadar huzurevlerindeki yaşlı bakımı, ağırlıklı olarak kamu kesimi tarafından veya gönüllülük esasına göre hayırseverliğe dayanarak kurulup işletilen kuruluşlarda sağlanmıştır. Son yarım asırda hız kazanan yeni liberal dönemdeyse kar maksimizasyonunu amaçlayan ticari kuruluşların yaşlı bakımı sektörüne hızla girdiği ve her geçen gün ağırlıklarını arttırdığı görülmektedir. Örneğin yaşlılara dönük kurum bazlı bakımda en köklü geçmişe sahip iki ana ülkeyi oluşturan İngiltere ve ABD’nde özel sektörün hâkimiyetine dönüşen bir piyasa yapısı oluşmuş durumdadır. Türkiye’de de özel kesim tarafından işletilen huzurevlerindeki yatak sayısında hızlı bir artış yaşanmaktadır. O halde ilk olarak yaşlı bakımının aileden ağırlıklı olarak huzurevlerine geçtiğini, ardından huzurevleri içerisinde de kar amacı güden ticari işletmelerin kontrolüne geçen bir piyasaya dönüştüğünü savunmak mümkündür.

1970’lerin sonlarından itibaren popülerite kazanan yeni liberal akımlar, devlet eliyle sunulan pek çok hizmette kısıntıya gidilmesine yol açmıştır. Kamu kesiminin mal ve hizmet üretimi, özelleştirmelerle sınırlandırılmıştır. Özelleştirmeler Şili’de başlayarak Latin Amerika ve Eski Doğu Bloğu ülkelerine hızla yayılan sosyal sigorta sisteminin özelleştirilmesindeki gibi hizmet sunumuna varana kadar çok geniş yelpazede gerçekleşmiştir. Türkiye’de de diğer ülkelerde olduğu gibi özelleştirmeler, kamu iktisadi teşekküllerinin satışıyla yayılmıştır. Sosyal hizmetlerdeyse hizmet sunumunun sınırlandırılmasından çok, hizmet sunumunun doğrudan devlet üretiminden devletin özel kesimden satın almaya yönelmesine doğru bir kayışın olduğu görülmektedir. Tıbbi bakım hizmetlerinde özel sağlık kuruluşlarına yapılan ödemeler, eğitimde özel okullara sağlanan kamu desteği ya da ticari işletmelerin mülkiyetindeki huzurevleri ve bakımevlerine devlet desteği sağlanması gibi uygulamalar bu duruma örnek verilebilir.

Hizmet sunumunun sosyal amaçlar veya piyasa şartları gözetilerek yapılması, nihai hizmet alıcı kitlesine duyarlı bir dağılımın yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Çünkü hizmet sunumunun potansiyel hizmet

alıcısı - müşteri hacmiyle uyumlu şekilde mekânsal dağılımının sağlanması gereklidir. Üretilen malın nihai tüketiciye ulaştırılması taşımacılıkla sağlanabilir. Ancak hizmet sunumu, en azından günümüz teknolojisinde pek çok alan için potansiyel hizmet alıcısı - müşterinin erişim uzaklığında olmak zorundadır. Kurumlarda yaşlı bakım hizmetinin sunumu örnek verilirse, hizmet alıcısı – müşteri yaşlı birey, yıllar boyunca yaşadığı ve hatta hayatının belki de tamamını geçirdiği bir şehirden bir başka şehre gittiğinde, bu yer değiştirmeden zarar görebilir. Ailesinden, dostlarından, arkadaşlarından, düzenli rutinini gerçekleştirdiği park, kafe, lokanta gibi kendisi için çok önemli olup mekânsal değer oluşturan yerlerden kopmak zorunda kalacaktır. Bu durum hem hizmet alıcısı – müşteri konumundaki yaşlının hem de kararda etkisi olacak aile fertleri gibi yaşlı dışındaki bireylerin hizmet alım tercihini olumsuz yönde etkileyecektir.

Özellikle de hizmet sunumunun bir piyasa fiyatının olduğu ve tamamının ya da bir kısmının hizmet alıcısı – müşteri tarafından ödeneceği özel sektör kurumlarının tercihinde lokasyonun tercihlerdeki etkisi, sosyal amacın ön plana çıktığı kamu kesimi kurumlarına göre çok daha fazla olacaktır. Bu sebeple de beklenen, özel sektör huzurevlerindeki yatak kapasitesi ve faal olarak kullanılan yatak arzının yaşlı nüfus sayısı ile dengeli şekilde bölgesel dağılım göstermesidir. Bu dengeli dağılımın, en azından kamu kesimine ait sosyal amaçlı ve fiyat içeriği zayıf olan huzurevlerindeki yatak kapasitesi ve faal olarak kullanılan yatak arzının bölgelerarası dağılımına göre daha dengeli olması gereklidir. Bu çalışma da ilk olarak özel huzurevlerindeki yatak arzlarının bölgelerarası dağılımının, bakanlığa bağlı kamu kesimi huzurevlerindeki yatak arzının dağılımına göre potansiyel müşteri konumundaki yaşlı yaş dilimlerindeki nüfusa göre dağılım dengesizliğini karşılaştırmaktır. Çalışmada Atkinson eşitsizlik katsayısı yöntemi kullanılarak karşılaştırma gerçekleştirilmiştir.

1. HUZUREVLERİNDE ÖZELLEŞTİRME

1.1. İngiltere’de Yaşanan Gelişmeler

Yaşlılara yönelik uzun süreli kurumsal bakıma ilişkin İngiliz sistemi hâlâ on dokuzuncu yüzyıl kökenini yansıtmaktadır. Bu yasa, gerçek bir kopuş olmadan, Victoria Dönemi Yoksulluk Yasası'ndan türemiştir ve aslında on dokuzuncu yüzyılın bazı kurumları hâlen kullanılmaktadır. Yoksullar Yasası'nın hasta yaşlılara bakım işlevi, artık Ulusal Sağlık Hizmetinin (NHS) uzun süreli konaklama hastaneleri ile yerel yetkililer tarafından işletilen yatılı evler arasında bölünmüş durumdadır. Özel ve gönüllü bakım ve yatılı evler ise yoksul yaşlıların taleplerini karşılamak için geliştirilmiştir. Teorik olarak, NHS hastaneleri tıbbi ihtiyaçlara yanıt verirken, yerel yönetim evleri sosyal ihtiyaçlara yanıt vermelidir. Ancak pratikte bu ayırım oldukça bulanıktır. Kamu politikasının vurgusu, özel hizmetin artık bir role sahip olmasıyla birlikte, kamu hizmetleri üzerinde olmaya devam etmiştir. Gerçekten de huzurevindeki yatak sayısı 1938 ile 1960 arasında düşmüş, ancak 1980'lerde kamu finansmanının insanların özel olarak finanse edilmesi için her ölçekte mevcut olmaya başlamasıyla sosyal yardım ödemelerini düzenleyen düzenlemelerdeki bir değişikliğin istenmeyen bir sonucu olarak yeniden toparlanabilmiştir (Day ve Klein, 1987: 312).

İngiltere’de yaşlılara yönelik toplum bakımı, yaşlıların toplum temelli hizmetlerle desteklenip kendi evlerinde ve özellikle de ailelerinin bakımının sağlanmasını kapsamaktadır. Toplumsal bakıma yönelik bu politika yöneliminin sonucuysa genel hastanelerin, bakım evlerinin ve yatılı bakım evlerinin uzun süreli konaklama koşullarında bakımı içeren her türlü kurumsal bakımın reddedilmesi ve damgalanmasıdır. Bu reddin kökleri, özellikle 1960'larda ve 1970'lerde büyüyen ve 1980'lerde büyük, uzun süreli psikiyatri kurumlarının kapatılmasıyla en büyük öneme ulaşan kurumsuzlaştırma hareketinde yatmaktadır. Yaşlılara yönelik hizmetler de bu radikal felsefeden büyük ölçüde etkilenmiştir. Örneğin yaşlılar için uzun süreli hastane yatakları Birleşik Krallık'ta son 20 yılda önemli ölçüde azalmış, akut bakım için hastaneye yatırılan yaşlıların uzun süreli hasta haline gelmemelerini sağlamak amacıyla erken taburcu edilmelerinin sağlanmasına artık büyük önem vermeye başlanmıştır. Thatcher'ın hükümet yıllarını karakterize eden aşındırıcı ahlaki iklim, sağlam bir özgüven ihtiyacını ve

bireyin kendi ekonomik ve sosyal kurtuluşunu arama ve bulma yeteneğini vurgulamıştır. Bu liberal ideoloji uzun vadeli bakım politikalarına da yansımış, yaşlıların kendileri veya ailelerinin geçimlerini sağlaması durumunda, devletin yaşlı insanlara yönelik bakım çözümlerinde asgari bir rol oynaması gerektiği savunulmuştur. Gerekçe olarak da devletin gereksiz yere özel alana girmemesi gerektiği ifade edilmiştir. Sağ perspektiften bakıldığında özel alanın özel tutulması toplum bakımı ve kurumsallaşmadan kurtulma hareketinin bazı temel ilkelerini oluşturan mahremiyetin, haysiyetin ve özerkliğin korunması ile örtüştürülmüştür. Bunun başarılmasının kurumsal bakım yerine en iyi şekilde insanları kendi evlerinde tutarak sağlanabileceği kabul edilmiştir (Dalley, 2001: 2-3). Thatcher hükümetinin seçilmesi sadece İngiltere için değil, aynı zamanda Avrupa'da da huzurevlerinin özelleştirilmesinin önemli bir politika yaklaşımı haline gelip hızla devam ettiğine de işaret edilmektedir (Bytbeier, 2022: 590). Ayrıca 1980'lerin sonlarından itibaren kurumsal bakım için açık uçlu gelir testi yapılması şartına bağlanmış olan ulusal hak da kaldırılarak yerel yönetimlere yönelik toplu hibe yapılması şekline dönüştürülmüştür (Wiener ve Cuellar, 1999: 417). Böylece yaşlı bakımında liberalizasyonla evde bakımın desteklendiği, kurumsal bakımda da kar amacı güden özel sektör mülkiyetinin ön plana çıkartıldığı bir süreç yaşanmıştır.

İngiltere'de 1980'lerden itibaren özel bakım evlerinin genişlemesinin başlıca tetikleyicilerinden bir diğeri ise, 1983'ten 1993'e kadar Ulusal Sağlık Sistemi ve Toplum Bakım Yasası 1990'ın uygulanmasına kadar, özel yatılı ve huzurevinde bakımın sınırsız 'ek yardımdan' ödenebilmesinden kaynaklanmıştır. Bu destekleyici ödemeler beraberinde evde bakım yerine özel yatılı bakım yapılmasına yönelik ters bir teşvik sağlamıştır. Bakım evi sunumundaki patlama 1996'da 575.500 civarında yatak arzına ulaşılarak zirve yapmış, ardından düşüş eğilimine girmiştir. 2000'lere doğru Ulusal Asgari Ücretin ve bakım evleri için yeni Ulusal Asgari Standartların uygulamaya konulması çoğunlukla daha küçük olan birçok evin kapatılmasına yol açmıştır. Küçük ölçekli huzurevlerinin kapanmasındaysa yeni yasal düzenlemelere adapte olmalarının çok pahalıya mal olması etkilidir. Yapılan yeni yasal düzenlemeyle, huzurevi işletmeciliğinde bireyler veya aileler yerine büyük ölçekli kurumsal işletmelerin desteklenmesi etkilidir. 2005 yılına gelindiğinde, 11 veya daha fazla bakım evi işleten kuruluşlar Birleşik Krallık' taki bakım evlerinin %20'sine ve bakım evi binalarının %30'una sahip hale gelmiştir. Tek bakım evine sahip kuruluşlar tarafından yönetilenlerin ağırlığıysa kurum sayısının %50'sinden fazlasına denk gelirken, binaların %40'ıyla sınırlıdır. Bu dönüşüme bağlı olarak bakım evlerinin ortalama kapasiteleri de giderek büyümekte olup 2004'te 23,13'lük ortalama 2010'da 25,17'ye yükselmiştir (Lievesley vd, 2011: 4).

İngiltere'de 1990'ların başlarında huzurevinde kalan yarım milyonu aşkın bireyden %28,4'ü erkek iken %71,6'sı kadındır. Dolayısıyla huzurevlerinde ikamet edenler içerisinde kadınların baskın olduğu bir yapı mevcuttur. Huzurevinde yaşayan kadınlar arasında eşini kaybeden dul oranı %64,2 ve boşananların oranı %26,6 iken erkeklerde bu oranlar sırasıyla %32,8 ve %4,6 ile sınırlıdır. Buna karşılık hiç evlenmeyen huzurevi sakinleri içerisinde erkeklerde %45,2 ağırlık, kadınlarda %26,6 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla hiç evlenmemiş bekâr erkeklerin hiç evlenmeyen bekar kadınlara göre huzurevine yerleşimleri çok daha yüksek ağırlıktadır. Evli erkeklerin ağırlığıysa %17,4 iken kadınlarda bu ağırlık %7,5 ile sınırlıdır. Özetle huzurevlerinde daha çok ikamet eden genel olarak kadınlar olup huzurevi sakini kadınlarda erkeklere göre daha yüksek ağırlıkta dul kalma veya boşanmış olma ihtimali söz konusudur. Hâlbuki erkeklerde hiç evlenmemiş bekâr olarak huzurevine yerleşme kadınlara göre çok daha şiddetlidir (Prior ve Hayes, 2001: 402). Aslında bu sonuçlar İngiltere'de kendine yetemeyen ve bakıma ihtiyaç duyan muhtaçlık durumunda huzurevlerinin tercih edildiğini de desteklemektedir. Hancock vd (2002) tarafından gerçekleştirilen çalışmada kurulan regresyon model sonuçları da bu durumu desteklemektedir. Modelde İngiltere'de huzurevinde ikamet etmede yaşın, yalnız yaşamın, günlük yaşam aktivitelerinin kısıtlanmasının, kognitif bozukluğun, kişisel sağlık algısının kötü/orta düzeyde olmasının ve hizmetlerle temasın pozitif yönlü etkisinin olduğu görülmektedir. Buna ek olarak ev sahibi olmaksızın huzurevlerine gitmeyi negatif yönde yani azaltıcı etkiye sahiptir. Cinsiyetin veya gelir düzeyininse huzurevine girişte istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna varılmıştır.

Halen etkileri görülen geçmiş kökenlere bakıldığında, İngiltere’de 1834’teki yeni Yoksulluk Yasasının kabulü sonrasında hasta, engelli ve bakıma muhtaç yoksul yaşlıların çalışma evlerinde bakılmaları sınırlandırılması getirilmiştir. Huzurevlerinde kalanların sayısı 1891’de 9,500 iken 1911’de 13 bin kişiye, 1921’de 26 bin kişiye, 1939’daysa 400 kamu kuruluşunda 60 bini hasta olmak üzere 149 bin kişiye çıkmıştır. 1961’de 111 bine inen kalan sayısı 2000 yılına gelindiğinde İngiltere’de huzurevlerinde kalanların sayısı 187 bini özel 18 biniyse gönüllü kuruluşlarda olmak üzere 205 bine ulaşmıştır. Ayrıca uzun dönem yaşlı bakım merkezlerinde kalan 21 bin yaşlının daha olduğu, bakım almaksızın kurumlarda kalan yaşlıların sayısının 185 bini özel kesim kuruluşlarında kalanlar olmak üzere yaklaşık 300 bin kişinin yaşadığı görülmektedir. Toplamda bakım kurumlarında kalan yaşlı nüfusu 372 bini özel sektör kuruluşlarında olmak üzere 526 bine ulaşmıştır (Peace, 2003: 17, 18, 20, 24). Yaşlılara yönelik bakım hizmeti sunan kurumlardaki özel kesim ağırlığı 2000 sonrasında da devam etmiş, 2019’a gelindiğinde de toplam yatak arzının %84’ü kar amaçlı faaliyet gösteren şirketlerin mülkiyetinde olmuştur. Yaşlı bakım piyasasında yatak arz ağırlığına göre en büyük paya sahip olan şirketin mülkiyetinde 271 tesis olup bu tesislerdeki yatak sayısı da %5,1’lik payla 16.266 adete ulaşmıştır (Byttember, 2022: 604-605).

İngiltere’de ağırlıklı olarak kar amacı güden özel kesim mülkiyetinde olan huzurevlerinde sunulan bakım hizmetinin kalitesinin düşük olduğuna dair çeşitli kanıtlar gösterilmektedir. Fahey vd (2003) çalışmalarında üç genel muayenehaneye kayıtlı olan 65 yaş ve üzerindeki yaşlı bireylerin huzurevinde ikamet edenleri ile evde yaşayanları, verilen klinik bakımın kalitesi açık standartlara göre ölçülüp karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgulara yaşlı hastaların, özellikle de huzurevlerindeki olanların aldığı tıbbi bakımın kalitesinin evde yaşayanlara göre daha yetersiz olduğu yönündedir. Genel olarak bu hastalara faydalı ilaçların reçete edilmesi yetersiz olup örneğin miyokard enfarktüs sonrasında hastaların sadece %38’ine β blokerler reçete edilmiştir. Zararlı ilaç reçetelemesiyle diğer olumsuzluğu oluşturmaktadır. Özellikle huzurevlerinde önemli ölçüde daha fazla nöroleptik ilaç ve laksatifler reçete edilmiştir. Huzurevlerindeki bakım kalitesine dönük eleştirilere dayanak olarak, pandemi sürecinde yaşanan yoğun ölümler de gösterilmektedir. İngiltere’de pandemi sürecinde yaşanan ölümlerin %27’si, bakımevlerinde kalanlardan oluşmuştur. Bu oran Kuzey İrlanda’da %42’yi aşmıştır (Heneghan vd, 2022). Pandemi sürecinde yaşlılar arasındaki ölümlerin bakım evlerinde veya evde kalanlara göre dağılımları analiz edildiğinde de, bakımevi sakinleri arasındaki ölüm sıklığının kendi evlerinde yaşayan yaşlıların on katı daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Schultze vd, 2022). Bu duruma ek olarak pandeminin hemen öncesinde de huzurevlerinde ikamet eden yaşlıların ölüm oranının, kendi evlerinde kalanlardaki ölüm oranına göre beş kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Gulliford vd, 2022: 927). Özetle İngiltere’de huzurevlerinde kalanlarda ölüm riski, kendi evlerinde kalanlardan çok daha yüksektir. Bu da huzurevlerinde sunulan hizmet kalitesinin eleştirisinde gerekçe olarak kabul görmektedir.

1.2. ABD’nde Yaşanan Gelişmeler

Tarihsel olarak İngiltere ve ABD’nde yaşlılara yönelik uzun süreli kurumsal bakımın sağlanması benzer bir kökene sahiptir. Her iki ülkede de kamu yoksul evleri/imarethaneler ve akıl hastaneleri, gönüllü veya dini kurum olarak bakıma hak kazanmayan yoksul yaşlılar da dâhil olmak üzere, hasta, muhtaç ve yoksullara barınak ve konaklama sağlamıştır (Day ve Klein, 1987: 312). ABD’nde huzurevleri iki yüzyıldan fazla bir süredir faaliyet göstermekte olup 18. yüzyılda yoksullara yardım merkezleri olarak ortaya çıkmış, günümüzdeyse son derece karmaşık bir iş endüstrisine dönüşmüştür. 1820-65 arasında "Kapalı Yardım" sistemi tercih edilerek yoksulların ve yaşlıların bakımı, kurumsallaşmış merkezlere yerleştirmeye dayanan sosyal politikaların geliştirilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu kurumsallaşmış merkezlere de yoksul evleri, diğer adıyla imarethaneler denilmiştir. Sosyal güvenliğin yükselişinin yaşandığı 1865-1935 arasındaki dönemdeyse yoksul evleri / imarethaneler içerisinde yaşlıların ağırlığı artarak bu kurumlar yaşlılar için bakımevleri halinde toplum tarafından algılanmaya başlamıştır. Modern huzurevlerinin yükselişiyse 1935-1986 arasında kamu bakım kurumlarının rolünü değiştirerek modern bakımevine dönüşümüyle gerçekleşmiştir. 1935 yürürlüğe giren Sosyal Güvenlik Yasası’nın kabul edilmesinden önce toplum, kamu bakım kurumlarını son çare olarak görürken yasanın kabulü, toplumun yoksulları toplumun üyesi olarak kabul ettiği anlamına gelmiştir. Nitelikli yaşlı kişilerin

bakımı ve tedavisi için yalnızca belirli türdeki tesislerin masraflarını karşılamaya yönelik federal hükümet programları, bu tesisleri Amerika'nın yaşlıları için en önemli kurumsal bakım kaynağı haline getirmiştir. Özel huzurevlerinin inşası, kamu bakım kurumları ve imarethaneler hep birlikte günümüzün huzurevlerine dönüştürülmüştür. Son aşama olarak 1987'den itibaren tüzük ve yönetmeliklerle sınırlandırılmış kaliteli bakım dönemi yaşanmaya başlamıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde, kamu ve özel sektör huzurevlerindeki bakımın kalitesizliğine ilişkin eleştiriler yaygınlaştıktan sonra hükümet, bakım tesislerinde yürütülen bakım düzeyinin düzenlenmesinde daha derinden müdahil olmaya başlamıştır. 1987 tarihli Çok Amaçlı Uzlaşma Yasası (OBRA 87) ile bakımevlerindeki kalite, bakım sorunlarının bazılarını iyileştirmeyi ve hasta haklarını yürürlüğe koymayı amaçlayan kapsamlı bir yasa olarak uygulamaya koyulmuştur (Bohm, 2000: 324-327, 329, 331).

ABD'nde 1935'te yürürlüğe giren Sosyal Güvenlik Yasası'yla federal hükümet, ilk kez yaşlı Amerikalıların maruz kaldığı yoksulluğu gidermeye yönelik programlara başlamıştır. Bununla birlikte genel olarak halk tarafından gurur kırıcı olarak görülüp kötülene imarethane sisteminin ortadan kaldırılmasına yönelik bilinçli girişimlerde de bulunulmuştur. Ancak bu girişimler, düşük yaşlı hastalar için uzun vadeli kurumsal bakım ihtiyacını gidermeden gerçekleştirilmiştir. 1950'lerdeyse Sosyal Güvenlik Yasası'nda yapılan değişikliklerin kabul edilmesi, güçlü bir sektör haline gelecek ve ABD tıbbi bakım sisteminin önemli bir bölümü haline gelecek olan huzurevi sisteminin kapısını açmıştır. 1950'lerde yapılan değişikliklerle eyaletler tarafından bakım evleri, doktorlar ve diğer tıbbi ürün ve hizmetler gibi satıcılara yapılan ödemelere izin verilmiştir. Satıcı ödemelerinin de kabul edilmesiyle birlikte bu değişiklikler, yoksullara yönelik hükümet tarafından finanse edilen tıbbi bakımın özelleştirilmesinin ve bu hizmet üzerinde önemli bir devlet gücünün oluşmasının temel kökleri haline gelmiştir. Yaşlılık güvenliği, kör ve engellilere yardım ve bağımlı çocukları olan ailelere yardım, eyaletler ve federal hükümet tarafından paylaşılan finansmanla alıcılara nakit yardımı sağlayan kategorik yardım programları şeklini almıştır. Ancak hizmet sağlayıcılara geri ödeme yapılmasına olanak sağlayan mevzuatta herhangi bir hüküm sağlanmamıştır (Kingsley, 2018: 478).

1954'te huzurevi sayısının %3'ü kamu kesimine, %6'sı gönüllü kuruluşlara ve %91'i de şirketlere aitken; yatak arzının %15'i kamu kesiminin, %14'ü gönüllü kuruluşların ve %71'iye ticari kuruluşların mülkiyetinde faaliyet göstermiştir (Solon ve Baney, 1955: 438). ABD'nde bakımevi endüstrisinde yaşanan büyüme, 1950'den itibaren bakım hizmet sunucularının ödeme kabul etme haklarının oluşmasına rağmen esas olarak 1965'te kabul edilen Medicare ve Medicaid sisteminin kabulüyle büyük ölçüde artış göstermiştir. 1965'ten bu yana uzun süreli bakım hemşireliği sunumunun yapıldığı bakımevlerinde Medicare'den, uzun vadeli genel bakımın yapıldığı bakımevlerindeyse yoksullara destek sunuluna Medicaid sisteminden fonlama yapılmaktadır. Ayrıca satış ödemeleri ve tesis inşaatı için federal yönetimlerce düşük faizli emlak kredilerinin verilmesi de, uzun vadeli tıbbi hizmetlerin gayrimenkul sektörü içerisinde bir alt sektör haline dönüşmesine yol açmıştır (Kingsley, 2018: 471).

Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşlılara yönelik huzurevlerinin önemli bir kısmı 1980'lerden itibaren özel piyasa oyuncularının eline geçmiştir. Reagan yönetiminin neoliberalleşme tedbirleri, huzurevlerinin giderek eski kamu refahı kurumlarının yanı sıra geleneksel kâr amacı gütmeyen dini kurumların da yerini almasına sebep olmuştur. Sonuç olarak, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yaşlılara yönelik huzurevleri giderek daha fazla kâr amacı güden şirketlerin eline geçmiş; hatta bazı durumlarda diğer işletmeler gibi büyük huzurevleri zincirleri işletmeye bile başlamışlardır (Byttebier, 2022: 62).

En az iki veya daha fazla tesisin sahibi veya yöneticisi olunan huzurevleri zincirleri ABD ve Kanada'da 1970'lerde büyümeye başlayıp 1990'larda öne çıkan bir organizasyon biçimi haline gelmiştir. Büyüme öncelikle mevcut tesislerin ve diğer zincirlerin satın alınması yoluyla gerçekleştirilmiş, kâr amacı güden zincirler, ölçek ekonomileri, hizmetlerin standartlaştırılması, marka adının tanınması ve görünürlüğü ile rekabetçi ortamlarda kurumsal hayatta kalma yoluyla kârlılığını artırmayı amaçlamışlardır. Giderek büyük özel şirketlerin ve özel sermaye fonlarının mülkiyetinde olan, kâr amacı güden huzurevleri zincirleri, sunulan hizmetlerin miktarını, türünü ve kalitesini de değiştirmiştir. Kâr amaçlı teşvikler

doğrudan düşük kaliteyle ilişkili olup, tesislerin daha az personelle çalıştığı ve kâr amacı gütmeyen tesislerle karşılaştırıldığında daha fazla kalite eksikliği yaşanmış, ABD'nde kâr marjı en yüksek olan huzurevlerinin en kalitesiz olduğu tespit edilmiştir (Harrington vd, 2017: 1178632917710533). ABD'nde de özel kesimin ağırlığı 2008'e gelindiğinde 1,7 milyon yatak arzına sahip 15.720 bakımevinde %70'e ulaşmıştır. Üstelik en az iki tesise sahip veya yönetenlerden oluşan kurumsal zincirlerin ağırlığı da %54 olarak gerçekleşmiştir. ABD'nde huzurevlerine harcanan 121 milyar \$'ın da %18'i yaşlı ve engelliler için ödeme yapılan Medicare sisteminden karşılanırken %45'i yoksullara yönelik ödeme yapılan Medicaid sisteminde karşılanmakta olup kalan %37'lik kısım cepten ve özel sigorta aracılığıyla bireyler tarafından verilmektedir (Harrington vd, 2011: 726). Huzurevlerinde kalanların profiline bakıldığında 1985'te tüm ikamet edenlerin %84'ünün 65 yaşının üstünde olduğu, yaş ortalamasının 79, medyan yaşınca 81 olduğu, %92'sinin beyazlardan oluştuğu ve %73'ünün de dul olduğu hesaplanmıştır. Bu kurumlarda kalan yaşlıların %89'unun banyo yaparken, %75'inin giyinirken, %61'inin tuvalette, %60'ının gezerken-transferlerde yardıma ihtiyacının olduğu, %52'sinin idrarını tutamadığı, hiçbir yardıma ihtiyacı olmayanların ağırlığınınca %10'la sınırlı kaldığı tespit edilmiştir (Mullins vd, 1994: 142). Günümüzde yaşlı yetişkinlerin yarısından fazlasının, akut dönem sonrası veya uzun süreli bakım için en sonunda bakımevinde kalacağı, ABD'ndeki tüm doktorlarına %12,5'inin bu tesislerde en azından bir miktar bakım sağladığı tahmin edilmektedir (Braun vd, 2021).

1.3. Türkiye'de Yaşanan Gelişmeler

Cumhuriyet öncesi dönemde Türk toplumunda yaşlı bakımına dönük ilk uygulama, on birinci yüzyılda Selçuklular döneminde gerçekleştirilmiştir. Sivas'ta Rehaoğulları'nca Darülreha adı verilen bir huzurevi kurulmuştur. Ayrıca Memlükler döneminde 13. yüzyılda Seyfettin Kalavun Hastanesi ve tesisi kurularak dul kadınlar ve yaşlılar için hizmet sunumu gerçekleştirilmiştir. Klasik Osmanlı dönemindeyse genel olarak imarethaneler ile tekkelerde yaşlılara hizmet verilmiştir (Üz ve Kara, 2022: 142). Yaşlıların barınması anlamında Osmanlı döneminde yaşlı bakımının gerçekleştirildiği kurumlar, 18. ve 19. yüzyılda azınlık cemaatlerinin kurdukları vakıflar kanalıyla faaliyet göstermiştir. Azınlık cemaatlerinin kurdukları vakıflarsa İstanbul'da yaşlılar, düşkünler ve acizler için açtıkları yerlerde hizmet sunumu gerçekleştirmişlerdir. Eskiden yeniye doğru tarih sırasıyla bu kurumlar ve kuruluş tarihleri:

- Balıklı Rum Hastanesi Vakfı Düşkünler Evi (1753),
- Surp Bilgiç Yedikule Ermeni Hastanesi Düşkünler Evi (1830),
- Surp Agop Hastanesi Düşkünler Evi (1839),
- Fransız Lapaix Hastanesi Düşkünler Evi (1856),
- Fransız Fakirhanesi (1892)

şeklinde (Akan, 2023: 161). Türkiye'de günümüzekine benzer şekilde ilk huzurevi olarak Darülacezenin kuruluşu kabul edilebilmektedir. 1877 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Rumeli'den İstanbul'a gelen göçmenlerin büyük bölümü yaşlı, hasta ve engellilerden oluşmuştur. Bu durum, ihtiyaç sahipleri için hizmet sunumu gerçekleştirecek bir kuruluşa ihtiyaç duyulmasına yol açmıştır. Oluşan bu ihtiyaçsa ilk olarak 7 Eylül 1886 tarihli Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi mazbatasında ifade edilmiştir. Söz konusu toplantıda dilencililiğin arttığı, ihtiyaç sahipleri için kalabilecekleri bir "darülaceze" ihtiyacının oluştuğu belirtilmiştir. İlk zamanlar darülaceze ifadesi kurulacak kurumun genel adıyla zamanla kurumun özel adı haline almıştır (Toşer vd, 2023: 149). Darülaceze dil, din, sınıf, ırk, cinsiyet ayrımı yapmadan bakım ihtiyacı olan muhtaç durumdaki yaşlılara, engellilere ve sokağa bırakılmış kimsesiz çocuklara hizmet vermek amacıyla 31 Ocak 1896'da açılmıştır (Sığın, 2016: 98). II. Abdülhamit fermanıyla kurulan Darülaceze, sokaklarda başıboş dolaşan kimsesiz çocukların, cami avlularında yatan kimsesizlerin toplanabileceği bir kurum olması amacıyla faaliyete geçirilmiştir. Kuruluş amacı zamanla genişleyerek sadece fakir ve dilencilere değil, aynı zamanda yaşlı ve çocuklara da hizmet sunumunda bulunan bir kurum şeklini almıştır. Kurumun ana birimlerinin finansmanıyla padişah tarafından gerçekleştirilmiştir (Solmaz ve Artan, 2022: 32). Padişahın finansmanında kurum

faaliyetlerinin gerçekleştirilmesiyle, Darülacezenin günümüzdeki anlamıyla bir devlet kurumuna denk gelen özelliğe sahip olmasına yol açmıştır.

Cumhuriyetin ilanı sonrasında 1930 yılında yürürlüğü giren 1580 sayılı kanunla ilk defa bir kamu kuruluşu olarak Belediyelere, yaşlılar da dâhil olmak üzere bakıma muhtaç kişilerin korunması, yaşlı evlerinin kurulup yönetilmesi yükümlülüğü getirilmiştir. Bu yasal düzenlemeyle birlikte de, pek çok farklı ilde aceze evleri, güçsüzler yurdu, düşkünler evi ve huzurevi adı altında yatılı bakım kuruluşları kurulmuştur. Böylece yaşlı bakım kuruluşu olarak kamu kesimi huzurevlerinin de ilk kuruluşunu gerçekleştirip faaliyete geçiren kamu kurumları, yerel yönetimler olmuştur. Aynı zamanda çeşitli dernekler, azınlıklar ve gerçek kişiler de yaşlılara hizmet sunmak için yatılı yaşlı bakım kuruluşları açmışlardır. 1963 yılına gelindiğindeyse Sağlık ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu kuruluşa, her çeşit sosyal yardım ve güvenlik hizmetini düzenleme, korunmaya muhtaç yaşlı, çocuk ve engelli bakımı, yerleştirilmesi ve rehabilitasyonu, çalışma gücünden yoksun kalan yoksulların sosyal güvenliğini temin etme görevleri verilmiştir. Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü'nün kuruluşuyla da daha önce yaşlılara, dini kurallar ve hayırseverlik duygularıyla kişisel olarak, farklı mevzuatlarla kamu ve özel kuruluşlar tarafından sağlanan aynı ve nakdi yardımlar yeni bir boyuta taşınmıştır. Yeni düzenlemeyle söz konusu ihtiyaç gruplarına hizmetin bir bütün olarak ve insan onuruna yaraşır şekilde bir sistem halinde sunulması sağlanmıştır. Bu şekilde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı olarak kurulan ilk huzureviyse 1966 yılında Konya'da, ikincisi ise 1967 yılında Eskişehir'de açılmıştır. Daha sonra Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, Bakanlar Kurulu tarafından 2011'de, kamu kurumlarının yeniden yapılandırılması sürecinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne dönüştürülmüştür (İlik ve İçağasıoğlu Çoban, 2012: 21; Üruk ve Öztürk, 2019: 665).

Günümüzde yaşlı hakları çok sayıda sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmet sunumundan oluşmaktadır. Bunlar emeklilik aylığı, yaşlı aylığı, kamuya bağlı huzurevlerinde barınma olanağı sağlanması, huzurevlerinde kalan muhtaç yaşlılara aylık harçlık bağlanması, evde bakım hizmetleri verilmesi, yaşlı bir yakınına bakan akrabaya aylık bağlanması, gündüzlü yaşlı bakım hizmetlerinin sunulması ve yaşlı hizmet merkezi şeklinde sıralanabilir (Üz ve Kara, 2022: 143-144).

Günümüzde Bakanlığa bağlı kamu kesimi huzurevleri, 1987'de yürürlüğe giren "Kamu Kurum ve Kuruluşları Bünyesinde Açılacak Huzurevlerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik" hükümleri çerçevesinde hizmet sunumu gerçekleştirmektedir. Gerçek kişilere ait huzurevleri, yaşlı yaşam evleri ve azınlıklara ait huzurevleriyse; bireysel girişimle kuruluşu gerçekleştirilen yataklı bakım hizmet sunumunu içeren kuruluşlardır. Bu kuruluşlar arasında gerçek kişilere ait huzurevleri ve yaşlı yaşam evleri, 2008'de yürürlüğe giden "Özel Huzurevleri ve Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği" ne tabi olarak hizmet sunumunda bulunmaktadırlar. Azınlıklara ait huzurevleriyse kendilerine ait bürokrasilerinin olmasının yanı sıra özel huzurevlerinin tabi oldukları yönetmeliklere de uymak zorundadırlar (Solmaz ve Artan, 2022: 42-43).

Türkiye'de yaşlı bakımı konusunda barınma tipolojileri ve sunulan hizmet çeşitleri ise her geçen gün artmaktadır. Bu tipolojileriyse şu şekilde özetlemek mümkündür (Alkan, 2023: 162-163):

- Alzheimer Hastası Yaşlılar Gündüzlü Bakım Merkezleri: Bu merkezlerde Alzheimer hastası olan yaşlıların güvenliğinin sağlanması, oluşabilecek ajitasyonun azaltılıp yaşlı yakınlarına da gündüz bakımı konusunda destek sağlanması amacıyla kurulan merkezlerdir.
- Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri: Sağlıklı yaşlıların yanı sıra bedensel, zihinsel ve ruhsal sebeplerden dolayı günlük aktivitelerini yardımsız gerçekleştiremeyenlerin toplum içinde kendilerine yeterli olacak düzeyde beceri edinimi sağlanmasını veya bu becerileri kazanamayanlara da bakım hizmeti sunmayı amaçlayan kuruluşlardır.
- Bariyersiz Model Ev: Fiziksel çevrenin yarattığı bariyerler sebebiyle hareket alanı kısıtlananların bağımlılık düzeyini azaltmayı amaçlayan bir modeldir. Yaşlanma Ulusal Eylem Planı kapsamındaki 2015 yılı Uygulama Program Taslağı'na göre, yaşlıların huzurevi yerine 3-

4 yaşlının bir arada ikamet ettiği, uzmanlaşan butik otel tipi konutları oluşturan ‘‘Huzurlu Evler’’ de yaşamalarını sağlayacak projelerin geliştirilmesi için çalışmalar da sürmektedir.

- Yaşlı yaşam evleri: 60 yaş üstündeki yaşlıların bakımı amacıyla sosyal çevrelerinden de soyutlanmaksızın, yaşam standartlarının yükseltilip ev ortamında bakımlarının sağlanması için tasarlanmış bir modeldir. Bu model kapsamında, İzmir Narlıdere ve Bayındır’da yaşlı yaşam evleri açılmıştır.
- Yaşlı köyleri: Bu yaşam alanlarının yapımı ve işletimi özel sektör tarafından üstlenilmektedir. 2023 yılında tamamlanması planlanan ‘‘Darülaceze Sosyal Hizmet şehri’’, bu kapsamda inşa edilen en büyük ve kapsamlı kurumsal yaşlı yaşam alanı özelliğini taşıyacaktır.

2. VERİLER VE YÖNTEM

2.1. Veriler

Türkiye’deki mevzuata göre özel huzurevi hizmeti sunan kurumlara 55 yaş ve üzerinde olup kendi başına bakımını bağımsız olarak yapamayan özel bakım yaşlısı ile kendi bakımını kimsenin yardımına ihtiyaç duymaksızın gerçekleştirebilen sağlıklı yaşlılar kabul edilmektedir. Bu kuruluşlarda 1) azınlıklara ait kuruluşlar, 2) dernek ve/ya vakıfların mülkiyetindeki kuruluşlar, 3) gerçek/tüzel kişilere ait özel sektör kuruluşları olmak üzere e ayrılmaktadır (Zıplar, 2015: 189). Dolayısıyla zel huzurevleri denildiğinde sadece kâr amacı güden ticari işletmeler akla gelmemeli, aynı zamanda kâr amacı gütmeyen – nc sektör – kuruluşlarının da hizmet sunucusu olabildiği unutulmamalıdır.

Bu çalışmada karşılaştırması yapılan özel ve kamu kesimi huzurevlerine dair veriler, T.C. Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı’ndan derlenmiştir. Bakanlıktan derlenen veriler, kurumlardaki yatak kapasitesi ile faal olarak kullanılan yatak sayılarından oluşmaktadır. Özel huzurevlerinin bulunduğu 22 il mevcut olup, 26 alt bölgeden oluşan düzey 2’ye göreyse özel huzurevi bulunan alt bölge sayısı 14 ile sınırlıdır. Bu sebeple uygulamaya esas tutulan bölge sayısı 26 yerine 14 olarak belirlenmiştir. Böylece zel huzurevi olan alt bölgelerde, özel ve kamu huzurevlerinin alt bölge yaşlı nüfusuna göre bölgelerarası dağılım eşişsizliği ölçümü yapılarak karşılaştırmaya gidilmiştir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, zel Huzurevleri, <https://www.aile.gov.tr/media/44312/ozel-huzurevleri.xls>; T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Bakanlığımız Huzurevleri, <https://www.aile.gov.tr/media/57712/genel-mudurlugumuzze-bagli-huzurevleri.xls>).

Analizlerde kullanılan diğer veri grubuysa düzey 2’ye göre 60 yaş ve üzerindeki genel toplama, erkek ve kadın nüfusa göre dokuz farklı yaş dilimi bölge nüfusudur. Ancak zel huzurevi olan on dört alt bölge olduğundan, 26 alt bölgenin 14’ndeki yaşlı nüfusun analize dâhil edilmesi mümkün olmuştur. Yaşlı dilimleri ise 60-64 yaş dilimi, 65-69 yaş dilimi, 70-74 yaş dilimi, 75-79 yaş dilimi, 80-84 yaş dilimi, 85-89 yaş dilimi, 90 ve üstü yaş dilimi, 60 ve üstü yaş dilimi, 65 ve üstü yaş dilimi şeklinindedir. Veriler TK’in Biruni portalından edinilmiştir (TK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları - İBBS-Dzey1, İBBS-Dzey2, İl ve İlçe Nüfusları, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/>).

Bütün veriler 2019 yılındaki durumu göstermektedir. Verilerin 2019 yılını içermesinin sebebiyse, düzey 2’ye göre huzurevi yatak arz istatistiklerinin en güncel verilerinin 2019 yılı için mevcut oluşudur. Ancak 2019 yılı aynı zamanda pandeminin hemen öncesindeki son güncel yılı da işaret etmektedir. Bu özelliği, pandemi etkisinden arınmış karşılaştırma sonuçlarına erişmeyi de mümkün kıldığından çalışmayı güçlendirmektedir. Düzey 2’ye göre 26 alt bölgeden özel huzurevi bulunan 14 alt bölgeye indirgeyerek analiz gerçekleştirilmiştir. Ancak söz konusu 14 alt bölgedeki yaşlı nüfusun ülke bütünündeki ağırlığı, yaklaşık olarak yaş dilimlerine ve cinsiyetlere göre %70’le %75 arasında değişmektedir. Kamu kesimi huzurevlerinde analize konu olan 14 alt bölgedeki yatak kapasitesi ülke bütününün %75,2’sine; faal yatak arzınınsa ülke bütününün %77,3’ne ulaştığı bir ağırlık mevcuttur.

2.2. Yöntem

Bu çalışmada özel ve kamu kesimi huzurevlerindeki yatak arz dağılımının bölgelerdeki yaşlı nüfusa göre dağılım eşitsizliğinin karşılaştırması, Atkinson eşitsizlik katsayısıyla gerçekleştirilmiştir. Atkinson eşitsizlik katsayısı, tekli eşitsizlik endekslerinden birisidir ve Gini eşitsizlik katsayısından türetilmiştir. Eşitsizlik ölçüleri içinde Gini katsayısıyla karşılaştırması yapıldığında, Atkinson eşitsizlik katsayısının tatminkâr ölçüm aracı olduğu tespit edilmiş, kuramsal olarak da diğer katsayılardan ayırmıştır. Bu katsayının diğer katsayılardan ayrılan yönleri dört başlıkta toplanabilir. Bunlarsa (Çiftçi, 2018: 407):

- 1- Ölçümü yapılan eşitsizlik için modern anlamda etik uygulama sunulmaktadır.
- 2- Katsayı değeri Gini katsayısındaki gibi 0 ile 1 arasında değişmekte olsa da, Gini katsayısından farklı olarak Atkinson katsayı değerine göre sosyal fayda ve sosyal fayda kaybı oranlarının hesaplanmasını mümkün kılmaktadır. Bu özelliğiyle tam dengeden sapmaya dayanan son derece duyarlı bir yoksulluk endeksidir.
- 3- Tam eşit dağılımdan sapmanın sebep olduğu sosyal fayda kaybının yüzde olarak hesaplanması, ayrıca dağıtım yapılan varlık, gelir veya herhangi bir değer dağıtım yapılan toplumca yüzde kaçının hissedildiği sorusuna da cevap sağlamaktadır. Örneğin katsayı 0,10 olsun. Bu durumda toplumca hissedilen varlık-gelir oranı %90'ken toplumun hissetmediği kısım %10'dur. Dolayısıyla da sosyal fayda %90'ken sosyal fayda kaybı %10'dur.
- 4- Yüzdeler olarak sosyal fayda ve sosyal fayda kaybı oranları, dağılımı yapılan gelir-varlıkla çarpımıyla toplum tarafından hissedilen ve hissedilmeyen miktarın da hesaplanabilmesini mümkün kılmaktadır.

Atkinson (1970), kendi adını verdiği tekli eşitsizlik endeksini denklem 1'de sunulan formülasyona göre hesaplamaya gitmiştir. Buna göre katsayı değeri:

$$I = 1 - \left[\sum_{i=1}^n y_i^{1-s} f(y) \right]^{\frac{1}{1-s}} \quad [1]$$

şeklinde hesaplanmaktadır. Denklemdeki y geliri, μ ortalama geliri, ϵ ise farklı gelir dilimlerinde gelir transferlerine karşı duyarlılık düzeyini simgelemektedir. Orijinal formülasyon daha sonra bölgesel birimler arasındaki eşitsizliğin ölçümü için e denklem 2'de sunulan formülasyona dayanarak revize edilmiştir. Buna göre katsayı değerinin hesaplanma yöntemi

$$A_{(\Omega)} = 1 - \left[\sum_{i=1}^n \frac{Y_i / EP}{Y/P} \right]^{\frac{1}{1-\Omega}} \quad \text{eğer } \Omega \neq 1 \quad [2]$$

şeklinde güncellenmiştir. Denklemdeki $A_{(\Omega)}$, analize konu olan alt bölgeler için Atkinson eşitsizlik katsayısını; Ω araştırmacıların hesaplama kolaylığından dolayı genelde 2 değerini verdiği duyarlılık katsayısını; Y_i , i bölgesindeki huzurevi yatak sayısını; P_i , i bölgesinde yaşlı nüfus sayısını temsil etmektedir. Yine düzey 2 içerisindeki 14 alt bölge arasında ağırlıksız ortalamaya göre yatak sayısını ifade etmektedir. Yine P 'de yaşlı nüfusun on dört alt bölgeye göre ağırlıksız ortalamasıdır.

Yaşlıların huzurevi yatak arzından el ettiği sosyal fayda oranı (Y_{SF}), Atkinson eşitsizlik katsayısının 1'den çıkartılıp elde edilen değer 100'le çarpılmasıyla hesaplanmaktadır.

$$Y_{SF} = \%((1 - A_{(\Omega)}) \times 100) \quad [3]$$

Huzurevi yatak arzının dengesiz dağılımından dolayı yaşlı nüfus için oluşan sosyal fayda kaybı oranının hesaplanmasıysa Atkinson eşitsizlik katsayısının 100 ile çarpımıyla gerçekleştirilmektedir.

$$Y_{SFK} = \%(A_{(\Omega)} \times 100) \quad [4]$$

Yaşlı nüfusun hissettiği huzurevi yatak arz sayısının hesaplanmasıysa denklem 5'teki gibi iki farklı yolla hesaplanabilmektedir.

$$Y_{Hissedilen} = (1 - A_{(\Omega)}) \times Y = \frac{YSE}{100} \times Y \quad [5]$$

Yaşlı nüfusun huzurevi yatak arzının dengesiz dağılımı sonucunda hissedemediği yatak arz sayısı ise denklem 6'daki formülasyonla hesaplanmaktadır.

$$Y_{Hissedilmeyen} = A_{(\Omega)} \times Y = \frac{YSFK}{100} \times Y \quad [6]$$

3. BULGULAR

Özel ve kamu huzurevlerindeki yatak kapasitesi ve faal olarak kullanılan yatak arzının yaşlı nüfusa göre dağılımındaki eşitsizliğin karşılaştırıldığı bu çalışmada bulgular iki alt başlık altında toplanmıştır. İlk başlık altında özel ve kamu sektörü huzurevlerindeki yatak kapasitesinin yaşlı nüfusa göre on dört bölge arasındaki dağılımında oluşan eşitsizlik Atkinson eşitsizlik katsayısıyla ölçülmüş, ayrıca sosyal fayda ve sosyal fayda kaybı oranları da hesaplanmıştır. Buna ek olarak yaşlı nüfusça hissedilen ve hissedilemeyen yatak kapasiteleri de hesaplanarak ayrı tablolarda sunulmuştur. İkinci başlık altındaysa bu defa özel ve kamu huzurevlerinde faal olarak kullanılan yatak arzının yaşlı nüfusa göre on dört bölge arasındaki dağılımında oluşan eşitsizlik ölçülmüştür. Hesaplanan Atkinson eşitsizlik katsayılarına dayanarak sosyal fayda ve sosyal fayda kaybı oranları da hesaplanmıştır. Ayrıca yaşlı nüfusça hissedilen ve hissedilemeyen faal olarak kullanılan yatak arzları da hesaplanarak ayrı tablolarda sunulmuştur.

3.1. Özel ve Kamu Kesimi Huzurevlerindeki Yatak Kapasitesi Karşılaştırması

Özel huzurevlerindeki yatak kapasitesinin yaşlı nüfusa göre bölgesel dağılım eşitsizliğini tespiti yönelik hesaplanan Atkinson eşitsizlik katsayı değerleri, 0,756 ile 0,795 arasında değişmektedir. Yaşlı nüfusun özel huzurevlerindeki yatak kapasitesinden sağladıkları sosyal fayda oranları %20,5 ile %24,4 ve sosyal fayda kaybı oranıysa %75,6 ile %79,5 arasında gerçekleşmiştir. Erkek ve kadın yaşlılara göre dağılımlarda Atkinson eşitsizlik katsayı değerleri, sosyal fayda ve sosyal fayda kaybı oranları ise şu şekilde gerçekleşmiştir: Erkek yaşlılara göre dağılımda Atkinson eşitsizlik katsayı değerleri 0,759 ile 0,823 aralığındadır. Sosyal fayda oranları %17,7 ile %24,1 ve sosyal fayda kaybı oranları da %75,9 ile %82,3 arasında gerçekleşmiştir. Kadın yaşlılara göre dağılımdaysa Atkinson eşitsizlik katsayıları 0,753 ile 0,793; sosyal fayda oranları %20,7 ile %24,7 ve sosyal fayda kaybı oranlarıysa %75,3 ile %79,3 aralığında değişmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Özel Huzurevlerindeki Yatak Kapasitesinden Yaşlı Nüfusun Sağladığı Sosyal Fayda

Yaş dilimi	Toplam			Erkek			Kadın		
	ATK	SF	SFK	ATK	SF	SFK	ATK	SF	SFK
60-64 yaş	0,756	24,4	75,6	0,759	24,1	75,9	0,753	24,7	75,3
65-69 yaş	0,772	22,8	77,2	0,775	22,5	77,5	0,769	23,1	76,9
70-74 yaş	0,788	21,2	78,8	0,788	21,2	78,8	0,789	21,1	78,9
75-79 yaş	0,795	20,5	79,5	0,798	20,2	79,8	0,793	20,7	79,3
80-84 yaş	0,788	21,2	78,8	0,793	20,7	79,3	0,785	21,5	78,5
85-89 yaş	0,798	20,2	79,8	0,823	17,7	82,3	0,781	21,9	78,1
90 + yaş	0,757	24,3	75,7	0,761	23,9	76,1	0,758	24,2	75,8
60 + yaş	0,775	22,5	77,5	0,777	22,3	77,7	0,773	22,7	77,3
65 + yaş	0,783	21,7	78,3	0,787	21,3	78,7	0,781	21,9	78,1

Bakanlığa bağlı kamu kesimi huzurevlerindeki yatak kapasitesinin yaşlı nüfusa göre bölgelerarası dağılımı, özel huzurevlerindeki yatak kapasitesinin bölgelerarası dağılımına göre çok daha dengeli

şekilde gerçekleşmiştir. Atkinson eşitsizlik katsayı değerleri, cinsiyet ayrımı olmadan yaşlı nüfusa göre 0,152 ile 0,187; erkek yaşlı nüfusa göre 0,154 ile 0,195 ve kadın yaşlı nüfusa göreyse 0,152 ile 0,201 arasında dağılmaktadır. Sosyal fayda oranları cinsiyet ayrımı olmadan yaşlı nüfusa göre %81,3 ile %84,8; erkek yaşlılara göre %80,5 ile %84,6; kadın yaşlılara göreyse %79,9 ile %84,8 aralığındadır. Sosyal fayda kaybı oranlarıysa cinsiyet ayrımı olmadan yaşlı nüfusa göre %15,2 ile %18,7; erkek yaşlılara göre % 15,4 ile % 19,5; kadın yaşlılara göreyse % 15,2 ile % 20,1 arasında gerçekleşmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Bakanlığa Bağlı Kamu Kesimi Huzurevlerindeki Yatak Kapasitesinden Yaşlı Nüfusun Sağladığı Sosyal Fayda

Yaş dilimi	Toplam			Erkek			Kadın		
	ATK	SF	SFK	ATK	SF	SFK	ATK	SF	SFK
60-64 yaş	0,164	83,6	16,4	0,165	83,5	16,5	0,164	83,6	16,4
65-69 yaş	0,156	84,4	15,6	0,155	84,5	15,5	0,157	84,3	15,7
70-74 yaş	0,159	84,1	15,9	0,157	84,3	15,7	0,161	83,9	16,1
75-79 yaş	0,162	83,8	16,2	0,165	83,5	16,5	0,161	83,9	16,1
80-84 yaş	0,152	84,8	15,2	0,154	84,6	15,4	0,152	84,8	15,2
85-89 yaş	0,171	82,9	17,1	0,195	80,5	19,5	0,161	83,9	16,1
90 + yaş	0,187	81,3	18,7	0,163	83,7	16,3	0,201	79,9	20,1
60 + yaş	0,159	84,1	15,9	0,158	84,2	15,8	0,159	84,1	15,9
65 + yaş	0,158	84,2	15,8	0,158	84,2	15,8	0,158	84,2	15,8

Özel huzurevlerindeki toplam 16,071 kişilik yatak kapasitesinin bölgelerarası dağılımındaki eşitsizlik sebebiyle, cinsiyet ayrımı yapılmaksızın yaşlıların yaş dilimlerine göre 3.244 ile 3.925 kişilik yatak kapasitesi varmış gibi hissettikleri, hissedilmeyen yatak kapasitesininse 12.146 ile 12.827 arasında değiştiği hesaplanmıştır. Hissedilen yatak arzı erkek yaşlı yaş dilimlerine göre 3.247 ile 3.880 ve kadın yaşlı yaş dilimlerine göreyse 3.331 ile 3.968 arasında değişim göstermektedir. Hissedilemeyen yatak kapasitesi ise erkek yaşlı yaş dilimlerine göre 12.191 ile 12.824 ve kadın yaşlı yaş dilimlerine göreyse 12.103 ile 12.740 arasında gerçekleşmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Yaşlı Nüfusunca Hissedilen ve Hissedilemeyen Özel Huzurevlerindeki Yatak Kapasitesi

Yaş dilimi	Toplam		Erkek		Kadın	
	Hissedilen yatak kapasitesi	Hissedilmeyen yatak kapasitesi	Hissedilen yatak kapasitesi	Hissedilmeyen yatak kapasitesi	Hissedilen yatak kapasitesi	Hissedilmeyen yatak kapasitesi
60-64 yaş	3.925	12.146	3.880	12.191	3.968	12.103
65-69 yaş	3.671	12.400	3.622	12.449	3.716	12.355
70-74 yaş	3.401	12.670	3.412	12.659	3.390	12.681
75-79 yaş	3.295	12.776	3.247	12.824	3.331	12.740
80-84 yaş	3.403	12.668	3.324	12.747	3.454	12.617
85-89 yaş	3.244	12.827	2.846	13.225	3.522	12.549
90 + yaş	3.898	12.173	3.845	12.226	3.894	12.177
60 + yaş	3.619	12.452	3.580	12.491	3.653	12.418
65 + yaş	3.481	12.590	3.430	12.641	3.522	12.549

Bakanlığa bağlı kamu kesimi huzurevlerinde on dört alt bölgede bulunan 11.767 kişilik yatak kapasitesinin bölgelerarası dağılımındaki eşitsizlik sebebiyle, cinsiyet ayrımı yapılmaksızın yaşlıların yaş dilimlerine göre 9.567 ile 9.911 kişilik yatak kapasitesi varmış gibi hissettikleri, hissedilmeyen yatak kapasitesininse 1.788 ile 2.200 arasında değiştiği sonucuna varılmıştır. Hissedilen yatak arzı erkek yaşlı yaş dilimlerine göre 9.476 ile 9.941 ve kadın yaşlı yaş dilimlerine göreyse 9.403 ile 9.973 arasındadır. Hissedilemeyen yatak kapasitesi ise erkek yaşlı yaş dilimlerine göre 12.191 ile 12.824 ve kadın yaşlı yaş dilimlerine göreyse 12.103 ile 12.740 arasında gerçekleşmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Yaşlı Nüfusunca Hissedilen ve Hissedilemeyen Bakanlığa Bağlı Kamu Kesimi Huzurevlerindeki Yatak Kapasitesi

Yaş dilimi	Toplam		Erkek		Kadın	
	Hissedilen yatak kapasitesi	Hissedilmeyen yatak kapasitesi	Hissedilen yatak kapasitesi	Hissedilmeyen yatak kapasitesi	Hissedilen yatak kapasitesi	Hissedilmeyen yatak kapasitesi
60-64 yaş	9.832	1.935	9.821	1.946	9.841	1.926
65-69 yaş	9.934	1.833	9.941	1.826	9.924	1.843
70-74 yaş	9.898	1.869	9.920	1.847	9.873	1.894
75-79 yaş	9.857	1.910	9.827	1.940	9.869	1.898
80-84 yaş	9.979	1.788	9.951	1.816	9.973	1.794
85-89 yaş	9.750	2.017	9.476	2.291	9.870	1.897
90 + yaş	9.567	2.200	9.850	1.917	9.403	2.364
60 + yaş	9.901	1.866	9.903	1.864	9.897	1.870
65 + yaş	9.911	1.856	9.913	1.854	9.903	1.864

3.2. Özel ve Kamu Kesimi Huzurevlerindeki Faal Yatak Arzı Karşılaştırması

Özel huzurevlerindeki faal yatak arzının cinsiyet ayrımı olmadan yaşlı nüfusa göre Atkinson eşitsizlik katsayı değerleri, 0,746 ile 0,800; erkek nüfusa göre katsayı değerleri 0,756 ile 0,802; kadın nüfusa göreyse 0,743 ile 0,796 arasında değişmektedir. Yaşlı nüfusun özel huzurevlerindeki yatak kapasitesinden sağladıkları sosyal fayda %20,0 ile %25,4; erkek yaşlıların sağladıkları sosyal fayda %17,5 ile %24,4; kadın yaşlıların sağladıkları sosyal fayda ise %20,4 ile %25,7 arasında gerçekleşmiştir. Sosyal fayda kaybı oranıysa cinsiyet ayrımı olmadan yaşlı nüfusa göre %74,6 ile %80; Erkek yaşlılara göre dağılımda %75,6 ile %80,2; kadın yaşlılara göre dağılımdaysa %74,3 ile %79,6 aralığında gerçekleşmektedir (Tablo 5).

Tablo 5. Özel Huzurevlerindeki Faal Yatak Arzından Yaşlı Nüfusun Sağladığı Sosyal Fayda

Yaş dilimi	Toplam			Erkek			Kadın		
	ATK	SF	SFK	ATK	SF	SFK	ATK	SF	SFK
60-64 yaş	0,760	24,0	76,0	0,763	23,7	76,3	0,757	24,3	75,7
65-69 yaş	0,776	22,4	77,6	0,780	22,0	78,0	0,773	22,7	77,3
70-74 yaş	0,794	20,6	79,4	0,794	20,6	79,4	0,795	20,5	79,5
75-79 yaş	0,799	20,1	79,9	0,802	19,8	80,2	0,796	20,4	79,6
80-84 yaş	0,786	21,4	78,6	0,789	21,1	78,9	0,785	21,5	78,5
85-89 yaş	0,800	20,0	80,0	0,825	17,5	82,5	0,782	21,8	78,2
90 + yaş	0,746	25,4	74,6	0,756	24,4	75,6	0,743	25,7	74,3
60 + yaş	0,779	22,1	77,9	0,781	21,9	78,1	0,776	22,4	77,6
65 + yaş	0,787	21,3	78,7	0,791	20,9	79,1	0,784	21,6	78,4

Bakanlığa bağlı kamu kesimi huzurevlerindeki faal olan yatak arzının yaşlı nüfusa göre bölgelerarası dağılımı da, özel huzurevlerindeki faal yatak arzının bölgelerarası dağılımına göre çok daha dengelidir. Buna göre Atkinson eşitsizlik katsayıları, cinsiyet ayrımı olmadan yaşlı nüfusa göre 0,141 ile 0,168; erkek yaşlı nüfusa göre 0,138 ile 0,187 ve kadın yaşlı nüfusa göreyse 0,145 ile 0,167 arasında dağılmaktadır. Sosyal fayda oranları cinsiyet ayrımı olmadan yaşlı nüfusa göre %83,2 ile %85,9; erkek yaşlılara göre %81,3 ile %86,2; kadın yaşlılara göreyse %83,3 ile %86,2 aralığındadır. Sosyal fayda kaybı oranlarıysa cinsiyet ayrımı olmadan yaşlı nüfusa göre % 14,1 ile % 16,8; erkek yaşlılara göre % 13,8 ile % 18,7; kadın yaşlılara göreyse %14,5 ile %16,7 arasında değer almaktadır (Tablo 6).

Tablo 6. Kamu Kesimi Huzurevlerindeki Faal Yatak Arzından Yaşlı Nüfusun Sağladığı Sosyal Fayda

Yaş dilimi	Toplam			Erkek			Kadın		
	ATK	SF	SFK	ATK	SF	SFK	ATK	SF	SFK
60-64 yaş	0,168	83,2	16,8	0,170	83,0	17,0	0,167	83,3	16,7
65-69 yaş	0,162	83,8	16,2	0,163	83,7	16,3	0,161	83,9	16,1
70-74 yaş	0,165	83,5	16,5	0,163	83,7	16,3	0,166	83,4	16,6
75-79 yaş	0,165	83,5	16,5	0,167	83,3	16,7	0,164	83,6	16,4
80-84 yaş	0,141	85,9	14,1	0,138	86,2	13,8	0,145	85,5	14,5
85-89 yaş	0,164	83,6	16,4	0,187	81,3	18,7	0,153	84,7	15,3
90 + yaş	0,147	85,3	14,7	0,140	86,0	14,0	0,154	84,6	15,4
60 + yaş	0,161	83,9	16,1	0,162	83,8	16,2	0,160	84,0	16,0
65 + yaş	0,159	84,1	15,9	0,161	83,9	16,1	0,159	84,1	15,9

Özel huzurevlerinde faal olarak kalınan yatak arzı toplam 10.687 olup, bu yatak arzının bölgelerarası dağılımındaki eşitsizlik sebebiyle cinsiyet ayrımı yapılmaksızın yaşlıların yaş dilimlerine göre 2.141 ile 2.815 adetinin hissedildiği, hissedilmeyen kısmınınsa 7.972 ile 8.545 arasında değiştiği sonucuyla karşılaşılmaktadır. Hissedilen faal olarak kullanılan yatak sayısı erkek yaşlı yaş dilimlerine göre 1.872 ile 2.611 ve kadın yaşlı yaş dilimlerine göreyse 2.177 ile 2.744 arasında değişim göstermektedir. Hissedilemeyen yatak miktarı ise erkek yaşlı yaş dilimlerine göre 8.076 ile 8.815 ve kadın yaşlı yaş dilimlerine göreyse 7.943 ile 8.510 arasındadır (Tablo 7).

Tablo 7. Yaşlı Nüfusça Hissedilen ve Hissedilemeyen Özel Huzurevlerindeki Faal Yatak Arzı

Yaş dilimi	Toplam		Erkek		Kadın	
	Hissedilen faal yatak arzı	Hissedilmeyen faal yatak arzı	Hissedilen faal yatak arzı	Hissedilmeyen faal yatak arzı	Hissedilen faal yatak arzı	Hissedilmeyen faal yatak arzı
60-64 yaş	2.565	8.122	2.535	8.152	2.594	8.093
65-69 yaş	2.392	8.295	2.354	8.333	2.426	8.261
70-74 yaş	2.199	8.488	2.203	8.484	2.195	8.492
75-79 yaş	2.152	8.535	2.119	8.568	2.177	8.510
80-84 yaş	2.283	8.404	2.250	8.437	2.303	8.384
85-89 yaş	2.141	8.546	1.872	8.815	2.331	8.356
90 + yaş	2.715	7.972	2.611	8.076	2.744	7.943
60 + yaş	2.366	8.321	2.337	8.350	2.391	8.296
65 + yaş	2.276	8.411	2.238	8.449	2.307	8.380

Bakanlığa bağlı kamu kesimi huzurevlerinde on dört alt bölgede bulunan faal olarak kullanılan 10.720 kişilik yatak arzının bölgelerarası dağılımındaki eşitsizlik sebebiyle, cinsiyet ayrımı yapılmaksızın yaşlıların yaş dilimlerine göre 8.915 ile 9.145 yatak varmış gibi hissettikleri, hissedilmeyen yatak sayısınınsa 1.788 ile 2.200 arasında değiştiği sonucuna varılmıştır. Hissedilen yatak arzı erkek yaşlı yaş

dilimlerine göre 9.476 ile 9.941 ve kadın yaşlı yaş dilimlerine göre 9.403 ile 9.973 arasındadır. Hissedilemeyen yatak sayısıysa erkek yaşlı yaş dilimlerine göre 1.475 ile 2.007 ve kadın yaşlı yaş dilimlerine göre 1.558 ile 1.794 arasında gerçekleşmiştir (Tablo 8).

Tablo 8. Yaşlı Nüfusça Hissedilen ve Hissedilemeyen Kamu Kesimi Huzurevlerindeki Faal Yatak Arzı

Yaş dilimi	Toplam		Erkek		Kadın	
	Hissedilen faal yatak arzı	Hissedilmeyen faal yatak arzı	Hissedilen faal yatak arzı	Hissedilmeyen faal yatak arzı	Hissedilen faal yatak arzı	Hissedilmeyen faal yatak arzı
60-64 yaş	8.915	1.805	8.899	1.821	8.929	1.791
65-69 yaş	8.985	1.735	8.968	1.752	8.997	1.723
70-74 yaş	8.954	1.766	8.969	1.751	8.936	1.784
75-79 yaş	8.954	1.766	8.930	1.790	8.964	1.756
80-84 yaş	9.207	1.513	9.245	1.475	9.162	1.558
85-89 yaş	8.967	1.753	8.713	2.007	9.079	1.641
90 + yaş	9.145	1.575	9.224	1.496	9.065	1.655
60 + yaş	8.993	1.727	8.981	1.739	9.001	1.719
65 + yaş	9.011	1.709	8.997	1.723	9.016	1.704

SONUÇ

Yaşlı bakımında üç ana aktörü oluşturan aile tarafından bakım, evde profesyonel bakıcı yardımıyla bakım, kurumda bakım seçenekleri içerisinde kurumda bakım, Batı dünyasına göre gecikmeli de olsa Türkiye’de de hızla yayılmaktadır. Aile yapısının geleneksel geniş aileden çekirdek aileye dönüşümü, aile tarafından bakımı giderek azaltmaktadır. Evde profesyonel bakıcı yardımıyla bakımda ise bakım maliyetinin yüksek oluşu, bu alternatifin de ağırlık kazanmasını özellikle kendi başına desteksiz şekilde hayatını sürdürmeyecek duruma gelen yaşlılar açısından güçleşmektedir. Nispeten düşük maliyetle güvenli bir şekilde yaşlılara dönük bakım hizmetinin sunulduğu huzurevlerinde yaşayanların sayısı her geçen gün artmaktadır.

Son yarım asırda yeni liberal akımların dünya genelinde yeniden popülerite kazanması, yaşlı bakım hizmet sunucusu olarak kâr maksimizasyonu amacıyla kurulan ticari – özel huzurevlerinin çok hızlı bir şekilde sayısal artış göstermelerine yol açmıştır. Bunun neticesinde de ABD ve İngiltere gibi huzurevlerinin en köklü geçmişe sahip olduğu Batı toplumlarında yatak arzının tamamına yakına erişmelerine yol açmıştır. Türkiye’de de özel huzurevlerinin yaklaşık olarak yatak arzının üçte birinin sağlayıcısı olduğu görülmektedir. Yaşlı bakımının huzurevlerinde gerçekleştirilmesini tercih edenlerin ağırlıklı olarak düşük ve orta gelir – servet düzeyine sahip yaşlılardan oluşmasıysa ayrıca önemlidir. Çünkü kâr maksimizasyonu amacıyla kurulup faaliyetini yürüten bir kuruluşun piyasadan finansman sorununu çözebilmesi güçleşmektedir. İşte o noktada da devlet desteği eliyle sosyal hizmet satın alımı olarak devlet finansmanı, özel kesim mülkiyetinde yaşlı bakım hizmet sunumunun gerçekleştirilmesinde ağırlık kazanmaktadır.

Devlet desteğinin İngiltere ve ABD’nde de olduğu gibi sosyal hizmet satın alımına dönüşmeye başladığı Türkiye’de, ister fiyat mekanizmasına dayalı piyasa koşullarında hizmet sunumu yapılsın isterse de kamu desteğiyle sosyal amaç gerçekleştirilmesine hizmet edilsin özel huzurevlerindeki yatak arzının yaşlı nüfusla dengeli dağılımına ihtiyaç vardır. Ancak gerçekleştirilen istatistik analizler, özel sektör huzurevlerindeki yatak kapasitesi ve faal olarak kullanılan yatak arzının dokuz farklı yaş dilimindeki nüfusla dağılımının kamu kesimi huzurevlerindeki göre çok dengesiz olduğunu göstermektedir. Bu dengesizlikse beraberinde yaşlı nüfusun özel kesim huzurevlerinden elde ettiği sosyal faydayı % 15 ile %25 aralığına kadar gerilemektedir. Hâlbuki kamu huzurevlerinden sağlanan sosyal fayda genel olarak

%80'in üzerindedir. Bunun anlamıysa yaşlı nüfusun özel huzurevlerindeki yatak arzının %75-85 arasındaki kısmının varlığını hissedemeyen bu hissedilemeyen kısmın kamu kesimi huzurevlerindeki yatak arzının %20'nin altında kaldığıdır. Dolayısıyla özel huzurevlerinin kuruluş yeri seçiminde ne piyasa koşullarının ne de sosyal amaçların yeterince gözetilmediği savunulabilir. Bu noktada özel huzurevlerinin ister piyasaya dönük olarak faaliyetlerinde kar maksimizasyonu amacının öne çıkartılması olsun isterse de sosyal fayda maksimizasyonuna dayalı olarak devlet desteğine göre faaliyetlerin esas alınması olsun bu dengesizliğin süratle giderilmesi ihtiyacı mevcuttur. Sektöre yönelik devlet desteğinin bölgesel ayrıştırmayla belirlenmesi, sektörel bazda mevcut dengesizliği gidermede katkı sağlama potansiyeline sahiptir.

KAYNAKÇA

- Akan, E. (2023). "Toplumun Yaşlanması ve Yaşlılıkta Barınma Problemi Bağlamında Kurumsal Yaşlı Yaşam Alanları Tasarımı", *Senectus*, 1(2), 145-184.
- Atkinson A. B. (1970). "On the Measurement of Inequality", *Journal of Economic Theory*, 2(3), 244-263.
- Bohm, D. A. (2000). "Striving for Quality Care in America's Nursing Homes: Tracing the History of Nursing Homes and noting the Effect of Recent Federal Government Initiatives to Ensure Quality Care in the Nursing Home Setting", *DePaul J. Health Care L.*, 4, 317.
- Braun, R. T., Jung, H. Y., Casalino, L. P., Myslinski, Z., ve Unruh, M. A. (2021). "Association of Private Equity Investment in US nursing Homes with the Quality and cost of Care for Long-Stay Residents", *American Medical Association - JAMA Health Forum*, 2(1), e213817-e213817.
- Byttebier, K. (2022). *Initial (State) Response to Covid-19 and Capitalism: Success and Failure of the Legal Methods for Dealing with a Pandemic*, Cham: Springer International Publishing.
- Çiftçi, M. (2018). "Sosyal Politika Perspektifiyle İstihdamın GSYİH'nın Bölgesel Dağılımından Sağladığı Sosyal Refah Düzeyleri (2004-2014)", *İşletme Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 403-423.
- Dalley, G. (2001). "Long-Term Care in the United Kingdom: Community or Institutional Care? Individual, Family, or State Responsibility?", *Journal of aging & social policy*, 12(1), 1-5.
- Day, P., ve Klein, R. (1987). "The Regulation of Nursing Homes: a Comparative Perspective", *The Milbank Quarterly*, 65(3), 303-347.
- Fahey, T., Montgomery, A. A., Barnes, J., ve Protheroe, J. (2003). *Quality of Care for Elderly Residents in Nursing Homes and Elderly People Living at Home: Controlled Observational Study*, *Bmj*, 326(7389), 580.
- Gulliford, M. C., Prevost, A. T., Clegg, A., ve Rezel-Potts, E. (2022). "Mortality of Care Home Residents and Community-Dwelling Controls during the COVID-19 Pandemic in 2020: Matched Cohort Study", *Journal of the American Medical Directors Association*, 23(6), 923-929.
- Hancock, R., Arthur, A., Jagger, C., ve Matthews, R. (2002). "The Effect of Older People's Economic Resources on Care Home Entry under the United Kingdom's Long-Term care Financing System", *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 57(5), S285-S293.
- Harrington, C., Hauser, C., Olney, B., ve Rosenau, P. V. (2011). "Ownership, Financing, and Management Strategies of the Ten Largest For-Profit Nursing Home Chains in the United States", *International Journal of Health Services*, 41(4), 725-746.
- Harrington, C., Jacobsen, F. F., Panos, J., Pollock, A., Sutaria, S., ve Szebehely, M. (2017). "Marketization in Long-Term Care: A Cross-Country Comparison of Large For-Profit Nursing Home Chains", *Health services insights*, 10, 1178632917710533.
- Heneghan, C., Dietrich, M., Brassey, J., ve Jefferson, T. (2022). "Effects of COVID-19 in Care Homes-A Mixed Methods Review", *medRxiv*, 2022-04.
- İlik, B. ve İçağasıoğlu Çoban, A. (2021). *Yaşlılık ve Sosyal Hizmetler, Teknik Rapor No. 16-2021/2*, Ankara: Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı.
- Kingsley, D. E. (2018). "Implementation of Medicaid-Funded Long-Term Care: The Impact of Prior History on the Development of the Nursing Home Industry", *Poverty & Public Policy*, 10(4), 471-504.
- Lievesley, N., Crosby, G., Bowman, C., ve Midwinter, E. (2011). *The Changing Role of Care Homes*, London: BUPA and Centre for Policy on Ageing.
- Mullins, L. C., Mushel, M. F., ve Hermanns, O. (1994). "Nursing Homes in the United States: An Historical view and Contemporary Description of Facilities and Residents". *Journal of Health and Human Services Administration*, 17(2), 136-147.

- Peace, S.M. (2003). "The Development of Residential and Nursing Home Care in the United Kingdom", Jeanne Samson Katz and Sheila M. Peace (Ed.), End of Life in Care Homes: A Palliative Approach, içinde (15-42), Oxford: Oxford University Press.
- Prior, P. M., ve Hayes, B. C. (2001). "Marital Status and Bed Occupancy in Health and Social Care Facilities in the United Kingdom", Public Health, 115(6), 401-406.
- Schultze, A., Nightingale, E., Evans, D., Hulme, W., Rosello, A., Bates, C., ... ve Leon, D. A. (2022). "Mortality among Care Home Residents in England during the First and Second Waves of the COVID-19 Pandemic: an Observational Study of 4.3 Million Adults over the age of 65", The Lancet Regional Health–Europe, 14, 100295.
- Sıgım, A. (2016). "Çalışma Hayatı ve Emeklilik Bağlamında Türkiye'de Yaşlılık", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25(1), 87-101.
- Solmaz, U. ve Artan, T. (2022). "Yaşlılık Tarihi ve Yaşlılık Hizmetleri", B. Abay Alyüz (Ed.), Sosyal Hizmet Yazıları, içinde (27-50), Konya: Eğitim yayınevi.
- Solon, J., ve Baney, A. M. (1955). "Ownership and Size of Nursing Homes", Public Health Reports, 70(5), 437-444.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Bakanlığımız Huzurevleri. <https://www.aile.gov.tr/media/57712/genel-mudurlugumuze-bagli-huzurevleri.xls>.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Özel Huzurevleri, <https://www.aile.gov.tr/media/44312/ozel-huzurevleri.xls>.
- Toper, F., Aslan, H. ve Özpolat, A.O. (2023). "Türkiye'deki Sosyal Hizmet Kurumlarının Tarihsel Gelişimi", Journal of History School, 62,125-158.
- TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları - İBBS-Düzye1, İBBS-Düzye2, İl ve İlçe Nüfusları, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/>.
- Ürük, Z. F. ve Öztürk, T. (2019). "Huzurevlerinde Yatak Odası Mekânının Gelişim Süreci, İstanbul ve Brüksel Örneği", Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, 16, 662-678.
- Üz, K., ve Kara, B. (2022). "Türkiye'de Sosyal Devlet Anlayışı ve Yaşlı Hakları", Milli Kültür Araştırmaları Dergisi, 6(1), 131-151.
- Wiener, J. M., ve Cuellar, A. E. (1999). "Public and Private Responsibilities. Home-and Community-Based Services in the United Kingdom and Germany", Journal of Aging and Health, 11(3), 417-444.
- Zıplar, Ü. T. (2015). "Dünyada ve Türkiye'de Yaşlılık Hizmetleri", Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(2), 173-194.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Atf için / for cited: Kahraman., A., İren, A.A. (2023). Türkiye’de Yaşayan Suriyelilerin Hukuki Statüsü. Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey, Yıl: 5, Sayı: 13, Aralık 2023, s.78-86.

TÜRKİYE’DE YAŞAYAN SURİYELİLERİN HUKUKİ STATÜSÜ*

Abdüssamet KAHRAMAN**

Adem Ali İREN***

ÖZ

Suriye’de devam eden iç savaş, bölgede kitlesel nüfus hareketlerini tetiklemiş, milyonlarca Suriye vatandaşı sığınma talebinde bulunarak Suriye’yi terk etmiştir. Türkiye, silahlı çatışmaların ilk günlerinden bu yana uzun süredir Suriye sınır hattında savaştan kaçıp Türkiye’ye sığınan Suriye vatandaşlarına karşı “açık kapı” politikasını benimsemiştir. Suriye’de yaşanan iç savaş neticesinde, Suriyeli sivillerin yaşamış olduğu insanlık dramına kayıtsız kalmayan Türkiye, Uluslararası hukukun da bir gereği olarak savaştan kaçıp ülkeye sığınan Suriye vatandaşlarına sınır kapılarını açmış ve hukuki statülerinin belirsiz kalmaması adına Suriyelilere fiilen geçici koruma sağlayan 22 Ekim 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliğini çıkarmıştır. Yönetmelik çıkararak sığınmacıların hukuki statüsünü düzenlemeye çalışan Türkiye’nin yanı sıra sığınmacıları kabul etmeyerek ülkelerinin savunma politikalarına odaklanan bazı devletler Suriye iç savaşındaki süreci bu şekilde yönetmeyi tercih etmişlerdir. Milletlerarası hukukta silahlı çatışma durumlarında “lex specialis” yani insancıl hukuk uygulanır. İnsancıl hukukun temel kaynakları arasında 1899-1907 Lahey Sözleşmeleri, Cenevre Sözleşmeleri 1977 Cenevre Sözleşmesine Ek Protokoller ile milletlerarası hukukun örf ve adetleri bulunmaktadır. Suriye İç Savaşının sonucu olarak Suriyelilerin Türkiye’ye gelmesi ve buna bağlı olarak geldiklerinde yaşamış oldukları sıkıntılar ile sahip olduğu hakları ayrıca makalenin başlığını oluşturan konu itibarıyla sığınmacı kavramını ve Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin hukuki statüsüne yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suriye, İltica, Hukuki Statü, Geçici Koruma.

JEL Sınıflandırma Kodları: F22, K33, K37.

LEGAL STATUS OF SYRIAN LIVING IN TURKEY

ABSTRACT

The ongoing civil war in Syria triggered mass population movements in the region, and millions of Syrian citizens sought asylum and left Syria. Since the first days of the armed conflict, Turkey has adopted an "open door" policy towards Syrian citizens who fled the war on the Syrian border and took refuge in Turkey. Unable to remain indifferent to the human tragedy experienced by Syrian civilians during the civil war in Syria, Turkey opened its border gates to Syrian citizens who escaped from the war and took refuge in the country, as a requirement of international law, and issued the Temporary Protection Regulation dated October 22, 2014, which actually provides temporary protection to Syrians in order to prevent their legal status from remaining uncertain. In addition to Turkey, which is trying to regulate the legal status of refugees by issuing regulations, some states that do not

* *Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi: Suriye Krizi ve Göç* isimli tezden türetilmiştir.

** ORCID: 0000-0001-9763-0583, Yüksek Lisans Öğrencisi., Süleyman Demirel Üniversitesi, askahraman32@gmail.com

*** ORCID: 0000-0003-2369-1177, Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, ademiren@sdu.edu.tr

accept refugees and focus on their country's defense policies have chosen to manage the process in the Syrian civil war in this way. In international law, "lex specialis", that is, humanitarian law, is applied in situations of armed conflict. The main sources of humanitarian law include the 1899-1907 Hague Conventions, the Geneva Conventions, the 1977 Additional Protocols to the Geneva Convention, and customs and traditions of international law. The title of the privileged article, which covers the arrival of Syrians to Turkey as a result of the Syrian Civil War and the resources they have experienced in the past and the rights they have, directly includes refugee treatment and legal options of Syrians living in Turkey.

Keywords: Syria, Asylum, Legal Status, Temporary Protection.

JEL Classification Codes: F22, K33, K37.

GİRİŞ

2011 yılında Tunus'ta patlak veren ve kısa sürede diğer Arap ülkelerini de etkisi altına alan halk hareketi ile değişim talep eden ve baskıcı yönetimlere karşı çıkan toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır. *Arap Baharı* olarak bilinen süreç, rejime karşı özgürlük ve demokrasi taleplerini dile getiren gösterilerin çıktığı Suriye'ye de sıçramıştır. Ancak kısa sürede ülke geneline yayılan gösterileri rejim askerlerinin aşırı şiddet kullanarak bastırmaya çalışması sonucu çıkan çatışmalar zamanla ülkenin huzur ve istikrarını ortadan kaldırmış ve iç savaşa dönüştürmüştür. Başlangıçta hükümet güçleri ile muhalif güçler arasında yaşanan silahlı çatışmalar, farklı etnik ve dini gruplar arasında da yaşanmaya başlamıştır. Ülke, etnik ve mezhepsel bölünme ile adeta şiddet girdabına sürüklenmiştir. Savaş birçok hak ihlaline ve insanlık dramına yol açmıştır. İç savaş neticesinde güvenli sığınak arayan Suriyeliler ülke içinde yerlerinden edilmiş ve topluca komşu ülkelere sığınmaya başlamışlardır. Neticesinde milyonlarca Suriyeli başka ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Türkiye de bu kitlesel akından ciddi biçimde etkilenmiştir. Türkiye'nin Suriye ile olan 911 kilometrelik kara sınırı, çatışmaların başlamasından bu yana milyonlarca insanın göç hareketine sahne olmuştur.

Suriye'deki siyasi çatışma, iç karışıklıklar ve savaşın alevlenmesiyle Suriyeli sığınmacıların sorunu ve bu sorunun çözümüyle ilgili olan hukuki uyumsuzluklar, jeopolitik konumu itibariyle bir geçiş ülkesi olan Türkiye'nin ilgi odağı haline gelmiştir. Ülkelerin bazıları sığınmacıları insani yardım ve siyasi nezaket kaidelerince gayri iradi kabul etmekte iken bazı ülkeler uluslararası hukuktan kaynaklı yükümlülüklerini hiçe sayarak daha çok savunma politikalarını geliştirmeye odaklanmışlardır. İltica edilen devletlerde Suriyeli sığınmacı nüfusu giderlerinin bir kısmı uluslararası yardım/koruma mekanizmaları vasıtasıyla karşılanmaktadır. Zulüm, baskı ve şiddet sebebiyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan sığınmacıların korunması hem ahlaki bir görev hem de uluslararası yükümlülükler gereğince devletlerin taahhüt altına aldıkları bir sorumluluk niteliği taşımaktadır. Türkiye, çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşan Suriyelilerin barınma ihtiyacını karşılamak amacıyla farklı illerde sığınmacı kampları açmış ve sığınmacılar bu kamplara yerleşmeye başlamıştır. Ancak sınıra yakın illerdeki sığınmacı kamplarında yaşayan kişilerin daha çok akrabalarının yanında, kiradıkları veya satın aldıkları evlerde ya da farklı şehirlerdeki açık alanlarda, özellikle de yakın çevrede yaşamlarını sürdürmeye çalıştıkları gözlemlenmiştir. Türkiye, başlangıçtaki büyük akımın geçici bir durum olduğu ve Suriyelilerin iç savaşın bitiminden sonra ülkelerine döneceği inancıyla hareket etmiş ve politikalarını buna göre şekillendirmiştir. Suriye iç savaşından kaçarak Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin, Türkiye'ye geldikten sonraki hukuki statüleri ise bir problem haline gelmiştir. Türkiye'ye sığınan Suriyelilere özellikle kamuoyunda "mülteci" denilmiştir. Ancak bu tanımlama hukuki olarak doğru bir tanımlama niteliği taşımamaktadır. Ortaya çıkan kavramsal karışıklıklarla karşı karşıya kalındığında, öncelikle her biri farklı bir duruma karşılık gelen mülteci, sığınmacı vs. gibi kavramların açıklığa kavuşturulması gereklilik arz etmektedir. Bu amaçla makalede uluslararası koruma ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde öngörülen uluslararası koruma statüsü de ele alınacaktır. Yine Suriyelilerin ülkemizdeki hukuki statüleri 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) kapsamında çıkarılan geçici koruma düzenlemeleri çerçevesinde gözden geçirilecektir. Suriyelilerin

Türkiye'deki statüsünü ve bu statüye uluslararası hukuk alanında neyin eşdeğer olduğu hususları aydınlatılacaktır. “*Türkiye’de Yaşayan Suriyelilerin Hukuki Statüsü*” başlıklı bu çalışma; başta Suriye İç Savaşının Türkiye’ye etkisini, bu etkinin nihai sonucu olan Suriyeli sığınmacıların mecburen Türkiye’ye gelmesi ve geldiklerinde yaşamış oldukları sıkıntılar ile sahip olduğu hakları ayrıca makalenin başlığını oluşturan konu itibarıyla sığınmacı kavramını ve Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin hukuki sıfatına ilişkin kavramları da ele alacaktır.

1. SURİYE İÇ SAVAŞININ BAŞLAMASI ve TÜRKİYE’YE YAPILAN İLK İLTİCA HAREKETLERİ

2011 yılında Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar ve çatışmalardan kaçan 250-300 Suriyeli vatandaş, Türkiye’ye sığınma talebinde bulunmaya başlamıştır. Suriye krizinin başlangıcı olan 2011 tarihindeki UNHRC(*The UN Refugee Agency*) verilerine göre Türkiye, en fazla sığınmacıya sahip ilk 10 ülke arasında yer almazken; 2014 ve sonrasındaki yayınlanan verilerde en fazla sığınmacıya sahip ülke haline gelmiştir. UNHRC verilerine göre; dünya sığınmacı sayısının %30’unu barındıran ilk üç ülke: Pakistan, Lübnan ve Türkiye’dir. Yine veriler ışığında güçlü ve zengin ülkeler, Rusya, Çin, Katar gibi, kapılarını Suriyeli sığınmacılara tamamen kapatmışlardır. Suriyeli sığınmacıların adaptasyonu komşu illerimize olan sınırları ve akrabalık bağları dolayısıyla hızlı olsa da; sosyo-kültürel ve etnik farklılıkların, Türkiye’ye olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. 2011 tarihinde ülkeye giren Suriyeli sığınmacılar öncelikle “misafir” olarak tanımlanmıştır. Sonrasında “geçici koruma” statüsüne alınan sığınmacılar, bu statü ile zorla geri gönderilmeye karşı kendilerini koruma altına almışlardır. Ülkemizde yaşayan Suriyelilerin sorun ve ihtiyaçları ile *Türkiye Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD)* ve *KIZILAY* ilgilenmektedir. Sığınmacıların kaydı ve kimlik işlemleri ise emniyet birimlerince yapılmaktadır. Suriyeli sığınmacıların kamplardaki yaşam olanaklarının daha iyi olmasına rağmen buralarda yaşamak yerine il ve ilçelere yahut akrabalarının yanlarına yerleşmektedirler. Suriye’deki çatışmaların artmasıyla beraber de Türkiye’ye göç eden sayısı artmıştır. Ülkeye giren Suriyelilerin geri dönüşünde bir kararlılık da sağlanamamış ve çoğu ildeki artan Suriyeli nüfus yüzünden demografik yapı da bozulmaya başlamıştır. Örneğin Kilis’te Türk Nüfus ile Suriyeli Nüfus yarı yarıyadır. Suriyelilerin sayılarının çok olması ve uzun süreli yerleşmiş olmaları, işgücünde ve işçilik ücretleri üzerinde kötü etkiler yaratmaktadır. Suriyelilerin bir kısmı, kaçak işçi olarak ve maliyetinin altında çalışmaktadırlar. Bu sebeple yerel nüfustaki işsizlik artmış ve Suriyeliler dışlanmaya başlamıştır. Yasadışı işçiliğin önüne geçebilmek adına da 15.01.2016 tarihli, 2016/8375 sayılı *Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik* ile yabancı işçilerin çalıştırılabilmesi adına yasal düzenleme kaleme alınmıştır. Yönetmelikten sonra artık geçici korumadan faydalanan Suriyeli sığınmacılar, geçici koruma kayıt tarihinden itibaren altı ay sonra, kayıtlı oldukları illerde çalışma izni alarak çalışabilme hakkına sahip olmuşlardır. Böylelikle kaçak ve ucuz işçiliğin önüne geçilmiş, haksız rekabetler bir nebze önlenmeye çalışılmıştır. Yine bu düzenleme ile çalıştırılan Suriyeli sığınmacı sayısında da sınırlama getirilmiştir. Böylelikle Suriyeli işçi mevcudu, toplam çalışan sayısının %10’nunu geçemeyecektir ve toplam işçi sayısı ondan az olan işyerinde en fazla bir Suriyeli sığınmacının çalışmasına izin verilebilecektir. Çalışma iznine sahip Suriyeliler, halkın çalışmak istemediği iş kollarındaki işçi açığını kapatarak, vasıfsız işçi kategorisinde ekonomiye pozitif katkı sağlamaları amaçlanmıştır (Nurdoğan vd.,2016:230).

2. ULUSLARARASI KORUMA STATÜLERİ VE GÖÇ İLE BAĞLANTILI KAVRAMLAR

2.1. Zorunlu Göç Kavramı

Yaşamın sürdürülebilirliğini tehdit eden, doğal veya insan kaynaklı nedenlerle gerçekleşen göç zorunlu göç olarak adlandırılmaktadır. Örneğin, sığınmacılar ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin yanı sıra doğal veya çevresel felaketler, kimyasal veya nükleer felaketler, kıtlık veya kalkınma projeleri vb.

nedeniyle yerinden edilmiş kişiler, zorunlu göçe maruz kalmış kişilerdir. Eski Yugoslavya'daki savaş ve Suriye'deki kitlesel sivil göç, son yıllardaki zorunlu göçün en önemli örnekleridir. Zorunlu göç, 2014'te neredeyse zirve noktasına ulaşmış ve 2014 yılında göçmen sayısı 51,2 milyon olmuştur. Aynı yıl zorunlu göçün artması nedeniyle sayı şaşırtıcı bir şekilde 59,3 milyona yükselmiştir (Fansa, 2021:299).

Afganistan, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Somali, Suriye, Orta Afrika Cumhuriyeti, Güney Sudan, Ukrayna ve Irak'ta yaşanan çatışmalar büyük acılara yol açarak dünya çapındaki geçici koruma ihtiyacı duyan sığınmacı sayısının 2014 yılında rekor bir artışla 11 milyona yükselmesine neden olmuştur. 2011 yılında 42,5 milyon olan bu rakamın 2014 yılında 59,5 milyona çıktığı dikkate alınırca sığınmacı sayısının üç yılda ciddi bir şekilde artış gösterdiği gözlemlenmiştir. Avrupa'daki sığınmacı sayısı 2014 öncesinde 70.000 iken, 2014 yılında Ukrayna'daki çatışmaların başlamasıyla yerlerinden edilen Suriyelinin Türkiye üzerinden gelmesiyle sığınmacı sayısı üç katına çıkarak 219.000'e ulaşmıştır. Dünya çapında sığınmacı olarak kayıtlı Suriyeli sayısının "17 Şubat 2016 itibarıyla 4 milyon 719 bin 605" olduğu kayıt altına alınmıştır. Raporda ayrıca Suriye'deki savaştan doğrudan etkilenen insan sayısının 6 milyonu çocuk olmak üzere 13,5 milyona çıktığı da belirtilmiştir. Suriye'ye sınırı olan ülkelerde "4,7 milyonun üzerinde" Suriyeli sığınmacıların bulunduğu, Suriye'de ülke içinde yerinden edilenlerin sayısının ise en az 6,5 milyon iken 2014'te bu sayının 7,6 milyona çıktığı da belirtilmiştir (Acar, 2019:24).

2.2. Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları

Düzensiz göç; gönderen, transit ve kabul eden ülkelerin düzenlemeleri dışında gerçekleşen harekettir. Yasadışı göçün açık ve evrensel olarak kabul edilmiş bir tanımı yoktur. Hedef ülkeler için bu, göçmenlik düzenlemelerine uygun olarak gerekli izinler veya belgeler olmadan giriş, kalış veya çalışma koşuludur. Gönderen ülke açısından bakıldığında, örneğin bir kişinin geçerli bir pasaport veya seyahat belgesi olmadan uluslararası bir sınırı geçmesi veya ülkeyi terk ederken idari gerekliliklere uymaması durumunda usulsüzlükler ortaya çıkmaktadır. Ancak "yasadışı göç" teriminin kullanımı göçmen kaçakçılığı ve insan ticaretiyle sınırlı kalmaktadır. Yasadışı göçün "yumuşak güvenlik yaklaşımı"nın bir sonucu olarak ortaya çıkan "yeni bir tehdit kavramı" olduğu yönünde görüşler de bulunmaktadır. Bu nedenle yasadışı göç en önemli sınır ötesi sorunlardan biri haline gelmiştir (Günay vd., 2017:42).

Kanunlarına uygun olarak ülkeye giriş yapan ve gerekli oturma izinlerini alan kişiler, yasal göç çerçevesinde kabul edilmektedir. Yasadışı göç, ülkeye yasal giriş ve çıkış koşullarını sağlamadan giriş yapılan ülkenin sınırını geçmek veya ülkeye yasal olarak girdikten sonra izinsiz kalmak olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü'ne (International Organization for Migration) göre 214 milyon kişi, yani dünya nüfusunun %3,1'i uluslararası göçmenlerden oluşmaktadır. Bu sayının yüzde 15'i olan yani 20-30 milyona yakın insan kaçak göçmen statüsündedir. Uluslararası Göç Örgütü, insan ticareti ile yasa dışı göçü ifade eden insan kaçakçılığı arasında ayırım yapmaktadır. 2000 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Viyana Protokolü'ne göre, "Göçmen kaçakçılığı, gelir elde etmek amacıyla yasadışı bir faaliyette bulunmak" anlamına gelmektedir. İnsanların organize örgütler aracılığıyla para ödeyerek başka bir ülkeye yasa dışı yollardan göç etmeleri mümkündür. İnsan ticareti, insanları sömürmek amacıyla baskı ve aldatma yoluyla kandırmak, sömürmek anlamına gelmektedir. Yasadışı göçmen, ekonomik ve diğer nedenlerle kendi isteğiyle ülkesini terk eden ve bu nedenle varış ülkesinin koruması altında olmayan kişiyi ifade eder. Yasadışı bir göçmenin ülkeye yasa dışı yollardan girmesi veya yasal olarak girdikten sonra gerekli izinler olmadan kalmaya devam etmesi durumunda sınır dışı edilmesi doğal bir sonuçtur. Deniz yolu çoğunlukla yasadışı göç için tercih edilen bir yoldur. Genellikle ticari gemiler veya küçük tekneler yahut benzeri gemilerle hedef bölgelere yasa dışı yollarla ulaşmaya çalışılmaktadır. Karayoluyla yasa dışı göç durumunda, sınır kapısı dışındaki arazi koşulları nedeniyle gözetimin yetersiz olduğu yerlerden yaya olarak ya da atlı hayvanlarla sınırı geçmeye çalışılmaktadır. Üçüncüsü ise havayoludur fakat bu yol çok daha az tavsiye edilen bir yoldur. Çünkü yolcuların giriş-çıkışları yüksek kontrol altındadır ve sahte seyahat belgesi olmadan böyle bir girişimde bulunmaları imkansızdır (Günay vd., 2017:55).

Düzenli göç ise; kişinin ikamet ettiği yerden çıkış, transit ve varış yerinin bulunduğu ülke mevzuatına uygun olarak yeni bir ikamet yerine nakledilmesi durumunu ihtiva eder. Türkiye'nin uzun göç tarihinde sınırlı da olsa belli bir "*düzenli göçmen*" bulunmaktadır. Bu yasal göçmenler çeşitli kökenlerden gelmekte ve aralarında Avrupa Birliği üye ülkelerinin vatandaşları da yer almaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2000 yılında düzenlediği nüfus sayımında ülkede 1,2 milyon yabancı uyruklu kişinin yaşadığı belirtilmiştir. Düzenli göçmenlerin Türkiye'de oturma, çalışma izni veya öğrenci vizesi gibi geçici izinleri mevcuttur. Emniyet Genel Müdürlüğü'ne göre, 2005 yılında Türkiye'de yaklaşık 180 bin yabancı oturma izniyle yaşadığını belirtmiştir. Bunların yüzde 12'si çalışma iznine, yüzde 14'ü ise öğrenci vizesine sahip kişileri içermektedir. Söz konusu yabancıların çoğu çalışan veya öğrenim gören yabancıların veya Türk vatandaşlarının bakmakla yükümlü olduğu kişileri içermektedir. 2010 yılında ise bu sayı 177.000'e düşmüştür. Bu yasal göçmenlerin yaklaşık 10-20 bininin Avrupa Birliği'ne üye ülke vatandaşları olduğu da tahminler arasında yer almaktadır. Bunların bazıları "*yarı düzenli göçmen*" statüsündedir, çünkü normal turist vizesiyle giriş çıkış sağlamaktadırlar. Buna karşılık 1997 ile 2009 yılları arasında 355.865 kişiye Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı verilmiştir. Bunlardan 82.881'i anne ve baba vatandaşlığından, 272.984'ü ise çeşitli göçlerle Türkiye'ye gelmiş veya evlilik yoluyla Türk vatandaşlığını kazanmış olan kişilerden oluşmaktadır. Bunların yanı sıra *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'ndan* çalışma izni almış göçmenler de bulunmaktadır. Bakanlığa göre, 2004 ile 2010 yılları arasında çalışma izni alan göçmenlerin sayısı 4.000'den fazla artış göstermiştir. Aynı zamanda çalışma izni başvurusunu yenileyen göçmenlerin sayısı da bu süreçte iki katına çıkmıştır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu temel olarak beş bölümden oluşmakta ve üç ana başlığı ihtiva etmektedir. Kanunun ikinci bölümü olan "*geri gönderme yasağı*" maddesinde göç, Türk hukukunda ilk kez kapsamlı bir şekilde tanımlanmıştır. İlgili maddeye göre *Yasal göç*, yabancıların yasal olarak Türkiye'ye girişi, Türkiye'de kalması ve Türkiye'den ayrılması anlamına gelirken; *yasadışı göç* ise yabancıların yasa dışı olarak Türkiye'ye girişi, Türkiye'de kalması, Türkiye'den ayrılması ve Türkiye'de izinsiz çalışmaları anlamına gelmektedir (Topçuoğlu, 2016:15).

2.3. Sınır Yönetimi ve Kabul Eden (Alıcı) Ülke

Sınır kontrolünün amacı tüccarlar, gezginler, göçmenler ve sığınmacılar da dahil olmak üzere yetkili kişilerin hareketini kolaylaştırmak ve vatandaş olmayanların belirli bir ülkeye yasa dışı girişlerini tespit etmek ve önlemektir. Sınır kontrol önlemleri arasında ülkelerin vize zorunluluğu getirmesi, taşımacılık şirketlerine yaptırımlar uygulaması ve yasa dışı göçmenlerin kara ve deniz yoluyla topraklarına girmesinin engellenmesi yer almaktadır. Uluslararası standartlar dikkate alınarak yasal yolcuların girişini kolaylaştırmak ile uygunsuz nedenlerle veya geçersiz belgelerle yolcuların girişine izin vermemek arasında bir denge kurulması gerekmektedir. Avrupa Birliği sınır kavramını "*iç sınırlar*" ve "*dış sınırlar*" olmak üzere iki kısma ayırmıştır. 15 Mart 2006 tarih ve 562/2006 sayılı Schengen Sınırları Tüzüğü'nün 2. maddesine göre; "İç sınır, üye devletlerin nehir ve göl ve deniz sınırları, üye devletlerin iç uçuşlarının havalimanları dahil olmak üzere ortak kara sınırlarını tanımlar", şeklindedir. Schengen anlaşmasına göre üye devletler arasındaki iç sınırların kaldırılması, bölgede yüksek düzeyde güvenliğin sağlanması için Schengen ülkelerinin iş birliği yapması gibi durumlara yol açabilecektir. Bu iş birliği, ortak dış sınırların düzenlenmesinde sorumlu davranmayı ve Schengen bölgesi dışında kalan AB dışındaki komşu ülkelerle iş birliğine girmeyi de içermektedir. Schengen iş birliği, dış sınır kontrolü için ortak kriterleri, Schengen bölgesine giriş için ortak kuralları ve katılımcı ülkeler arasında üst düzey polis işbirliğini gerektirmektedir (Acar,2019:19).

AB ülkelerinin yetkilileri, AB sınırlarında vatandaşların ve turistlerin güvenliğini sağlamak için sınır kontrolünde iş birliği yapmaları gerekmektedir. Bu iş birliğinin temelinde bir dizi bilgi paylaşım mekanizması bulunmaktadır. Vize Bilgi Sistemi (VIS), Schengen ülkelerinin vize bilgilerini, özellikle de kısa süreli vizelere ilişkin bilgileri paylaşmasına olanak tanımaktadır. Schengen Bilgi Sistemi (SIS), Schengen ülkelerinin şüpheli suçlular, AB'ye girme veya AB'de kalma hakkı olmayan kişiler, kayıp kişiler ve çalınan veya kaybolan mallar hakkında bilgi paylaşmasına olanak tanımaktadır. Türkiye'nin yeni göç idaresi, Türkiye ile Avrupa Komisyonu arasında 2001 yılında imzalanan ve 2003 yılında revize

edilen katılım ortaklığı belgesine dayanılarak oluşturulmuştur. Türkiye, belgenin muhtıra metnine göre bir "ulusal eylem planı" açıklayarak göç yönetimini detaylandırmış ve bu kapsamda göç ve sınır kontrolüne ilişkin eylem planında "vize sisteminin yeniden yapılandırılması ve yasa dışı mücadele" başlıklarına yer verilmiştir. Bu hedeflere ulaşmak için 2002 yılında bir "Özel Görev Gücü" oluşturulmuştur. Bir komite şeklinde çalışan bu özel birim, "İçişleri, Dışişleri, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Sahil Güvenlik, Avrupa Birliği İşleri ve Gümrükler Genel Sekreterliği, Jandarma Genel Müdürlüğü, Emniyet Genel Sekreterliği"nden oluşturulmuştur. Ayrıca Katılım Aracı ve Ulusal Eylem Planı hedeflerine ulaşmak amacıyla sınır, göç ve iltica konularında da çalışma grupları oluşturulmuştur. Yine Avrupa Birliği'nin mali iş birliği programı kapsamında 2002 yılında hazırlanan ve 2004 yılında başlatılan "Türkiye Lokasyon/Göç Dostluğu Projesi"nin amacı, Türkiye'nin ilgili mali ihtiyaçlarının Avrupa Birliği fonlarından karşılanması olmuştur. Avrupa Komisyonu tarafından onaylanan "entegre sınır kontrolü" konusunda Türkiye'nin iş birliği yaptığı Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan sınır yetkilileriyle de iş birliği yapmıştır. Avrupa'nın bir "merkezi sınır güvenliği stratejisi" olarak geliştirilen "ortak sınır kontrolü", ilgili tüm yetkili makamlar arasında etkin ve verimli bir iş birliğini gerektirmiştir. Bu bağlamda entegre sınır kontrolü kurumlar arası iş birliğini ve uluslararası iş birliği gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Etkili sınır kontrolü için bu tür bir bölgesel iş birliği gerekli olduğundan, IOM, "Türk, Yunan ve Bulgar sınır yetkililerinin bölgesel ve yerel düzeylerde kapasitelerini ve iş birliklerini artırmaya yönelik sınır ötesi programların uygulanmasını" kolaylaştırmakla görevlendirilmiştir. Bu bağlamda birlikte paylaştıkları ve Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) görevinin başında "sınır ötesi iş birliğini, geri dönüş ve geri kabul uygulamalarını, soruşturma yöntemlerini ve yasadışı göçle, insan kaçakçılığıyla ve sahte seyahat belgelerinin ortaya çıkarılmasıyla mücadeleye yönelik yöntemleri geliştirmek gelmiştir." Ayrıca bu görevlerin etkin bir şekilde yerine getirilmesi için "ortak risk analizi, çalıntı araçların tespiti, ortak ve koordineli devriye, ortak iletişim merkezi" gibi önlemler de hayata geçirilmiştir. IOM ve Türkiye Sınır Koruma Ekibi, teknik uzmanlık ve altyapı açısından iş birliğini güçlendirmek amacıyla 2005 yılından bu yana Türk sınır muhafızlarıyla birlikte çalışmaktadır (Altıok ve Karşıyaka, 2015:245).

Kabul Eden yani *Alicı* ülke, "varış ülkesini" veya üçüncü bir ülkeyi ifade etmek için kullanılır. Ülkeye geri gönderilme durumunda bu terim aynı zamanda menşe ülke anlamına da gelmektedir. Ayrıntılı olarak "*hükümetin, bakanlığın veya parlamentonun kararıyla her yıl belirli sayıda sığınmacı ve göçmeni kabul eden ülke*" anlamına da gelmektedir. Öte yandan literatürde "*hedef ülke*", "göçmen akışlarının (yasal yahut yasadışı) varış noktası" anlamına gelmekle birlikte "hedef ülke" anlamını da haizdir (Acar,2019:39).

2.4. Ülkesinde Yerinden Olmuş Kişiler (Internally Displaced Person/IDP)

"Ülkesinde Yerinden edilmiş kişi" kavramı açıklanırken kısaltma olarak IDP kavramı kullanılacaktır."

IDP'ler için uluslararası hukukta henüz genel geçer bir tanımlama bulunmamaktadır. Fakat bununla birlikte 1998 tarihinde *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu*'na verilen sunumda IDP'lere ilişkin Kılavuz İlkeleri'nin (Kılavuz İlkeler) giriş kısmında: "zorla yahut zorunda kalarak evlerinden ya da sürekli olarak yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle de yaygın şiddet hareketlerinin, silahlı çatışmaların, insan hakları ihlallerinin ya da doğal yahut insandan kaynaklı felaketlerin sonucunda ya da bunların etkilerinden kaçmak için uluslararası arenada kabul görmüş, hiçbir devlet sınırlarını geçmeksizin kaçan veya buradaki yerleri terk eden kişi veya kişi grupları" şeklinde tanımlanmıştır. BM Genel Sekreteri IDP İnsan Hakları Özel Temsilcisi Dr. Walter Kalin'e göre; IDP'ler, evlerinden ayrılmış olsalar bile sığınmacıların aksine vatandaşları oldukları ülkeyi terk etmiş sayılmazlar. Bu sebeple menşei ülkesinin insan haklarına ve teminatlarına her zaman başvurabilmektedir. Kılavuz İlkeler İlke 3'e uyarınca: "*Ulusal yetkili kişiler, kendi yetki alanları kapsamında yerlerinden olmuş kişi ve kişilerin korunmasını sağlamaya ve onlara insani yardımda bulunmak konusunda öncelikli sıra vermeye görev ve yükümlülük sahibidirler. IDP'ler bu yetkililerden korunma ile insani yardım talep etme ve/veya*

edinme hakkına da sahiptirler. IDP'ler böyle bir talepte buldukları için de eziyete tabi tutulamaz yahut cezalandırılmazlar.”(Ercan ve Kul, 2021:11)

IDP'ye en iyi örnek Gazze Şeridi'nde yaşanmaktadır.2008'den beri Gazze'ye İsrail tarafından düzenlenen üç büyük saldırı sonucu nüfusun büyük bir bölümü ülke içinde yerlerini değiştirmek mecburiyetinde kalmışlardır. İsrail'in 2014'ün 7 ve 8. Aylarında Gazze'ye yönelik düzenlediği saldırılar sonucunda ülke nüfusunun yaklaşık %28'i yani 500.000 kişi, yaşadıkları evlerden ve bölgelerden ayrılmış ve IDP statüsüne düşmüştür. *Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Ofisi'nin* idaresinde olan *IDP Çalışma Grubu'nun* 2016 Nisanında yayımladığı “*GAZA Internally Displaced Persons*” raporuna göre; 2014 tarihinden sonra 16.000'den fazla kişinin evlerinden ayrıldığı belirtilmiştir. Raporda ise 3000 evin yeniden inşa edildiği fakat onbinlerce insanın halen evsiz olarak bulunduğu belirtilmiştir (Acar,2019:25).

2.5. Yerleştirme ve Geri Dönüş Kavramları

Yeniden yerleştirme, insanların başka bir coğrafi bölgeye, genellikle de üçüncü bir ülkeye "hareket etmesi ve "entegrasyonu" anlamına gelmektedir. Bu terim genellikle, yeniden yerleştirme için seçilmiş sığınmacıların "bir topluluğa yerleştirilmesi" sürecini içermektedir. Yeniden Yerleştirme sığınmacı kavramıyla bağlantılı olarak, sığınma başvurusunda bulunmak zorunda kaldıkları bir ülkeden kendilerini kabul eden başka bir ülkeye yeniden yerleştirme olarak da anlaşılmaktadır. Sığınmacılara sıklıkla sığınma hakkı veya başka bir uzun süreli ikamet hakkı verilmektedir (Acar, 2019:43).

1949 Cenevre Sözleşmeleri, 1977 Protokolleri, 1907 Dördüncü Lahey Sözleşmesi'ne Ek Kara Savaşlarında Kanun ve Teamüllere Saygı Gösterilmesine İlişkin Yönetmelik, gereğince Geri Dönüş kavramı, insan haklarına ilişkin belgeler ile uluslararası hukukun gerekleri gibi birtakım uluslararası yasal belgelerle öngörülen şartlar çerçevesinde sığınmacı *yahut savaş tutsaklarının vatandaşı buldukları ülkeye geri dönme hakkı*”nı ihtiva eder. Geri dönüş, vatandaşları alıkoyan otoritelere değil, bireylere tanınmış olan kişisel bir hakkı ifade etmektedir. Geri dönüş kavramı, milletlerarası kriz dönemlerinde elçiler ve milletlerarası yetkililer için de kullanılmaktadır (Burz ve Korç, 2021:202).

3. SIĞINMACI VE MÜLTECİ KAVRAMLARI VE BU KAVRAMLAR ARASINDAKİ FARKLILIKLAR

Sığınmacı; kendi ülkesinden diğer bir ülkeye zulüm veya ciddi zarar nedeniyle sığınma talebinde bulunan ve ilgili uluslararası ve ulusal anlaşmalara uygun olarak mülteci statüsüne ilişkin kararı bekleyen kişidir. Başvurunun reddedilmesi durumunda kişi, başvurduğu ülkenin insani yardım amaçlı veya başka sebeplerle oturma izni verilmemesi durumunda ülkeyi terk etmek zorundadır. Yasa dışı bir durumda olmaları halinde söz konusu ülkeden sınır dışı edilebilmeleri söz konusudur. Yukarıda da belirtildiği gibi sığınmacı ve mülteci kavramları birçok ülkenin mevzuatında karıştırılmakta ve birbirinin yerine kullanılmakta ancak net bir tanımdan kaçınılmaktadır. Sığınmacı ve mülteci kavramlarının genel olarak aynı anlama geldiği, sığınmacının mülteci statüsünden önceki bir aşama ya da sadece başvuru sahibi olduğu ve henüz tanımlanmamış bir hukuki statüyü içerdiği kabul edilebilmektedir. *BM Mülteci Örgütü'ne göre sığınmacı, sığınma başvurusu henüz işleme alınmamış kişidir.* Uluslararası Af Örgütü'ne göre "sığınmacılar, mülteci olarak uluslararası korumaya başvuran ancak statüleri henüz resmi olarak tanınmayan kişilerdir." Uluslararası Af Örgütü, bu terimin genel olarak "mülteci statüsü başvurusu konusunda hükümet veya Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nden karar bekleyen kişileri" ifade etmek için kullanıldığına dikkat çekmektedir. Statüleri resmi olarak tanınmasa bile sığınmacılar zorla ülkelerine geri gönderilmez ve hatta hakları korunmaya alınmalıdır. Kişi Cenevre Sözleşmesi tanımını karşıladığı andan itibaren mülteci ve mülteci statüsü beyan niteliğindedir. Kapsamlı ve adil olarak hazırlanmış bir sığınma prosedürünün sonucunda sığınmacının, mülteci olmadığına karar verilirse, bunun uluslararası insan hakları standartlarına uygun olması halinde, kişi ülkesine geri gönderilebilmektedir. Mülteci kavramına ilişkin bir diğer sığınmacı tanımı ise şu

şekildedir: Mülteci olarak tanımlanan kişi; Irk, din, sosyal statü, siyasi görüş veya milli kimlik nedeniyle ülkesinde baskı altında olduğunu hisseden ve ülkesine olan inancını kaybedenler, kendi ülkesinin kendi ülkesi olduğuna inanarak ülkeyi terk ederek başka bir ülkeye sığınanlardır. Sığınmacı; "*Yukarıdaki nedenlerle ülkesini terk eden ve sığınma başvurusu, kaçtığı ülkenin yetkilileri tarafından halen 'soruşturulmakta olan' kişi*"yi ifade eder. Sığınmacı aynı zamanda "mülteci statüsü için başvuruda bulunmuş ancak henüz karar verilmemiş kişi" olarak da tanımlanmaktadır. Bir diğer tanım ise *1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi* kapsamında koruma talep eden ancak mülteci talepleri henüz onaylanmamış kişileri" ifade eder, şeklindedir. Özetle sığınmacı, mülteci statüsüne erişmeden evvel adeta köprü görevini gören bir statüdür (Fansa, 2021:297).

Ülkemizin genel görüşü olarak başlangıçta iç savaşı muhalefetin kazanacağını düşünülmüş ve karar alıcılar tarafından bu yönde gerekli önlemler alınmıştır. Suriyelilerin barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Tamamen insani bir görev olarak verilen bu yardım, hukuki statüsü ne olursa olsun herkes tarafından karşılanıyordu ancak iç savaşın yıllar boyu süreceği ortaya çıkınca Suriyelilerin hukuki statüsünün netleştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Acar, 2019:41).

Uluslararası hukuka göre, Türkiye'nin "*koruma görevi*" ne atıfla Suriyelilere bazı haklar tanınmıştır. Öte yandan medyada ve bazı resmi hükümet açıklamalarında ağırlıklı olarak Türkiye'ye sığınan Suriyeliler için "*mülteci*" terimi kullanılmıştır. Bu ifade yanlış kullanılmaktadır çünkü yasal nedenlerle ülkesinden kaçıp Türkiye'ye giriş yapan birinin hukuken mülteci sayılabilmesi için "*Avrupa'dan gelmiş*" olması gerekmektedir. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne hazırlanırken mülteci tanımına böyle bir coğrafi sınırlama getirmiştir. Ancak burada mülteci tanımını kullanmamızın nedeni, bunun uluslararası hukukta genel kabul görmüş bir statü olması ve Türkiye'nin bakış açısını yansıtmamasıdır. Çatışmalardan kaçan mülteciler konusu 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde özel olarak tanımlanmamıştır. Ancak Afrika Birliği Örgütü'nün Mülteci Sorununun Özel Yönlerine İlişkin 1969 Sözleşmesi ve 1984 Cartagena Mülteci Bildirgesi, mülteciler konusunu savaşların çoğunu içerecek şekilde açıkça düzenlenmiştir. BM Merkez Komitesinin bu konudaki tutumu, bir mültecinin uluslararası koruma alabilmesi için hükümet yetkilileri tarafından kötü muameleye maruz kalmasına gerek olmadığı yönündedir. Ancak tüm bu anlaşmalara rağmen dünya çapında insan hakları ihlal edilen veya savaş mağduru insanlara gerekli yardım ve koruma sağlanamıyor. Öte yandan uluslararası hukukta sığınmacı, genellikle mülteci statüsüne başvurmuş ancak prosedürleri henüz tamamlanmamış kişi olarak anlaşılmaktadır. Türkiye'de mevcut Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda "sığınmacı" yerine "şartlı mülteci" tabiri de tercih edilmektedir. Ancak Türk hukukunda bu terim, Avrupa dışındaki ülkelerden gelip başka bir ülkeye göç eden kişilere verilen kısa dönem ikamet iznini ifade etmektedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde vey YUKK'da Suriyelilerin durumuna ilişkin herhangi bir gerekçe bulunmadığı için Türkiye, Suriyelileri "şartlı mülteci" kabul etmemekte, "sığınmacılar" olarak nitelendirmektedir. Öte yandan, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, genel olarak, iç veya devletlerarası silahlı çatışmalar nedeniyle kendi ülkelerini terk etmek zorunda kalan kişileri koruyacak bir mekanizmaya sahip değildir. Ancak bunun yerini alabilecek savaş mağdurlarının korunması konusu *1949 Cenevre Sözleşmesi'nde* yer almaktadır. Suriye'deki durum da 1949 Cenevre Sözleşmesi'nin II No'lu Ek Protokolü çerçevesindedir. Ulusal hükümet ile muhalefet veya diğer silahlı örgütler arasındaki çatışmaların mağduru olan kişilerin korunması bu Protokol kapsamında değerlendirilmelidir. Ancak Türkiye ve Suriye bu protokolü imzalamadıkları için taraf değildirler dolayısıyla da Suriyeliler bu protokol kapsamında insani yardım alamamaktadırlar. Türkiye, Geçici Koruma Yönetmeliği ile Suriye'den kaçarak Türkiye'ye sığınma başvurusunda bulunan, mülteci statüsünden ve şartlı mülteci statüsünden yararlanamayan Suriyelilerin hukuki durumuna açıklık getirmeye çalışmıştır. Suriye'den sınırlarımıza giren Suriyeli Vatandaşlardan uluslararası korumaya başvuranlar ile geçici korumaya başvuranlara geçici koruma verilmesi uygun görülmüştür. Bu düzenleme yürürlüğe girmeden önce Suriyelilerin geçici kimlikleri vardı, düzenleme yürürlüğe girdiğinde ise yenileri gelene kadar önceden aldıkları kimlikleri kullanmalarına izin verilmiştir. Bu geçici koruma statüsü, kimlik kartı olup olmadığına bakılmaksızın tüm Suriyeliler için geçerli kılınmıştır. Uygulamada çok sayıda vatansız kişinin Suriye'den geldiği görülmektedir. Suriye'nin

baskıcı politikalarının sonucu vatansız statüsünde olan kişiler de bu düzenlemeden aynı şekilde yararlanmışlardır. 1948'den beri devam eden İsrail-Filistin savaşları sonucunda binlerce Filistinli Suriye'ye taşınmak zorunda kalmıştır. Suriye'deki iç karışıklıklar nedeniyle bu Filistinli göçmenler de yeniden sığınmacı durumuna düşmüş ve Suriye'den gelen Filistinliler de geçici koruma statüsünden faydalanmışlardır (Dost, 2014:31).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. maddesinde "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir" ifadesi şu anlama gelmektedir: yabancılar veya vatansız kişiler aynı haklara sahip olmaktadır. Başka bir deyişle kanun önünde eşitlik her insanın doğuştan hakkıdır. Kanun önünde eşitliğin korunması adına vatandaşlarla yabancılar arasındaki bazı farklılıklara da dikkat çekmek gerekmektedir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Dairesi Başkanlığı'na göre 2 Mayıs 2019 itibarıyla Türkiye'de 3 milyon 603 bin 88 Suriyeli bulunmaktadır. Sekiz farklı şehirde yaklaşık 13 kamp kurulmuş ve buralara 136 bine yakın Suriyeli yerleştirilmiştir. Ancak 100.000'den fazla sığınmacı kent merkezleri ve kampların dışındaki kırsal bölgelerde zor koşullarda yaşamını devam ettirmektedir. Üç buçuk milyondan fazla Suriyelinin hayati koşullarını iyileştirmeye yönelik hizmet ve yardımların yetersiz olması nedeniyle ulusal, yerel, uluslararası ve Suriyeli STK'lar hizmet alanlarında faydalı olmaya ve olumlu gelişmeler sağlamaya çalışmaktadır (Dost, 2014:39).

KAYNAKÇA

- Acar, F.(2019). "Türkiye-Avrupa Birliği Mülteci Politikaları ve Suriyeli Mülteciler", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çoltu, S., Öztürk, S.(2018). "Suriyeli Mültecilerin Türkiye Ekonomisine Etkileri", Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 7(13), 188-198.
- Dost, Süleyman.(2014). "Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriye'li Sığınmacıların Hukuki Durumu", Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4(1), 27-69.
- Ercan, P.G., Kul, S.(2021). "Ülkeleri İçinde Yerinden Edilmiş Kişilerin ve Mültecilerin Koruma Sorumluluğu Çerçevesinde Korunması", Uluslararası İlişkiler Dergisi, 18(71), 1-19.
- Fansa, M.(2021). "Kimim Ben? Göçmen, Sığınmacı, Mülteci, Yabancı, Vatansız ve Geçici Koruma: Türkiye'deki Suriyeliler", Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4(2), 289-306.
- Günay, E., Atılgan, D., Serin, E.(2017). "Dünya'da ve Türkiye'de Göç Yönetimi", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(2), 37-60.
- Nurdoğan, A.K., Dur, A.İ.B. ve Öztürk, M.(2016). "Türkiye'nin Mülteci Sorunu ve Suriye Krizinin Mülteci Sorununa Etkileri", İş ve Hayat, 2(4), 227-232.
- Özpençe, Ö., Çelik, E.(2021). "Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Türkiye Ekonomisine Etkisi: Denizli Örneği", İzmir İktisat Dergisi, 36(2), 423-437.
- Topçuoğlu, R.A.(2016). "Göç Yazınındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama", İnsan Hakları Yıllığı, 34(1), 1-20.